

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
İSLAM HUKUKU BİLİM DALI

TEFVÎZ-İ TALÂK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Prof. Dr. Orhan ÇEKER

Hazırlayan
Rukiye KARAPIÇAK

KONYA - 2006

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR	IV
ÖNSÖZ	V

GİRİŞ

ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI VE METODU

A. ARAŞTIRMANIN KONUSU	1
B. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	4
C. ARAŞTIRMANIN METODU	5

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL OLARAK MÜFÂRAKÂT

A. EVLİLİĞİ SONA ERDİRME YÖNTEMLERİ	9
1. Fesih	9
2. İlâ.....	10
3. Liân (Mülâane)	11
4. Zihâr.....	12
5. Muhâlea (Hul')	14
6. Tefrîk	15
B. TALÂK	15
1. Talâkın Sözlük ve Terim Anlamı	15
a. Sözlük Anlamı	15
b. Terim Anlamı	16
2. Talâkın Şekilleri.....	17
a. Sözlü Boşama	17
aa. Sarih Lafızlarla Boşama	17
ab. Kinâyeli Lafızlarla Boşama.....	18
b. Yazılı Boşama	18
c. İşaretle Boşama.....	18
3. Talâkın Çeşitleri.....	19
a. Kur'an ve Sünnete Uygunluk Açısından Boşama	19
aa. Sünnî Talak.....	19

ab. Bid'î Talak.....	19
b. Dönülebilir Olup Olmaması Açısından Boşama	20
ba. Ric'i Talâk.....	20
bb. Bâin Talak	21

İKİNCİ BÖLÜM

TEFVÎZ-İ TALÂK

A- TEFVÎZ-İ TALÂK'IN TANIMI VE DELİLLERİ	23
1. Tefvîz-i Talâkın Tanımı	23
a) Kelime Anlamı	23
b) Terim Anlamı	24
2. Tefvîz-i Talâkın Delilleri.....	24
a) Kur'an-ı Kerim'den Deliller	25
b) Sünnetten Deliller.....	29
3. Sahabe Uygulamaları	32
B- TEFVÎZ-İ TALÂKIN TARİHİ SÜRECİ	33
C- TEFVÎZ-İ TALÂKTA KULLANILAN LAFIZLAR.....	38
1. Tahyîr (التخيير)	38
2. el-Emr bi'l yed (الامر باليد)	38
3. Meşîet (المشيئة).....	39
D- BOŞAMA YETKİSİNİN ŞAHİSLARA TEFVÎZİ.....	39
1. Boşama Yetkisinin Kadına Verilmesi	41
2. Boşama Yetkisinin Üçüncü Şahıslara Verilmesi.....	43
a) Hakiki Şahıslara Verilmesi.....	44
b) Hükmî Şahıslara Verilmesi	44
E- TEFVÎZ-İ TALÂKIN GENEL ÖZELLİKLERİ	47
1. Tefvîzin Temlike Benzeyen, Tevkilden Ayrılan Yönleri.....	47
2. Tefvîzin Ta'like Benzeyen, Tevkilden Ayrılan Yönleri	48
3. Tefvîzin Tevkile Benzeyen, Temlikten Ayrılan Yönleri.....	49
F- TEFVÎZ-İ TALÂKTA TARAFLARIN EHLİYETİ.....	49
1. Boşama Yetkisini Devreden Erkeğin Ehliyeti.....	50

2. Boşama Yetkisi Kendisine Devredilenin Ehliyeti.....	50
G- TEFVÎZ-İ TALÂKIN ZAMANI.....	51
1. Tefvîzin Nikah Akdinden Önce Yapılması	51
2. Tefvîzin Nikah Akdi Esnasında Yapılması	52
3. Tefvîzin Nikah Akdinden Sonra Yapılması	56
H- TEFVÎZ-İ TALÂKIN HUKUKİ NİTELİĞİ.....	57
I- TEFVÎZ-İ TALÂKIN ÇEŞİTLERİ	59
1. Mutlak Tefvîz	59
2. Mukayyed Tefvîz	66
3. Süresiz Tefvîz.....	69
İ- TEFVÎZ-İ TALÂK'IN GELECEK ZAMANA, ŞARTA VE MEKANA İZAFE EDİLMESİ.....	70
1. Tefvîz-i Talâkın Gelecek Zamana İzafesi	70
2. Tefvîz-i Talâkın Şarta Bağlanması.....	71
3. Tefvîz-i Talâkın Mekana İzafe Edilmesi.....	72
K- TEFVÎZ-İ TALÂKIN HUKUKİ SONUÇLARI	72
1. Sarih Lafızlarla Yapılan Tefvizin Hukuki Sonuçları	73
a) “Dilersen Sen Boşsun” Deyimi Hakkında	73
b) “Kendini Boşa” Deyimi Hakkında	76
2. Kinai Lafızlarla Yapılan Tefvizin Hukuki Sonuçları	80
a) “Kendini Seç” deyimini hakkında	81
b) “İşin Elindedir” Deyimi Hakkında	86
M- KADININ KOCASINI TERCİH ETMESİ	87
DEĞERLENDİRME	88
SONUÇ	89
BİBLİYOGRAFYA	91

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.m	: Aynı müellif
a.md.	: Aynı madde
a.s	: Aleyhisselam
AÜİFD	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
a.y.	: Aynı yer
b.	: İbn (oğlu)
bkz.	: Bakınız
DİA	: Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
h.	: Hicri
HAK	: Hukuk-1 Aile Kararnamesi
H.z.	: Hazreti
İAD	: İslami Araştırmalar Dergisi
md.	: Madde
Nşr.	: Neřreden
r.a	: Radiyallahu anh
r.anh	: Radiyallahu anha
s.	: Sayfa
s.a.s.	: Sallallahu Aleyhi Ve Sellem
SDÜİFD	: Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
ř.İ.A.	: şamil İslam Ansiklopedisi
tsz.	: Tarihsiz
trc.	: Tercüme
vb.	: ve benzeri

ÖNSÖZ

İslam hukuku meyvesi insan olan aile ağacının uzun yıllar sağlam bir şekilde ayakta kalabilmesi için önemli tedbirler almıştır. Bu tedbirlerden birisi de karı koca arasında hak ve dengenin korunmasıdır.

Bin dörtyüz senelik İslam kültüründe boşama hukukuna bakıldığında, İslam sebepsiz boşanmayı hoş karşılamamıştır. Boşanma zaruret halinde son çare olarak başvurulmuş ve fertlerin yanında sosyal nizamı da ilgilendirdiğinden üzerinde titizlikle durulması gereken bir konudur. Çok önemli gayeler için kurulan ailenin hissi ve basit sebeplerle hemen yıkılmaması için her çeşit tedbir alınmıştır. Ancak günümüze kadar, boşanmayı önleyici tedbirler ile alakalı ve boşanma sonucu ortaya çıkabilecek menfi tesirler hususunda önem arzedecek şekilde müstakil bir çalışma bulunmamaktadır. Bu da günümüze nazaran boşanmanın daha az olduğu kanaatini uyandırmaktadır.

Günümüzde ise boşanma konusu önem arzeden konular içinde yer almakta, boşama hakkı, boşamanın şekli, yapısı, sebepleri, sonuçları gibi her yönüyle ele alınmakta ve bu konuda müstakil çalışmalara yer verilmektedir. Boşanma hakkında önem arzeden konulardan biri de, İslam'da kadın hakları sorunu içinde yer verilen kadının boşama yetkisinin olup olmamasıdır.

İslam erkeğe hür iradesiyle boşama hakkı tanıırken kadını da bu haktan mahrum bırakmamış belli şartlar dahilinde kadına da boşama hakkı tanımıştır. Ataerkil aile anlayışının bir yansıması olarak toplumda yaygın olan evlilik hayatı ve boşanma ile ilgili kararların erkek tarafından alınabileceği gibi anlayışlar, kadının kendi iradesiyle erkek gibi boşama yetkisinin olduğunu toplumsal değişime paralel olarak gündeme taşımayı gerekli kılmaktadır.

İşte tezimizin konusunu oluşturan kadının tefvîz yoluyla elde ettiği boşanma yetkisi, İslam hukukunun benimsediği ve uygulamaya koyduğu kadına tanınmış bir haktır. Ancak bazı hukukçuların İslam hukukunda kadının böyle bir hakkının olmadığını savunmaları bizi kadının tefvîz yoluyla boşanma hakkına sahip olup olmadığını naslar ışığında ele almaya sevk etmiştir. Ayrıca kadınların tefvîz konusunda yeterli bilgiye sahip olmamaları da bu araştırmamızın sebepleri arasındadır.

Çalışmamızı yürütürken saydığımız bu sebepler göz önünde bulundurulmakla birlikte tefvîz yoluyla elde edilen boşama yetkisinin tam olarak anlaşılması ve yorumlanabilmesi için bu konuyu bütün özellikleriyle ortaya koymaya çalıştık. Bu çalışmanın yeni çalışmalara kapı aralamak adına küçük de olsa bir katkısı olduğunu düşünmekteyiz.

Konuyu seçerken ve çalışmalarımı yürütürken yardımını ve desteğini esirgemeyen başta danışman hocam Prof. Dr. Orhan ÇEKER ve görüşlerinden yararlandığım diğer hocalarıma teşekkürü borç bilirim.

Rukiye KARAPIÇAK
Konya - 2006

GİRİŞ

ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI VE METODU

A. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Evliliğin amacı, ailenin ömür boyu huzur ve mutluluk içinde devam etmesidir. Ancak eşler arasında bazen maddi veya manevi huzursuzlukların olduğu da bir gerçektir. Bu gibi durumlarda yapılması gereken evlilik hayatının devamını sağlamak ve yıkılacak olan yuvanın hem ailede hem de toplumda açacağı yaralara fırsat vermemektir. Bu gayeyi temin için, İslam hukuku prensip olarak tek taraflı irade beyanı ile evliliği sona erdirme hakkını öncelikle erkeğe vermiştir. Çünkü Kur'an ve Sünnetin boşama hukuku ile ilgili getirmiş olduğu esas ve hükümlerden boşama yetkisinin öncelikle erkeğe ait olduğu görülmektedir. İslam hukukçuları da bu konuda ittifak etmişlerdir.¹

1917 tarihli Hukuk-ı Aile Kararnâmesi de “Talâkın ehli mükellef olan zevcdir” ifadesini kullanarak bu yetkinin prensip olarak erkeğe ait olduğu esasını kanunlaştırmıştır.²

Bunun içindir ki erkek, zâhiri bir sebep göstermeden, kadının rızasına ve mahkemeye başvurmaksızın, tek taraflı irade beyanı ile boşanma yetkisini kullanma hakkına sahiptir.³

Kur'an-ı Kerim'de, boşanma hukuku ile ilgili pek çok ayet bulunmaktadır. Bu ayetlerin çoğunda talak fiili doğrudan erkeğe isnad edilmiştir. Bir kaç ayette ise bu yetkinin erkeğe ait olduğuna dolaylı olarak işaret edilmiştir.

Boşanma eyleminin doğrudan erkeğe isnad edildiğini gösteren ayetlerden bazıları şunlardır:

“Eğer i'lâ yapan erkekler, boşamaya kesin karar verirlerse, şüphesiz Allah işitendir bilendir.”⁴

¹ Ebû Zehra, el-Ahvâlu'ş-Şahsiyye, s. 284-288; Şaban, Zekiyyüddin, el-Ahkâmu'ş-Şer'iyye li'l-ahvali'ş-Şahsiyye, s. 375.

² HAK. md. 102.

³ Aydın, Mehmet Akif, İslam-Osmanlı Aile Hukuku, s. 36.

⁴ “وَإِنْ عَزَمُوا الطَّلَاقَ فَإِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ” el-Bakara 2/227

“Kadınları boşadığınız ve onlardan bekleme müddetlerini bitirdikleri vakit ya onları iyilikle tutun yahut iyilikle bırakın. Fakat haksızlık ederek zarar vermek için onları nikah altında tutmayın. Kim bunu yaparsa muhakkak kendine kötülük etmiş olur. Allah’ın ayetlerini eğlenceye almayın. Allah’ın sizin üzerinizdeki nimetini, size öğüt vermek üzere indirdiği Kitab’ı ve hikmeti hatırlayın. Allah’tan korkun. Bilesiniz ki Allah, her şeyi bilir.”⁵

“Kadınları boşadığınız ve onlar da bekleme müddetlerini bitirdikleri vakit, aralarında iyilikle anlaşmaları takdirde, onların (eski) kocalarıyla evlenmelerine engel olmayın. İşte bununla içinizden Allah’a ve ahiret gününe inanan kimselere öğüt verilmektedir. Bu öğüdü tutmanız kendiniz için en iyisi ve en temizidir. Allah bilir, siz bilmezsiniz.”⁶

“Eğer bir eşi bırakıp da yerine başka bir eş almak isterseniz, onlardan birine yüklerle mehir vermiş olsanız dahi ondan hiç bir şeyi geri almayın...”⁷

“Ey iman edenler! Mü’min kadınları nikahlayıp da, henüz onlara dokunmadan boşarsanız, onları sayacağınız bir iddet süresince bekletme hakkınız yoktur. O halde onları (bir bağışla) memnun edin ve onları güzel bir şekilde serbest bırakın.”⁸

“Ey Peygamber, kadınları boşadığınız zaman, onları iddetleri içinde (adetten temiz oldukları sırada) boşayın ve iddeti sayın...”⁹

Boşama yetkisi her ne kadar erkeğe isnad edilse de, İslam boşama hak ve yetkisinin mutlak ve sınırsız bir hak olarak erkeğe ait olduğu esasını ve prensibini getirmemiştir. Çünkü konuyla ilgili ayetlerin hiçbirinde “boşama sadece erkeğe ait sınırsız bir haktır” denilmemektedir. Birkaçını burada zikrettiğimiz boşamanın erkeğe isnad edildiği ayetlerin tamamında boşanma sonucunda erkeğin yerine getirmek durumunda olduğu bir takım yükümlülüklerden bahsedilmektedir. Bu sebeptendir ki, ayetlerin boşama ile ilgili hukuki ve ahlaki bir takım yükümlülüklerin muhatabı olan erkeğe hitab etmesi kader tabii bir şey olamaz. Ve yine bu sebeptendir ki, kadının

⁵ “وَإِذَا طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ سَرِّحُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ...” el-Bakara 2/231

⁶ “وَإِذَا طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ أَنْ يَنْكِحْنَ أَزْوَاجَهُنَّ إِذَا تَرَاضَوْا بَيْنَهُمْ بِالْمَعْرُوفِ...” el-Bakara 2/232

⁷ “وَإِنْ أَرَدْتُمْ اسْتِبْدَالَ زَوْجٍ مَكَانَ زَوْجٍ وَأَنْتُمْ إِحْدَاهُنَّ قِنطَارًا فَلَا تَأْخُذُوا مِنْهُ شَيْئًا...” Nisa 4/20

⁸ “يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ طَلَقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ...” Ahzâb 33/49

⁹ “يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ...” Talâk 65/1

boşanma sonucunda ortaya çıkan herhangi bir maddi yükümlülüğü bulunmadığından ayetlerde kadına hitap edilmesine gerek kalmamıştır.¹⁰

Ayetlerde olduğu gibi hadislerde de “boşama” işi erkeğe isnad edilmiş ve bu yetkinin erkeğe ait olduğu belirtilmiştir. Bu hadislerden bazıları şunlardır:

İbn Ömer’den rivayet edildiğine göre o Hz. Peygamber döneminde karısını hayızlı iken boşamıştı. Hz. Ömer (r.a) durumu Rasulullah’a sorulunca Peygamber (s.a.s.) Hz. Ömer’e şöyle dedi: “İbn Ömer’e emret, karısına dönsün. Sonra hayızdan temizleninceye kadar ondan uzak dursun. Sonra kadın tekrar hayız görür ve sonra tekrar hayızdan temizlenir. Bundan sonra isterse karısını boşamaz, isterse bu temizlik döneminde onunla cimâda bulunmaksızın onu boşar. İşte bu, Allah’ın içerisinde kadınların boşanmasını emretmiş olduğu iddettir.”¹¹

Hz. Ömer (r.a)’dan rivayet edildiğine göre “Peygamber (s.a.s.) hanımı Hafsa’yı boşadı, sonra ona döndü.” demiştir.¹²

Burada zikrettiğimiz hadislerde de “boşama” fiili erkeğe isnad edilmiş ve erkeğin bu yetkiyi nasıl kullanması gerektiği açıklanmıştır.¹³

Kur’an’ın nazil olduğu Arap toplumunun ataerkil bir yapıya sahip olması, boşanma sonucunda erkeğe yüklenen sorumlulukların kadına nisbetle daha fazla olması, kadının ve erkeğin fitratının farklı olması gibi sebeplerle boşama eylemi erkeğe isnad edilmiştir.¹⁴

Kadının fitrat ve tabiatı da erkeğe nazaran daha duygusal, nazik ve alıngandır. Bazen çok basit sebeplerden dolayı derin üzüntüler duyar, kalbindeki saffetten dolayı, dış etkilerin çabuk tesirinde kalır.¹⁵ Sonra kadın yaratılışı itibariyle acele tepki gösteren bir yapıya sahiptir. Ve yine bir gerçektir ki evlilik öncesi ve sonrası mali masraf ve sorumluluklar genellikle erkeğe aittir.¹⁶

---

¹⁰ Kırbaçoğlu, “Kadın Konusunda Kur’an’a Yöneltilen Başlıca Eleştiriler”, *İAD.*, Cilt: 5, Sayı: 4, Ekim 1991, 281-82.

¹¹ Buhârî, el-Câmiu’s-sahîh, “Talak”, 1.

¹² İbn Mâce, “Talak”, 1; Ebu Davud, “Talak”, 38.

¹³ Şevkânî, Neylü’l-evtâr, VI, 247.

¹⁴ Eroğlu, “Talak Hakkında Kur’an’ın Genel Tutumu”, *AÜİFD*, Sayı: 28, Yıl: 1986, 162.

¹⁵ Bilmen, Hukuk-ı İslamiyye ve Istılâhât-ı Fıkhiyye Kamusu, II, 219.

¹⁶ Karaman, Mukayeseli İslam Hukuku, I, 352.

İşte kadının, fitrat ve tabiatıyla ilgili bu özel durumlar evliliğin tesisinde erkek gibi maddi bir külfete girmemesi sebebiyle, boşama hak ve yetkisinin müstakil olarak kendisine verilmesi halinde bunu daha çabuk kullanarak suistimal etmesi düşünülebilir.¹⁷

Kadının boşanma hakkını fevri kullanmaya müsaid olması ise, toplumda boşanma olaylarının çoğalmasına sebep olacaktır. Bu durum toplumsal maslahatlara ters düştüğü gibi, kadının menfaatine de uygun düşmez. Bu sebeptir ki, tarih boyunca hiçbir toplumda boşama hak ve yetkisinin bütünüyle kadına verildiği görülmemiş, kadının boşama hak ve yetkisini erkeğin rızasına veya hâkim kararına bağlı olarak kullanması uygun görülmüştür.¹⁸

Ancak kadına burada ifade etmeye çalıştığımız gibi talak hakkı verilmediğinden, onun nikah akdinin meydana gelmesi ve evlilik birliğinin kurulması ile erkekte olduğu gibi boşama hakkına sahip olmaması demek müstakil bir boşanma hakkına sahip olmadığı anlamına gelmemektedir.

Kadın eşinin rızasına ve mahkemeye başvurmaksızın tek taraflı irade beyanı ile boşanma hakkına sahip olabilir mi?

İşte bu sorunun cevabı da tezimizin konusunu oluşturmakta, kadın tefvîz-i talâk yöntemi ile erkekle boşanma konusunda eşit haklara sahip kılınabilmektedir.

Kadın nikah akdi esnasında boşanma hakkının kendisine verilmesini şart koşması halinde ya da evliliğin daha sonraki dönemlerinde erkeğin rızası doğrultusunda müstakil bir boşanma hakkı elde edebilmektedir. Elde ettiği bu talâk hakkı ile de eşinin rızasına ve mahkemeye başvurmaksızın kendi iradesiyle boşanma hakkını kullanabilmektedir. Erkek de kadına verdiği bu hak ile kendi iradesiyle boşama hakkına kadını da ortak etmiş olmaktadır.

B. ARAŞTIRMANIN AMACI

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi kadın kendi iradesiyle boşama yetkisine tefvîz-i talâk yoluyla sahip olmaktadır.

---

¹⁷ Karaman, a.g.e., I, 352; Cezîrî, Kitâbu'l-Fıkıh ale'l-Mezâhibi'l-Erbaa, IV, 370.

¹⁸ Bilmen, ag.e., II, 219.

Kur'an-ı Kerim'in nazil olduğu dönemde Arap toplumunun ataerkil bir yapıya sahip olması ve günümüzde de tarihsel süreçte erkeklerin talak yetkisine sahip olmasının mutlak olduğu anlayışından dolayı kadınların boşanma haklarının varlığı sosyal hayata yansıtılamamıştır.

Ayrıca boşanma yetkisini kadın elde ettiğinde daha çok menfi sonuçların ortaya çıkacağı anlayışı da¹⁹ tefvîz-i talâkın sosyal hayatta yer bulamamasının sebepleri arasındadır.

Bundan dolayıdır ki tefvîz-i talâkın tarihi süreci incelendiğinde bu hakka sahip olanların ve bu hakkı elde ettiği halde kullananların sayısı oldukça sınırlıdır. Gerek Cahiliye döneminde gerekse Osmanlı döneminde kısmen de olsa soylu ailelerde kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Diğer taraftan tefvîz-i talâk konusu fıkıh kitaplarında nazarî olarak yer almakta, günümüzde de İslam hukukunda boşanma konusuyla ilgili bazı kitap, tez ve makale çalışmaları bulunmakta, bunların büyük bir kısmında erkeğin boşama yetkisiyle birlikte kadının da boşanma yetkisinin varlığına değinilmektedir. Ancak birçok husus eksik bırakıldığından yeterli olmamaktadır.

Kadının da boşanma hakkını elde edebilmesi için erkeğin onayı gerekli olduğundan bu hakka sahip olabilmesi eğitim, bilgi ve sosyo-kültürel şartlar ile yakından ilgilidir. Çünkü böyle bir hakkın varlığından yeterli bilgi ve bilince sahip olmayan bir kadının bu hakkı kocasından isteyip alması mümkün olmadığı gibi, bu hakkı maslahata uygun bir şekilde kullanması da mümkün olmayabilir.

Bütün bu sebepler bizi tefvîz-i talâk konusunda Kur'an ve sünnetteki esas ve kurallar çerçevesinde ayrıntılı bir şekilde ele almaya sevk etmiştir.

C. ARAŞTIRMANIN METODU

Araştırmamızda konuyla ilgili olarak birinci bölümde evliliği ona erdiren yöntemler üzerinde durulmuş, talak konusu da geniş bir şekilde ele alınmıştır.

İkinci bölümde de tefvîz-i talâkın öncelikle tanım yapılarak içerik anlamında genel bir çerçeve çizilmiştir.

---

¹⁹ Bilmen, a.g.e., II, 220.

Klasik kaynaklar ve çağdaş çalışmalar üzerinde yapılan inceleme sonrasında ise konunun İslam hukukunun temel kaynakları olan Kur'an ve sünnette nasıl yer aldığı genel hatlarıyla tespit edilmiş, tefvîz-i talâkla ilgili bir çalışma zemini oluşturulmuştur.

Tezin yazım aşamasında konuyla ilgili ayet ve hadisler tespit edilerek konunun Kur'an ve sünnette ele alınış şekli üzerinde durularak bu konuda fukahanın ihtilaflarına yer verilmiştir.

Tefvîz-i talâk Kur'an ve sünnet ışığında delillendirildikten sonra tarihi süreç içinde ele alınarak uygulanabilirliği ortaya konmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın amacı ve varılmak istenen sonuçlar doğrultusunda konular arasında anlam bütünlüğüne de dikkat edilerek talâkın kadına tefvîz edildiği gibi günümüzde uygulanabilirliğini kolaylaştırmak için hükmî bir şahsiyet olan mahkemelerin denetiminde de kullanılabilceği üzerinde durulmuştur.

Boşanma yetkisine sahip olan kişinin elde ettiği bu hakkını nasıl, ne zaman kullanacağı ve kullandığı zaman ne gibi hukukî sonuçların ortaya çıkacağı ile ilgili bilgiler, İslam hukukunun temel kaynaklarından hareketle tesbit edilmeye çalışılmış ve bazı teklifler sunulmuştur.

Çalışmamızda başvurduğumuz kaynakların dipnotlarda gösterilmesinde, eserin ilk geçtiği yerde yazarın soyadı ve eserin kısaltılmış ismi verilmiş, baskı yeri ve tarihi de bibliyografyada verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL OLARAK MÜFÂRAKÂT

Toplumun temelini teşkil eden ailenin kuruluşu gibi sona ermesi de eski devirlerden itibaren toplumu ve devleti yakından ilgilendiren hukuki ve ictimai bir meseledir. Çünkü her yönden sağlam bir toplum ancak uyumlu ve sağlıklı ailelerden oluşur. Toplumun umumî sağlık ve sağlamlığı, kültür terbiyesi ile aile arasında çok sıkı bir bağ olduğu göz önünde tutulursa, dış görünüşü bakımından fertler arası hususi bir münasebet mahiyeti arzeden ailenin kurulması, devamlılığı ve bu müessesenin yıkılması devletin müdahalesinin zorunluluğunu göstermektedir. Ve bugün modern hukuk sistemlerinde boşanma, eşlerden birinin isteği üzerine kanunda belirtilmiş olan belirli sebeplere dayanarak mahkemece verilecek bir karara bağlanmış ve boşanmada devletin kontrolü sağlanmaya çalışılmıştır.¹

Bununla beraber, tarih boyunca devletin boşanmaya müdahalesi her hukukta aynı olmamıştır. Bazı toplumlarda boşama sadece eşleri ilgilendiren özel bir mesele olarak kabul edilmiş ve boşama sebepleri yasal olarak tesbit edilmediği gibi herhangi bir hukuki düzenlemeye de gidilmemiştir. Mesela eski Roma'da boşama konusunda hiçbir hukuki düzenleme olmadığı için eşler diledikleri zaman evlenmeyi sona erdirebilmekteydiler.²

Protestan Hıristiyan Hukuku da belirli sebeplerin bulunması durumunda boşamanın mahkeme kararıyla devletin kontrolünde olması gerektiğini kabul ederken, evlenmeyi dini açıdan mukaddes bir kurum olarak kabul eden Katolik Hıristiyan hukuku, “Tanrı'nın birleştirdiğini insanlar ayıramaz”, esasını benimseyerek boşamayı kabul etmemiştir.³

İslam hukuku da boşama konusunda kendine has bir sistem benimsemiştir.⁴ Evlilik ile eşler arasında sürekli bir hayat ortaklığı kurulmasını kabul etmekle birlikte evliliği sona erdirilmesi mümkün olmayan bir akid olarak da görmemektedir.⁵ İslam hukuku eşler arası şiddetli geçimsizlikler baş gösterip, eşlerin bir arada huzurla

¹ Velidedeoğlu, Türk Medenî Hukuku (Aile Hukuku), II, 135.

² Cin, Halil, Eski Hukukumuzda Boşanma, s. 15-16; Velidedeoğlu, a.g.e., II, 155.

³ Cin, a.g.e., s. 16; Velidedeoğlu, a.g.e., II, 156.

⁴ Döndüren, Delilleriyle Aile İlmihali, s. 340.

⁵ Cin-Akgündüz, Türk Hukuk Tarihi, II, 88.

yaşamalarına imkan kalmadığı, ihtiyaç ve zaruretlerin gerektirdiği hallerde son çare olarak boşamaya cevaz vermiştir.⁶

Kur'an-ı Kerim'de *“Boşanma iki defadır, bundan sonrası ya iyilikle tutmak ya da güzellikle salıvermektir. Kadınlara verdiklerinizden (boşanma esnasında) bir şey almanız size helal olmaz. Ancak erkek ve kadın Allah'ın sınırlarında kalıp evlilik haklarını tam tatbik edememekten korkarlarsa bu durum müstesna. (Ey müminler!) Siz de karı ile kocanın, Allah'ın sınırlarını, hakkıyla muhafaza etmelerinden kuşkuya düşerseniz, kadının (erkeğe) fidiye vermesinde her iki taraf için de sakınca yoktur. Bu söylenenler Allah'ın koyduğu sınırlardır. Sakın onları aşmayın. Kim Allah'ın sınırlarını aşarsa işte onlar zalimlerdir.”*⁷ buyrulmaktadır.

Ancak birbirleriyle uyuşmayan eşlerin en son başvuracakları çözüm şekli boşamadır. Bundan önce uyuşmazlığın eşler arasında çözülmesi mümkün olmazsa, evliliği muhafaza etmeye yardımcı olacak başka bir alternatif olarak tahkim usulüne başvurulması önerilmektedir. Nitekim Allah Teala Kur'an-ı Kerim'de *“Eğer karı kocanın aralarının açılmasından korkarsanız, erkeğin ailesinden bir hakem ve kadının ailesinden bir hakem gönderin. Bunlar barıştırmak isterlerse Allah aralarını bulur; şüphesiz Allah her şeyi bilen, her şeyden haberdar olandır.”*⁸ buyurmaktadır. Eğer bunlar bir fayda vermezse son çare olarak İslam hukuku boşamaya izin vermektedir.⁹

Aslında bir nimet ve saadet vesilesi olduğu halde artık çekilmez bir yük haline gelen evlilik bağına çözmek ve eşlerin anlaşabileceği kimselerle yeni aile yuvaları kurmalarına imkan tanımak için talak meşru sayılmıştır.¹⁰

Ancak çok önemli bir müessese olan evlilik birliğinin dağılmaması, hissi ve basit sebeplerle kolay yıkılmaması için bazı maddi ve manevi tedbirler alınmıştır. Hz. Peygamber'in *“Meşru olduğu halde Allah nezdinde en sevimsiz olan şey boşamadır.”*¹¹

⁶ Köten, Akif - Döndüren Hamdi, “Talak” md., S.İ.A., VII, 376.

⁷ الطَّلَاقُ مَرَّتَانِ فَإِمْسَاكَ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحٍ بِإِحْسَانٍ وَلَا يَحِلُّ لَكُمْ أَنْ تَأْخُذُوا مِمَّا آتَيْتُمُوهُنَّ شَيْئًا إِلَّا أَنْ يَخَافَا أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهِ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَعْتَدُوهَا وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ el-Bakara 2/229.

⁸ وَإِنْ خِفْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمَا فَابْعَثُوا حَكَمًا مِّنْ أَهْلِهِ وَحَكَمًا مِّنْ أَهْلِهَا إِنْ يُرِيدَا إِصْلَاحًا يُوَفِّقُ اللَّهُ بَيْنَهُمَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا خَبِيرًا en-Nisa 4/35.

⁹ Aydın, Mehmet, “Aile” md., DİA., II, 200; Eroğlu, a.g.m., 163-4.

¹⁰ Karaman, a.g.e., I, 351.

¹¹ İbn Mâce, es-Sünen, “Talak”, 6; Ebû Dâvûd, es-Sünen, “Talak”, 3.

“Allah aşırı derecede zevkine düşkün olanlara ve çok boşayanlara lanet etmiştir.”¹² şeklinde buyurması manevi müeyyidelere misal olarak gösterilebilir.

Bununla birlikte İslam hukukunun boşanma konusunda takip ettiği sisteme baktığımızda, prensip olarak tek taraflı irade beyanı ile evliliği sona erdirme hakkı (talak) öncelikle erkeğe aittir. İslam hukuku karşılıklı rıza ile karı-kocanın anlaşarak evliliğe son vermelerine (hul’/muhalea) de izin vermiştir. Erkek boşanma konusunda karısına da tefviz yoluyla talak yetkisi verebilmekte; kadın, erkek tarafından kararlaştırılan hal ve şartların ortaya çıkması halinde evlenmeye son verebilmektedir. Yine İslam hukuku evliliğin hakim kararıyla belirli sebeplerle ortadan kaldırılması (tefrîk) sistemini de benimsemiştir.¹³

A. EVLİLİĞİ SONA ERDİRME YÖNTEMLERİ

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi İslam hukuku “talak, hul’ ve tefrîk” şeklinde alternatif bir sistem getirmiştir. Eşlerden herbirinin bu üç yolla evliliği sona erdirme hakkı olmakla birlikte, “talak” hakkı öncelikle erkeğe, “hul’ ve tefrîk” hakkı da öncelikle kadına verilmiştir.

Ancak İslam hukukunda evliliği sona erdirme yöntemleri şekil itibariyle bu üçüyle sınırlı değildir. Netice itibariyle talak sayılan, fakat şekil itibariyle talaktan farklı olan daha başka yöntemler de vardır.

Bu yöntemleri genel hatlarıyla ele alalım.

1. Fesih

Terim olarak fesih, akit zamanında vukû bulan veya sonradan meydana gelen bir eksiklik veya bozukluk sebebiyle evlilik akdini bozmaktan ibarettir¹⁴ şeklinde tarif edilmiştir.

Bu tariften anlaşılacağı üzere, fesih ya akit sırasında mevcut bir bozukluk ya da akitten sonra ortaya çıkacak bir eksiklik sebebiyle söz konusu olmaktadır.

---

¹² Ebû Dâvûd, “Talak”, 4.

¹³ Döndüren, a.g.e., s. 341.

¹⁴ Döndüren, a.g.e., s. 342-343.

Nikah akdi esnasındaki eksiklikleri şu şekilde sıralayabiliriz:

a) Karı-kocanın mahrem akraba olduklarının anlaşılması veya kadının iddet içinde bulunması veya bir başka erkeğin nikahlısı olması gibi nikah akdinin sıhhat şartlarından birinin bulunmadığının anlaşılması.

b) Babası veya dedesi dışında bir veli tarafından evlendirilen küçüğün, buluşmadan sonra, muhayyerlik hakkını kullanarak evliliğin feshini talep etmesi.

c) Reşîd kadının velisinin rızası olmadan, dengi olmayan birisiyle veya mehr-i misilden az bir mehir ile evlenmesi halinde velinin fesih talep etmesi.¹⁵

Nikah akdinden sonra meydana gelen eksiklikleri de şu şekilde sıralamak mümkündür:

a) Eşlerden birinin irtidat etmesi.

b) İslamı kabul eden erkeğin eşinin müslüman veya kitabî olmayı reddetmesi.

c) Eşlerden birisi diğerinin hısımlarından biriyle hürmet-i musâharayı (evlilikle doğan ve ebedi evlenme engeli doğuran hısımlık) gerektirecek bir fiil işlemesi.¹⁶

Denklik, mehrin eksikliği, buluş çağı muhayyerliği gibi takdir ve araştırmaya ihtiyaç duyulan durumlarda fesih hakimin hükmüne bağlı iken, irtidât, yakın akrabalık ve nikâh gibi takdir ve tahkîke ihtiyaç bulunmayan bu durumlar da hakimin hükmüne gerek olmaksızın evliliğin feshi gerekir.¹⁷

Fesih evliliği hemen sona erdirir. Artık yeni bir akid olmaksızın, erkeğin eski karısını evlilik birliğine döndürmesi mümkün değildir. Ve fesih talâk sayılmadığından talâk sayısında bir eksilme olmaz. Evlilikleri fesh edilen eşler tekrar evlenseler yine üç boşama hakkı mevcut olur.¹⁸

2. İlâ

İlâ, kelime olarak “Yemin etmek”¹⁹ anlamındadır. Terim olarak “Bir kimsenin dört ay veya daha fazla bir zaman için karısına cinsel amaçla yaklaşmayacağına dair

¹⁵ Karaman, a.g.e., I, 349; Döndüren, a.g.e., s. 343-344; Bilmen, a.g.e., II, 183.

¹⁶ Karaman, a.g.e., I, 349; Döndüren, a.g.e., s. 343.

¹⁷ Döndüren, a.g.e., s. 343.

¹⁸ Karaman, a.g.e., I, 349; Döndüren, a.g.e., s. 343.

¹⁹ İbn Rüşd, Bidâyetü'l-Müctehid, II, 96.

Allah adına yemin etmesi veya karısına yaklaşmayı ağır bir ibadete bağlaması” şeklinde tarif edilmektedir.²⁰

Cahiliye döneminde îlâ kadına bir zulüm aracı olarak kullanılmakta idi. Erkek bir yıl veya daha fazla bir zaman karısına cinsel amaçla yaklaşmayacağına dair yemin eder, sürenin bitiminde yeminini yenileyerek kadını ne evli ne de bekar olmaksızın yalnızlığa terkederdi.²¹

Cahiliye devrinde kadınlara bir zulüm aracı olan Îlâ’yı Kur’an-ı Kerim kayıt altına almış ve birtakım şartlara bağlamıştır: “*Kadınlara yaklaşmamaya yemin edenler dört ay beklerler. Eğer (bu müddet içinde) kadınlara dönerlerse, şüphesiz Allah çok bağışlayan ve esirgeyendir. Eğer (müddeti içinde dönmeyip kadınlarını) boşamaya karar verirlerse (ayrılır) biliniz ki Allah işitir ve bilir.*”²²

Hanefilere göre belirtilen süre içinde erkek, karısına dönerse, eğer dönmeyeceğine dair yemin etmişse yemin keffaretini yerine getirir. Ya da dönmeyi ağır bir ibadete bağlamışsa o ibadeti yerine getirir. Şayet erkek, belirlenen süre içinde karısına dönmezse, hakimin kararına ihtiyaç kalmaksızın kadın bir bain talakla boşanmış sayılır.²³

Diğer mezheplere göre ise, sürenin bitimiyle boşama meydana gelmez. Erkek ya karısına döner ya da onu boşar. Erkek bu iki durumdan birisini yapmadığı sürece kadın durumu mahkemeye bildirir. Boşama ister hakimin kararıyla olsun, ister erkeğin kararıyla olsun bir ric’i talak sayılır.²⁴

3. Liân (Mülâane)

Kelime olarak “lânetleşmek, uzaklaşmak”²⁵ anlamlarına gelen liân, bir hukuk terimi olarak; “karısına zina isnad eden veya çocuğun nesebini reddeden, fakat bu

²⁰ İbnu’l-Hümâm, Şerhu Fethi’l-Kadîr, IV, 188; Karaman, a.g.e., I, s. 376.

²¹ Karaman, a.g.e., I, 376.

²² “لِّلَّذِينَ يُؤَلُّونَ مِن نِّسَابِهِمْ تَرَبُّصُ أَرْبَعَةِ أَشْهُرٍ فَإِن فَاءُوا فَإِنَّ اللّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ . وَإِن عَزَمُوا الطَّلَاقَ فَإِنَّ اللّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ،” el-Bakara 2/226-227.

²³ Mevsilî, el-İhtiyâr, III, 152.

²⁴ İbn Rüşd, a.g.e., II, s. 82-83; Karaman, a.g.e., I, 376.

²⁵ İbn Manzûr, Lisânu’l-Arab, “l.a.n” md., X, 388.

iddiasını dört şahitle isbat edemeyen erkeğin, hâkim huzurunda karısıyla özel bir şekilde karşılıklı olarak yeminleşmeleri” anlamındadır.²⁶

Kur’an-ı Kerim’de yer alan şu ayetler, erkeğin mülâne yoluyla evliliği sona erdirebileceğine delil teşkil etmekte hem de mülânenin yapılış şeklini göstermektedir; *“Eşlerine zina isnadında bulunup da kendilerinden başka şahitleri olmayanlara gelince, onların herbirinin şahitliği, kendisinin doğru söyleyenlerden olduğuna dair dört defa Allah adına yemin ederek şahitlik etmesi, beşinci defa da, eğer yalan söyleyenlerden ise Allah’ın lanetinin kendi üzerine olmasını dilemesidir. Kadının da kocasının yalan söyleyenlerden olduğuna dair dört defa Allah adına yemin ve şahitlik etmesi, beşinci defa da, eğer (kocasını) doğru söyleyenlerden ise Allah’ın gazabının kendi üzerine olmasını dilemesi kendi üzerinden cezayı kaldırır.”*²⁷

Liân’ın asıl gayesi, kadının zinasını tesbit etmek ve zina mahsulü çocuğun kocaya nisbet edilmesini önlemektir. Evliliğin sona ermesi bu gayenin zarurî bir sonucudur.²⁸

Mülâne sonunda kadın zinadan, erkek de zina iftirasından kurtulur. Liân’dan sonra hakim boşamaya (tefrîk) hükmetmedikçe boşama meydana gelmez ve hakimin tefrîk kararına kadar evlilik devam eder. Hakimin boşamaya karar vermesiyle de Ebu Hanife ve İmam Muhammed’e göre bir bain talak meydana gelir. Ebu Yusuf ve İmam Züfer’e göre ise eşler ebedi olarak birbirlerinden ayrılmış olurlar ve artık bu iki eşin yeniden evlenmesi mümkün olmaz.²⁹

Diğer mezheplere göre ise, hakimin boşamaya hükmetmesine gerek olmaksızın, mülânenin tamamlanmasıyla eşler arasında ebedi ayrılık meydana gelir.³⁰

4. Zihâr

Kelime itibari ile “sırt, arka” anlamlarına gelen zihâr, fikhî bir terim olarak, “bir kimsenin kendi karısını veya karısının herhangi bir organını, aralarında ebedi evlenme

²⁶ Bilmen, a.g.e., II, 325; Karaman, a.g.e., I, 376.

²⁷ ” وَالَّذِينَ يَرْمُونَ أَزْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُن لَّهُمْ شُهَدَاءُ إِلَّا أَنفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ أَحَدِهِمْ أَرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ . وَالْخَامِسَةُ أَنْ ”
لَعْنَتَ اللَّهِ عَلَيْهِ إِنْ كَانَ مِنَ الْكَاذِبِينَ وَيَدْرَأُ . عَنْهَا الْعَذَابُ أَنْ تَشْهَدَ أَرْبَعَ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الْكَاذِبِينَ . وَالْخَامِسَةَ أَنْ غَضِبَ
اللَّهُ عَلَيْهَا إِنْ كَانَ مِنَ الصَّادِقِينَ en-Nur 24/6-9

²⁸ Cin-Akgündüz, Türk Hukuk Tarihi, II, 99.

²⁹ Bilmen, a.g.e., II, 335-336; Döndüren, a.g.e., s. 433-434.

³⁰ İbn Kudâme, el-Muğnî, XI, 144.

engeli bulunan bir kadına veya onlardan birinin bakılması yasak bir uzvuna benzetmesi” olarak tarif edilmektedir.³¹

Cahiliye döneminde boşamanın en ağır şekli olan zihâr, kadına işkence ve zulüm aracı olarak kullanılmakta, erkek karısına kızdığı zaman “yemin ederim ki senin sırtın benim için anamın sırtı gibidir” diyerek karısını kendisine ebedi olarak haram kılar, onu yalnızlığa terk ederdi.³²

Ancak İslam zihârı kadına karşı bir zulüm aracı olarak kullanılmasını yasaklayarak, hükmü hakkında düzenlemeler getirmiştir.³³

Kur'an-ı Kerim'de “İçinizden zihâr yapanların kadınları, onların anaları değildir. Onların anaları ancak kendilerini doğuran kadınlardır. Şüphesiz onlar çirkin bir laf ve yalan söylüyorlar. Kuşkusuz Allah, affedicidir, bağışlayıcıdır. Kadınlardan zihâr ile ayrılmak isteyip de sonra söylediklerinden dönenlerin karılarıyla temas etmeden önce bir köleyi hürriyete kavuşturmaları gerekir. Size öğütlenen budur. Allah yaptıklarınızdan haberi olandır. (Buna imkan) bulamayan kimse, karısıyla temas etmeden önce ardarda iki ay oruç tutar. Buna da gücü yetmeyen, altmış fakiri doyurur. Bu (hafifletme), Allah'a ve Rasulüne inanmanızdan dolayıdır. Bunlar Allah'ın hükümleridir. Kafirler için acı bir azap vardır.”³⁴ buyrulmaktadır.

Zihâr yapıldığı andan itibaren, keffaretini vermedikçe erkeğin karısıyla cinsel münasebette bulunması ittifakla haramdır. Hatta kadın hakime başvurarak kocasının arzularını engelleyebilir. Zihar sebebiyle uğrayacağı zarardan dolayı da hakimden kocasını keffarete zorlamasını isteyebilir. Erkek keffaret vermekten kaçınırsa kadının isteği üzerine hakim boşamaya hükmedebilir.³⁵

³¹ İbnu'l-Hümâm, a.g.e., IV, 190; Bilmen, a.g.e., II, 179.

³² Cin, a.g.e., s. 87; Döndüren, a.g.e., s. 442.

³³ Cin, a.g.e., s. 87.

³⁴ “الَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْكُمْ مَنْ نَسَاهُمْ مِمَّا هُنَّ أُمَّهَاتِهِمْ إِنْ أُمَّهَاتُهُمْ إِلَّا اللَّائِي وَلَدْنَهُمْ وَإِنَّهُمْ لَيَقُولُونَ مُنْكَرًا مِنَ الْقَوْلِ وَزُورًا وَإِنَّ اللَّهَ لَعَفُوفٌ غَفُورٌ. وَالَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُوا فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسَا ذَلِكَ تَوْعظُونَ بِهِ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ. فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسَا فَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فِطْعَامَ سِتِّينَ مِسْكِينًا ذَلِكَ لِتُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَبِأَنَّكَ حُدُودُ اللَّهِ وَاللَّكَاظِرِينَ عَذَابَ أَلِيمٍ.”

³⁵ Bilmen, a.g.e., II, 316-17.

5. Muhâlea (Hul')

Kelime olarak “gidermek, çekip çıkarmak, soymak” anlamlarına gelen hul'/muhâlea, bir hukuk terimi olarak, “kadının vereceği bir bedel karşılığında eşlerin karşılıklı rıza ile evlilik birliğine son vermeleridir.”³⁶ şeklinde tarif edilmiştir.

Kur'an-ı Kerim'de muhâlea ile ilgili olarak “... (Ey mü'minler) siz de karı ile kocanın, Allah'ın sınırlarını hakkıyla muhafaza etmelerinden kuşkuya düşerseniz, kadının (erkeğe) fidiye vermesinde her iki taraf için de bir sakınca yoktur...”³⁷ buyrulmaktadır.

Bu ayet, eşler arasında geçimsizlik çıkıp, karşılıklı olarak aile hukukuna riayet edemeyeceklerinden korkarlar ve erkek de boşama yoluna gitmezse, bu durumda kadın mehir alacağından vazgeçmesi veya başka bir bedel üzerine eşlerin anlaşarak muhâlea yöntemiyle evliliğe son vermelerinin caiz olduğunu göstermektedir.³⁸ Rasulullah'ın huzurunda gerçekleşen şu olayda evliliğin muhâlea yöntemiyle sona erdirilebileceğine ışık tutmaktadır:

Sabit b. Kays'ın karısı Rasulullah (s.a.s.)'a gelerek; “Ey Allah'ın Rasulü, Sabit'in ne dinine ne ahlakına bir diyeceğim var, fakat İslam'da nimete nankörlük etmekten korkuyorum.” dedi. Hz. Peygamber, “bahçesini O'na geri verir misin?” dedi. Sabit'in karısı “evet” dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber Sabit b. Kays'a bahçeyi al ve onu boşa” dedi.³⁹

Bu olay da gösteriyor ki boşama hakkı temelde kocaya verilmiş olmakla birlikte, İslam hukuku tefvîz yoluyla boşama yetkisine sahip olmayan ancak geçimsizlik ve benzeri sebeplerle eşiyle anlaşamayan kadına, kocasının boşama yoluna gitmemesi halinde muhâlea yoluna başvurarak kendisi için çekilmez hale gelen evliliği sona erdirme imkanı vermiştir.⁴⁰

Hanefiler, Malikiler, Şafiiler'de tercih edilen görüşe ve Ahmed b. Hanbel'den gelen bir rivayete göre, eşler arasında kesin ayrılığın meydana gelebilmesi için, hul' ile

³⁶ İbn Rüşd, a.g.e., 55; Karaman, a.g.e., I, 366.

³⁷ “فَإِنْ حَقَّمُوا أَلَا يُقِيمُوا حُدُودَ اللَّهِ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهِ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَعْتَدُوهَا...” el-Bakara 2/229

³⁸ Cessâs, Ahkâmu'l-Kur'an, I, 89; İbnü'l- Arabî, Ahkamu'l-Kur'an, I, 194.

³⁹ Buhârî, “Talak”, 11.

⁴⁰ Bilmen, a.g.e., II, 280; Karaman, a.g.e., I, s. 367.

boşama bir bain talaktır⁴¹ Ahmet b. Hanbel'den gelen diğer rivayete göre ise, hul' ile ayrılma fesih olup boşanma sayısını eksiltmez.⁴²

6. Tefrîk

Hukuki bir terim olarak tefrîk, “mezheplerin kabul etmiş olduğu boşama sebeplerinden birinin bulunması halinde, eşlerden birinin mahkemeye başvurusu üzerine hakimin boşamaya hükmetmesi” demektir.⁴³

İslam hukuku, eşlerden birinin müşterek hayatı diğeri için tehlikeli kılan hastalıklar veya fizyolojik kusurlar, erkeğin karısının nafakasını kesmesi, fena muamele ve geçimsizlik gibi sebeplerden dolayı, eşlerin mahkemeye başvurarak boşanmalarını kabul etmiştir.⁴⁴ Ancak Hanefi mezhebinde mahkeme kanalıyla boşama hakkı doğuran sebepler sınırlı olmakla birlikte diğer mezheplerde bu sebepler oldukça geniş tutulmuştur.⁴⁵

Eşlerin her ikisinin “tefrîk” yöntemi ile boşama hakkı olmakla birlikte, bu hak erkeğin tek taraflı irade beyanı ile, mahkemeye başvurmaksızın evliliği sona erdirme hak ve yetkisine karşılık prensip olarak önce kadına verilmiştir.⁴⁶

B. TALAK

1. Talâkın Sözlük ve Terim Anlamı

a. Sözlük Anlamı

Talâk kelimesi “talaka” kökünden arapça bir mastardır. Sözlükte: Bağı çözmek, serbest bırakmak, eşinden ayrılmak, boşanmak anlamlarına gelmektedir. Yine talâk kökünden gelen “if'al” babından itlâk ve “tef'il” babından tatlîk mastarları da boşamak anlamındadır.⁴⁷

⁴¹ İbn Rüşd, a.g.e.,II, s. 57; Bilmen, a.g.e., II, 282.

⁴² İbn Kudâme, a.g.e., X, 274-275; Bilmen, a.g.e., II, 282.

⁴³ Aydın, a.g.e., s. 43; Cin, a.g.e., s. 87.

⁴⁴ Cin, a.g.e., s. 87; Bilmen, a.g.e., II, 344.

⁴⁵ Bilmen, a.g.e., II, 359-262; Cin, a.g.e., s. 88.

⁴⁶ Şaban, a.g.e., s. 374.

⁴⁷ İbn Manzûr, a.g.e., “talaka”, md., X,226; İbnü'l-Hümâm, a.g.e., III, 463.

Kur'an-ı Kerim'de "talâk" sözcüğü iki yerde geçmektedir: "Eğer onlar boşamayı kastederlerse, şüphesiz Allah her şeyi işitici ve bilicidir."⁴⁸ "Boşama iki defadır."⁴⁹ On kadar ayette de "tallaka" kökünden kocanın karısını boşaması anlamında kullanılmıştır.⁵⁰

b. Terim Anlamı

Bir hukuk terimi olarak talâk: Belirli lafızlarla evlilik bağına çözmek, ortadan kaldırmak anlamındadır.⁵¹ Buradaki belirli lafızlar, boşama gayesi için kullanılan sarih lafızlarla, manaya delaletin niyet ile anlaşıldığı kinâyeli lafızlardır.⁵²

Yine terim olarak talâk, boşama ehliyetine sahip olan erkeğin tek taraflı iradesi ile belirli lafızlar kullanarak o anda veya gelecekte meydana gelmek üzere nikâh bağına kaldırması anlamındadır.⁵³ Boşamanın gerçekleşmesiyle evliliğin o anda sona ermesinden "bâin talâk" gelecekte (iddet bitiminden sonra) sona ermesinden de "ric'i talâk" kastedilmektedir.⁵⁴

"Evlenme akdi ile eşler arasında sabit olan şer'î (hukukî) bağına ortadan kaldırılmasıdır" şeklinde talâk terimiyle ilgili genel bir tarif de yapılmıştır.⁵⁵

Bu yapılan genel tarife göre talâk; "Her ne şekilde olursa olsun, evlenme akdi ile eşler arasında yapılan şer'î (hukukî) bağına ortadan kaldırılmasıdır" anlamına gelmektedir.

Buna göre erkeğin tek taraflı irade beyanıyla yaptığı boşama (talâk), tefvîz yoluyla kadının elde ettiği boşanma yetkisini kullanması, eşlerin karşılıklı rıza ile bir bedel mukabilinde boşanması (hul' / muhalea) ve hâkimin kararıyla meydana gelen boşanma (tefrîk) talâk terimi kapsamına girmektedir.

⁴⁸ "وَإِنْ عَزَمُوا الطَّلَاقَ فَإِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ" el-Bakara 2/227.

⁴⁹ "الطَّلَاقُ مَرَّتَانٍ" el-Bakara 2/229.

⁵⁰ Bkz. El-Bakara 2/230,231,232,236,237; el-Ahzab 33/49; et-Talâk 65/1; et-Tahrim 66/5; Aynı kökten boşanmış kadınlar anlamında da "mutallakât" sözcüğü kullanılmıştır. Bkz. el-Bakara 2/228, 241.

⁵¹ İbnü'l -Hümâm, a.g.e., III, 463.

⁵² Döndüren, Hamdi, a.g.e., s. 342.

⁵³ Serahsî, el-Mebsût, VI, 2; İbn Âbidîn, Hâşiye Reddi'l-Muhtâr ale'd-Durri'l-muhtâr şerh Tenvîri'l-ebsâr, II, 414.

⁵⁴ Bilmen, a.g.e., II, 175.

⁵⁵ Mevsilî, a.g.e., III, 121.

Ancak İslam Hukuku kaynaklarında terim olarak talâk “erkeğin tek taraflı irade beyanı ile mahkemeye başvurmaksızın evliliği sona erdirmesi” şeklinde dar anlamda düşünülerek, erkeğin veya kadının tek taraflı irade beyanı ile evliliği sona erdirmesi “talâk ve tefvîz-i talâk” başlığı, eşlerin bedel karşılığı boşanması “hul’ veya muhalea” başlığı ve hâkimin boşamaya hükmetmesi de “tefrik” başlığı altında ayrı bölümler halinde işlenmiştir.⁵⁶

2. Talâkın Şekilleri

İslam hukukunda boşama yetkisinin kullanımı çok sıkı şekil şartlarına bağlanmamıştır. Boşama tasarrufunun, belirli lafızlarla, geçerli görülen sebeplerin isbatı neticesinde, mahkemede hâkim tarafından veya mahkeme huzurunda yapılması şeklinde şartları bulunmadığı için, İslam hukukunda değişik boşama türleri ile karşılaşılmaktadır.⁵⁷

Buna göre boşama iradesinin beyanında başvuru şekilleri şöyle sıralayabiliriz:

a. Sözlü Boşama

Sözlü irade beyanı ile boşama sarîh ve kinâi olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

aa. Sarîh Lafızlarla Boşama

Boşama iradesi kendisinden açık olarak anlaşılan, ve örfte göre de boşama anlamında kullanılan sözlere “sarîh boşama lafızları” denir.⁵⁸

Talâk yani boşama sözü ile bu sözcüğün kökünden türetilmiş olan; “boş ol”, “seni boşadım”, “boşsun” kelimeleriyle örfte göre boşama anlamına gelen “sen bana haramsın”, “senden ayrıldım” gibi sözler de sarîh boşama lafızlarıdır. Bu açık ifadelerle gerçekleştirilen boşamalarda talak niyetine ve hâlin delaletine bakılmaksızın boşama gerçekleşmiş olur.⁵⁹

⁵⁶ Cin - Akgündüz, a.g.e, II, 89.

⁵⁷ Dalgın, Nihat, İslam Hukukunda Boşama Yetkisi, s. 54.

⁵⁸ Merğînânî, el-Hidaye, I, 230; İbn Rüşd, a.g.e, II, 80.

⁵⁹ Bilmen, a.g.e., II, 185-186; Bkz. Aile Hukuku Kararnamesi, Nşr. Orhan Çeker, md. 109.

ab. Kinâyeli Lafızlarla Boşama

Hem boşama, hem de başka anlamlara gelebilen, gerçek amacın ancak niyetle anlaşılabilceği sözlere “kinâyeli boşama lafızları” denmektedir.⁶⁰

“Sen benden ayrıldın”, “seni terk ettim”, “git başkası ile evlen” gibi ifadeler kinâyeli lafızlardır.

Bu çeşit lafızlarla boşamanın gerçekleşebilmesi için, boşama niyetinin bulunması veya sözlerin kullanıldığı ortamın boşama niyetinin varlığına delalet etmesi gerekir.⁶¹

b. Yazılı Boşama

Boşama sözlü olarak yapıldığı gibi yazılı olarak da yapılabilir. Burada gaye, sıhhat şartı olan bir yazılılık değil, ispat amacına yönelik bir yazılılıktır. Bu sebeple boşama iradesinin yazılı olarak yapılması için sözlü beyanın imkansızlığı şart değildir.

Bu takdir de koca, boşama isteğini hanımına, sözlü değil de onu boşadığını ifade eden yazıyı posta veya elçi aracılığıyla gönderebilir.⁶²

c. İşaretle Boşama

Sağır ve dilsiz gibi özürülüler boşama yetkilerini sözlü olarak ifade edemediklerinden, bu yetkilerini kendilerine mahsus işaretlere kullanabilirler.⁶³

Yazı yazmasını bilen sağır ve dilsizlerin boşama şekli konusunda ise kimi fakihlere göre yalnız dilsizin yazısıyla boşama meydana gelirken, kimilerine göre de bu durumda işaretle boşama gereklidir. Yanlış anlaşılmaya yol açmamak için hem yazı hem de işaretle sağır ve dilsizin maksadının araştırılması ihtiyat bakımından daha uygundur.⁶⁴

⁶⁰ Mergînânî, a.g.e., I, 230; İbn Rüşd, a.g.e., II, s. 82.

⁶¹ Bilmen, a.g.e., II, 184-187.

⁶² Cin-Akgündüz, a.g.e., II, 91; bkz. Döndüren, a.g.e., s. 375.

⁶³ Mergînânî, a.g.e., I, 231.

⁶⁴ Döndüren, a.g.e., s. 376.

3. Talâkın Çeşitleri

Talâk çeşitleri, Kur'an ve sünnete uygun olup olmamasına göre yapılan sünni ve bid'i talak ve dönülebilir olup olmamasına göre yapılan ric'i ve bâin talak olmak üzere kısımlara ayrılmıştır.

a. Kur'an ve Sünnete Uygunluk Açısından Boşama

Bu yönüyle talâk, sünni ve bid'i olmak üzere ikiye ayrılmaktadır:

aa. Sünnî Talak

İhtiyaç ve zaruret bulunduğu son çare olarak boşama İslam hukukunda tecviz edilmiş olmakla beraber, boşamalar genellikle şiddetli geçimsizlik hallerinde ve karı-kocanın birbirinden nefret ettiği zamanlarda vuku bulduğundan bu gibi durumlarda ani kırgınlık ve fevri hareketlerle boşanmayı önlemek, aile yuvası tamamen dağılmadan telafi imkanları vermek için bazı önlemler alınmıştır ki "sünni talak" bunlardan birisidir.⁶⁵

Sünnî talak, Kur'an ve sünnetin belirtmiş olduğu tarif ve talimata uygun olarak yapılan boşanma şeklidir.

Talâkın Kur'an ve sünnette belirtilen esas ve kurallara uygun olarak meydana gelebilmesi için şu şartların bulunması gerekir:

- 1- Boşama kadın hayız halinde iken olmamalı,
- 2- Hayızdan sonra yani boşamanın yapılacağı temizlik devresinde cinsel birleşmede bulunmuş olmamalı,
- 3- Yalnız bir talak ile boşanılmalı, yani bir boşama hakkı kullanılmalıdır.⁶⁶

ab. Bid'î Talak

Kur'an ve Sünnette belirtilen esas ve kurallara uygun olmayan boşamaya "bid'î talak" denir.⁶⁷

Buna göre şu durumlardaki boşamalar da bid'idir.

⁶⁵ Karaman, a.g.e., I, 359; Döndüren, a.g.e., s. 403.

⁶⁶ Karaman, a.g.e., s. 359-361.

⁶⁷ Zeydan, el-Mufasssal fî Ahkâmi'l-Mer'e, VII, 438.

- 1- Kadını hayız halinde iken boşama,
- 2- Kadını temizlik döneminde cinsel birleşmeden sonra boşama,
- 3- Bir temizlik döneminde veya bir mecliste birden fazla boşama.

Sünnete aykırı olan bid'i boşamanın haram olduğu ve bid'i boşamada bulunan kişinin günahkar olduğu hususunda ittifak vardır. Ancak bu boşama çeşitleri sünnete uymamakla birlikte dört mezhep imamına göre de geçerli sayılmıştır.⁶⁸

b. Dönülebilir Olup Olmaması Açısından Boşama

Bu yönüyle de talâk ric'i ve bâin olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

ba. Ric'i Talâk

Erkeğin, yeni bir nikah akdine ve yeniden mehir vermeye ihtiyaç duymaksızın, iddet süresi içinde boşadığı eşiyile normal aile hayatına dönme (ric'at) imkanı bahşeden boşama şekline ric'i talâk yani dönülebilir boşama denir.⁶⁹

Boşamanın ric'i olabilmesi için şu şartların bulunması gerekmektedir.

1. Boşamadan önce evlilik, eşler arasında fiilen başlamış olmalı.
2. Boşama, sarfih sözlerle, şiddet ve mübalağa ifade eden vasıflar kullanılmaksızın olmalı.
3. Üçüncü boşama hakkı kullanılmış olmamalı.⁷⁰

Ric'i talâkın hukuki sonuçları ise şunlardır;

1. Kullanılan talak eksilmiştir olur.
2. Kadının rızası olsun olmasın, kocanın iddet içinde, yeniden nikah akdine ve mehre gerek olmaksızın normal aile hayatına dönmesi mümkündür.
3. Evlilik bağı iddet sonuna kadar devam eder.
4. İddet bitmeden önce, eşlerden biri ölürse, diğeri ona varis olur.

⁶⁸ Karaman, a.g.e., I, 360-362; Döndüren, a.g.e., s. 404.

⁶⁹ Serahsî, a.g.e., VI, 19; Karaman, a.g.e., I, 359; bkz. HAK. md: 111.

⁷⁰ Bilmen, a.g.e., II, 221; Karaman, a.g.e., I, 359; Cin-Akgündüz, a.g.e., II, 93.

5. Boşama durumunda mehrin peşine dönüşebileceği kararlaştırılmamış ise, mehr-i müeccel ric'i talakla muaccele (peşine) dönüşmez.

6. İddetin bitimiyle boşama baine dönüşür.

7. Sihri hısımlık (akrabalık)tan doğan evlenme engelleri devam eder.⁷¹

bb. Bâin Talak

Bâin Talak, evliliği kesin olarak sona erdiren kocaya boşadığı eşine ancak yeni bir mehir ve yeni bir nikahla dönme imkanı veren boşamaya denir.⁷² Boşamanın bâin olabilmesi için şu şartların bulunması gerekir:

1. Evlenme akdinden sonra, fakat cinsi birleşmeden önce yapılan boşamalar.

2. Bedel mukabili karşılıklı rıza ile boşamalar (muhalea)

3. Hanefilere göre kinâyeli sözlerle veya şiddet ve mübalağa ifade eden sözlerle yapılan boşamalar.⁷³

4. Üçüncü boşama hakkını kullanmak, buna beynûnet-i kübrâ denir ki bu durumda erkek eşine ancak şer'î tahlil yoluyla dönebilir.

Bir veya ikinci bâin talâk sonunda meydana gelen boşamaya da “beynûnet-i suğrâ” denir. Bu durumda ise koca yeni bir nikah ve mehirle eşine dönebilir.⁷⁴

Bâin talakın hukuki sonuçları ise şunlardır:

1. Bâin talak evlilik birliğini kesin olarak sona erdirir.

2. Birinci ve ikinci boşamalarda talak sayısı eksilmiş olur.

3. Koca, boşadığı eşine dönmek isterse, birinci ve ikinci boşamadan sonra yeni bir nikah ve mehirle, üçüncü boşamadan sonra ise ancak şer'î tahlil ile döner.

4. Boşanan kadına iddet nafakası ve hamile ise doğuma kadar nafakası ödenir.

5. Henüz ödenmemiş mehir, peşine dönüşür.

6. Karı-koca birbirlerine mirascı da olmazlar.⁷⁵

⁷¹ Merğînâni, a.g.e., I, 226; İbn Rüşd, a.g.e., II, s. 66-68.

⁷² Döndüren, a.g.e., s. 398.

⁷³ Aydın, a.g.e., s. 40.

⁷⁴ Merğînâni, a.g.e., I, 227; Karaman, a.g.e., I, 359; Döndüren, a.g.e., s. 401.

⁷⁵ Bilmen, a.g.e., II, 230; HAK. md. 117, 118.

Burada ayrıntılı bir şekilde ele aldığımız talâk yönteminde erkek, tek taraflı irade beyânı ile, o anda veya gelecekte meydana gelmek üzere özel lafızlarla evliliğe son vermektedir⁷⁶

Evliliğin erkek tarafından sona erdirilmesi talak olmakla birlikte bazı durumlarda evliliğin kadın veya hâkim tarafından sona erdirilmesi de talak olmaktadır.⁷⁷ Bu sebeple İslam hukukçuları, evliliğin sona erdiği hallerin ne zaman talak olduğu hususunda ihtilaf etmişlerdir. Ancak Hanefiler, evliliğin sona ermesinin talak olduğu halleri şu genel kaide ile ifade etmişlerdir.

“Koca tarafından getirilen veya koca tarafından vukûna sebebiyet verilip, kadın tarafından vukûna sebebiyet verilmesi mümkün olmayan ayrılıklar birer talaktır. Buna göre kocanın karısını boşaması bir talak olduğu gibi, kocanın iktidarsız (innin) olması sebebiyle hâkimin boşanmaya (tefrik) hükmetmesi de bir talaktır.⁷⁸

Yine kocanın boşama yetkisini karısına tefvîz etmesi ve kadının da boşamayı tercih etmesi sebebiyle meydana gelen ayrılıklar da bir “talâk”tır. Çünkü kocanın boşamayı karısına tefvîz etmeden, bizatihi kadının kendini boşama yetkisi yoktur.⁷⁹

---

⁷⁶ Bilmen, a.g.e., II, 175.

⁷⁷ Döndüren, a.g.e., s. 342.

⁷⁸ Bilmen, a.g.e., II, 180.

⁷⁹ Bilmen, a.g.e., II, 181.

İKİNCİ BÖLÜM

TEFVÎZ-İ TALÂK

İslam hukuku kadına da daha önce ifade ettiğimiz gibi tartışmalı olmakla birlikte bedel mukabili karşılıklı rıza ile boşanma (muhâle'a), hakim kararıyla boşanma (tefrîk) ve burada ayrıntılı bir şekilde ele alacağımız tefviz yoluyla boşanma hakkı tanımıştır.

Ancak kadının her ne kadar tefrîk ve muhâlea yollarına başvurarak evliliği sona erdirme imkanı olsa da, tek taraflı irade beyanı ile boşanma yetkisine tefvîz-i talâk yoluyla sahip olmaktadır.

Giriş ve birinci bölümde özet olarak verilen bilgilerden sonra, talak tanımı ve kapsamı, İslam hukukunda boşanma ve evliliği sona erdirme yöntemleri üzerinde durularak konumuz için gerekli alt yapının hazırlandığı düşüncesiyle bu bölümde tefvîz-i talâk öncelikle tanımı ve delilleriyle başlanılarak bütün özellikleriyle ele alınacaktır.

Kadın ile erkeği boşanmada eşit duruma getiren tefviz yoluyla elde edilen boşanma hakkı fıkıh kitaplarında nazari olarak yer almaktadır. İslam hukukunun kabul edip bir hak olarak ele aldığı tefvîz-i talâk kadınlar tarafından çok bilinen bir yöntem olmadığı için, bugün hayata geçirilememiştir. Bu hakkın tam olarak kavranabilmesi için öncelikle tanımı ve dayandığı deliller iyi bilinmelidir.

A- TEFVÎZ-İ TALÂK'IN TANIMI VE DELİLLERİ

1. Tefvîz-i Talâkın Tanımı

a) Kelime Anlamı

Tefviz, “فوض” fiilinin “تفويض” babından mastar olup; bir işin tasarruf ve idaresini bir kimseye havale ve sipariş etmek¹, devretmek², bir kimseyi bir iş üzerinde hakim kılmak³, kadını mehirsiz olarak nikahlamak⁴ anlamlarına gelmektedir. “İşi başkasına devrettim” demek “onu bu işe yetkili kıldım”⁵ anlamındadır.

¹ İbn Manzûr, a.g.e., “f.v.d.” md., VII, 210; Firûzâbâdî, el-Kamusu'l-Muhît, “f.v.d.” md., II, 501; Cevherî, es-Sıhah, “f.v.d.” md., III, 1099.

² İbn Âbidîn, a.g.e., II, 475; Cezîrî, a.g.e., IV, 371.

³ İbn Manzûr, a.g.e., a.md., VII, 210; el-Mevsûatu'l Fıkhiyye “Tefviz” md., Kahire 1408/1988, XIII, 107.

⁴ İbn Manzûr, a.g.e., a.md., VII, 210; Firûzâbâdî, a.g.e., a.md., II, 501.

⁵ İbn Manzûr, a.g.e., a.md., VII, 210.

Buna göre, işi başkasına havale edene “mufavvız”, işin kendisine havale edildiği kimseye de “mufavvadun aleyh”⁶ denilmektedir.

Talak ise, bağı çözmek, ayırmak, salıvermek⁷ anlamlarına gelmektedir.

b) Terim Anlamı

Bir hukuk terimi olarak Tefvîz-i Talâk: Erkeğin evliliği sona erdirme hakkı olan talak/boşama yetkisini, evlilik akdi öncesinde⁸ ve evlilik akdi esnasında veya evlilik akdi sonrasında⁹ bu yetkinin kendisine verilmesini isteyen kadına veya erkeğin kendi arzusuyla belirli lafızlar kullanarak karısına ya da üçüncü bir şahsa tek taraflı irade beyanı ile boşama yetkisini havale ederek boşanmayı onların irade ve isteğine (meşiet) bırakması¹⁰ şeklinde tarif edilebilir.

Tanımdan da anlaşılacağı üzere erkek kendi iradesiyle bu yetkiyi karısına veya üçüncü bir kimseye verebilmektedir. Kadın da nikah akdi esnasında mutlak bir yetki talebinde bulunarak boşanma salahiyetini elde edebilmekte ve elde ettiği bu yetki neticesinde de erkeğin rızasına ve hakimın hükmüne ihtiyaç duymaksızın boşanma iradesini açıklayarak kocasından ayrılabilme hak ve yetkisine sahip olabilmektedir. Ve bu çalışma üzerinde durulacak olan da tefvîz yoluyla kadının sahip olduğu boşanma yetkisidir.

2. Tefvîz-i Talâkın Delilleri

İslam hukukunda kadının “tefvîz-i talâk” yoluyla boşanma hak ve yetkisine sahip olması Kitap, Sünnet¹¹ ve İcma ile sabittir.¹²

---

⁶ Mv. F., a.md., XIII, 107. Bir şeyin kendisine havale edildiği yani tefvizin yapıldığı kimse kadın ise ona “mufavvaza” denilmektedir. Bkz. Döndüren, a.g.e., s. 48; “Talak” md. Ş.İ.A., VII, 376.

⁷ Talak kavramının lugat ve ıstılahi anlamı için bkz. “Birinci Bölüm”.

⁸ Zeydan, a.g.e., VII, 398; Ebû Zehrâ, a.g.e., s. 326-327; Seyyid Sabık, Fıkhü’s-Sünne, II, 296-7; Şelebî, Muhammed Mustafa, Ahkamu’l-Ûsra fi’l-İslam, 524.

⁹ Zuhaylî, el-Fıkhü’l-İslami ve edilletuh, VII, 423-24; Şaban, a.g.e., s. 454; Ahmed Ferrac Huseyn, Ahkamu’l-Ussraa’, s. 116; Şelebî, a.g.e., s. 524; Ebû Zehra, a.g.e., s. 326-327; Zeydan, a.g.e., VII, 398.

¹⁰ İbn Âbidin, a.g.e., II, 475; Bilmen, a.g.e., II, 258; Zuhaylî, a.g.e., VII, 423, Şaban, a.g.e., 452; Zeydan, a.g.e., VII, 398; Şelebî, a.g.e., s. 524.

¹¹ Kâsânî, Bedâiu’s-Sanâi, III, s. 113.

¹² Kâsânî, , a.g.e., a.y., Şırbînî, Muğni’l-Muhtâc, III, 285.

a) Kur'an-ı Kerim'den Deliller

Kur'an-ı Kerim'de kadının boşanma yetkisine (tefvîz-i talâk) sahip olabileceğine delil olarak gösterilen ayet-i kerimelerde şöyle buyurulmaktadır:

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لَأُزَوِّجُكَ إِنَّ كُنْتُمْ تُرِدْنَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزَيَّنَّهَا فَتَعَالَيْنَ أُمَتِّعَنَّ وَأَسْرَحَنَّ سَرَّاحًا جَمِيلًا . وَإِنْ كُنْتُمْ تُرِدْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالذَّارَ الْآخِرَةَ فَإِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْمُحْسِنَاتِ مِنْكُنَّ أَجْرًا عَظِيمًا

*“Ey Peygamber! Eşlerine şöyle söyle: Eğer siz dünya hayatını ve süsünü (refahın) istiyorsanız, gelin size boşanma bedellerinizi (mut'alarınızı) vereyim de sizi güzellikle salıvereyim. (Yok) Eğer Allah'ı, Peygamberini ve ahiret yurdunu istiyorsanız, bilin ki Allah içinizden güzel davrananlar için büyük bir mükafat hazırlamıştır.”*¹³

Ehl-i sünnet âlimleri bu ayetleri tefvîz-i talâka delil olarak getirirlerken, İbn Hazm ise, bunun ayetlerde açık bir şekilde yer almadığını savunarak, tefvîz-i talâkın meşruiyetini kabul etmemiştir.¹⁴

Ayetlerin nüzûl sebebine baktığımızda bu konuda birtakım rivayetler bulunmaktadır. Bu rivayetleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

a) Allah Teala, Peygamber (s.a.s.)'i hükümdar bir peygamber olup, dünya hazinelerinin anahtarlarının kendisine sunulması ile yoksul bir peygamber olmak arasında dilediğini seçme konusunda muhayyer bırakmıştı. Bu hususta Hz. Peygamber Cebrail (a.s.)'e danışmış, o da Peygamber (s.a.s.)'e yoksulluğu tercih etmesini tavsiye edince, o da yoksulluğu tercih etmiştir.

Bu iki konumdan daha yüksek olanını tercih edince Yüce Allah Hz. Peygamber'e hanımlarını da muhayyer bırakmayı emretmiştir.¹⁵ Çünkü hanımları arasında O'nunla beraber bu zor hayata katlanmaktan hoşlanmayanlar bulunabilirdi. Bu muhayyerlik sayesinde de kendi tercihlerini yaparak ya Rasulallah ile kalmayı ya da O'ndan ayrılmayı seçmiş olacaktı.¹⁶

b) Allah Teala, Peygamber (s.a.s.)'e yardım edip, düşman ordularını uzaklaştırıp, Beni Kureyza ve Nadir yurtlarını fethetmeyi nasip edince, hanımları savaşla birlikte elde edilen (ganimet) Yahudilerin en değerli malları ve hazinelerinin sadece

¹³ Ahzab 33/28-29

¹⁴ İbn Hazm, el-Muhallâ, IX, 300; Zeydan, a.g.e., VII, 413.

¹⁵ İbnu'l -Arabî, a.g.e., III, 1505; Kurtubî, el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'an, XIV, 162.

¹⁶ Kurtubî, a.g.e., XIV, 162.

Rasulullah'a ait olacağını düşünerek çevresinde toplanıp: “Ey Allah'ın Rasulü, İran Şahı ve Bizans imparatorunun kızları (ve hanımları) zinetler ve süslü elbiseler içinde yaşıyorlar. Biz ise gördüğün gibi fakr-u zaruret içindeyiz” demişlerdi. Yani Rasulullah'ın hanımları maddi durumlarının daha da genişletilmesini, krallar ve ileri gelen devlet adamlarının hanımlarına yaptıkları muameleler gibi, kendilerine davranılmasını isteyerek Rasulullah'ın kalbini incitmişlerdi.¹⁷

c) Hz. Peygamber hem kendisi hem de ehl-i beyti için sade bir hayat sürmeyi tercih etmişti. Fakat bu tercih aile geçimini sağlama noktasında bir acizlik değildi. Çünkü Rasulullah henüz hayatta iken, daha önce de ifade ettiğimiz gibi fetihler yapılmış ganimetler elde edilmiş daha önce malı mülkü olmayanlar zengin olmuşlardı.¹⁸ Fakat toplumun büyük bölümünün hayatına yansıyan bu rahatlık ve kolaylık Hz. Peygamber'in evini etkilememişti. Ama değişen şartlar karşısında, eşlerinin diğer Müslüman hanımların yaşadığı nisbi rahatlıktan pay almak istemeleri normaldi.¹⁹ Çünkü Peygamber (s.a.s.)'in hanımları diğer kadınlardan daha üstün olmalarıyla birlikte nihayetinde birer insandı. Bu itibarla hayatın geçici zevkine karşı olan tabii arzu, onların da gönlünde canlı olarak yaşıyordu.²⁰

d) Hz. Peygamber'den hanımları lüks ve ziynet kabilinden bazı şeyler,²¹ birtakım elbiseler ve nafakalarının artırılmasını istemişlerdi.²² Hatta hanımlarından birisi Rasulullah'tan kendisine altın bir bilezik yaptırmasını istemiş, o da gümüşten bir bilezik yaptırarak bunu altın ile kaplatmış, -zaferan ile de kaplattığı da söylenmiştir- fakat hanımı altından olması konusunda ısrar etmiş, başkasını kabul etmemiş, bu da Rasulullah'ı üzmüştü.²³

Hz. Peygamber dünya nimetleri ve ahiret arasında muhayyer bırakıldığında ahireti seçmişti. Allah Teala da Peygamber (s.a.s.)'e hanımlarının rızalarının

---

¹⁷ Taberî, Câmi'u'l-Beyân fî Te'vili'l-Kur'an, XXI, 197; Esed, Kur'an Mesajı (Meal-Tefsir) trc., Cahit Koytak-Ahmet Ertürk, II, 31. dipnot.

¹⁸ Kutub, Seyyid, Fi Zilâli'l-Kur'an, VI, 7.

¹⁹ Esed, a.g.e., II, 32. dipnot.

²⁰ Kutub, a.g.e., VI, 7

²¹ İbnu'l-Arabi, a.g.e., III, 1506.

²² Ebû Hayyân, el-Bahru'l-Muhît, VII, 225; Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, VI, 310.

²³ Kurtubî, a.g.e., XIV, 162.

doğruluğunun anlaşılması için onları muhayyer bırakmayı emretmiştir.²⁴ Hz. Peygamber'in hanımlarını muhayyer bırakması bir zorunluluktur. Çünkü ayet-i kerimeler Rasullullah'a hanımlarını serbest bırakmasını bildiren bir emirdir.²⁵ Muhayyerlik ifade eden bu ayetler indiğinde Hz. Peygamber'in beşi Kureyş'ten olmak üzere dokuz hanımı bulunmaktaydı.²⁶

Bu ayet-i kerimelerde yer alan muhayyerliğin kadının dünya hayatı ve ahireti tercih etmek mi yoksa boşanmayı ya da evlilik hayatını devam ettirme arasında mı olduğu hususunda alimler ihtilaf etmişlerdir. Şimdi bu görüşleri delilleriyle birlikte ele alalım:

Bir görüşe göre, ayetlerin nüzul sebeplerinde de ortaya koyduğumuz gibi Hz. Peygamber'in hanımları dünya hayatı ve ahiret arasında muhayyer bırakılmışlardır. Çünkü ayette “.....dünya hayatı ve süsünü istiyorsanız....”, devamında da “.....Allah'ı, Rasulünü ve ahiret yurdunu istiyorsanız....” geçmektedir. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in hanımları dünya ya da ahireti sevmek arasında muhayyer bırakılmışlardır.²⁷ Böylelikle yaptıkları şeyin neticesinde Hz. Peygamber hakkında söz konusu olan o yüksek mertebeye onlar hakkında da söz konusu olacaktı. Yoksa onlar boşanma hususunda muhayyer bırakılmış değillerdir.²⁸

Bazıları da buradaki muhayyerliğin talak anlamında olduğunu fakat kadının boşanma yetkisine sahip olması anlamında olmadığını ileri sürerek “.....eğer dünya hayatını ve süsünü istiyorsanız, gelin size boşanma bedellerinizi vereyim ve sizi güzellikle salıvereyim” ayetini bu görüşlerine delil getirmişlerdir. Yani Peygamber'in hanımları dünyayı tercih ederlerse boşanmış olmayacaklar, ancak Hz. Peygamber

---

²⁴ Ebû Hayyân, a.g.e., VII, 227; Râzî, Mefâtihu'l-gayb, XXV 206.

²⁵ İbn Kesîr, Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azim, V, 449; Ebû Hayyân, a.g.e., VII, 227.

²⁶ Alûsî, Rûhu'l meânî, XXI, 182. Hz. Aişe, Hz. Hafsa, Ümmü Habîbe, Hz. sevde, Ümmü Seleme Kureyş kabilesinden, Hz. Zeynep, Safiyye, Meymuni ve Cüveyriye'de diğer kabilelerdendir; bkz. İbn Kesîr, a.g.e., V, 449. Ayrıca Hz. Peygamber, Safiyye ile Hayber'in fethinden sonra evlendiğine göre bu ayetlerin Hayber'in fethinden sonra indiği buradan da anlaşılmaktadır. İbnu'l-Arabî, yaşam şartlarının düzeltilmesini, nafakalarının artırılmasını isteyen Hz. Aişe, Sevde, ümmü Seleme ve Hafsa olduğu için sadece bu hanımların muhayyer bırakıldığını belirtmiştir. bkz. İbnu'l-Arabî, a.g.e., III, 1512.

²⁷ Cessas, a.g.e., I, 357; İbnu'l-Arabî, a.g.e., III, 1510; Ebû Hayyân, a.g.e., VII, 227; İbn Kesîr, a.g.e., V, 449.

²⁸ Kurtubî, a.g.e., XIV, 170.

boşarsa boşanmış olacaklardır.²⁹ Eğer bu şekilde muhayyer bırakılmalarında boşanmayı tercih etme hakları olmasaydı, muhayyer bırakılmalarının da bir anlamı olmazdı.³⁰

Bu ayetlerde geçen muhayyerlik boşanma hakkındadır. Onlar dünya hayatı ve zinetlerini seçerlerse kendi iradeleriyle boşanmayı seçmiş olacaklardır. Çünkü ayette “.....dünya hayatı ve süsünü istiyorsanız, gelin size boşanma bedellerinizi vereyim de sizi güzellikle salıvereyim” buyrulmaktadır. Bu ayetler de onların dünyayı tercih etmelerinin boşanmayı seçmek anlamında olduğunu göstermektedir.³¹

İslam hukukçularının çoğunluğuna göre de Hz. Peygamber’in hanımlarının dünya ve ahiret arasında muhayyer bırakılmalarındaki amaç, boşanma ile evliliği devam ettirme arasında bir muhayyerliktir.³²

Kur’an’ın söz akışı (siyâk) da buradaki muhayyerliğin kadının boşanma hakkıyla ilgili olduğunu desteklemektedir. Ayette geçen “....gelin size boşanma bedellerinizi vereyim....” buyruğunda söz konusu olan “mut’a” ancak boşanma gerçekleşikten sonra verilir. Ve yine hemen arkasından gelen “.....hepinizi salıvereyim ....” buyruğu ise boşanmadan sonra evden çıkarma anlamındadır.³³ Yine ayetteki “.....güzel bir şekilde serbest bırakma.....” ifadesi de herhangi bir zarar ve herhangi bir hakkını engelleme söz konusu olmaksızın sünnete uygun olarak yapılan boşanmadır.³⁴

Bu ayet-i kerimeler gösteriyor ki Allah Teala Hz. Peygamber’in hanımlarını, Allah ve Rasulü ve ahiret yurdu ile dünya hayatı ve ziyneti arasında muhayyer bırakmış, Allah’ı, Rasulünü ve ahiret yurdunu tercih etmelerinin gereğini, Hz. Peygamber’in nikahı altında kalmayı tercih edip evliliği devam ettirme, dünya ve ziynetini tercih etmelerinin gereğini de kendilerine mut’a verilmesi ve güzellikle salıverilmeleri kılmıştır ki, tabii bu da hiç şüphesiz onların talakı seçmeleri anlamındadır.³⁵

²⁹ Cessâs, a.g.e., I, 357; Râzî, a.g.e., XXV, 206-207; Ebû Hayyân, a.g.e., VII, 225; Ateş, Süleyman, Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri, VII, 161; bkz. İbn Hazm, a.g.e., IX, 300.

³⁰ Kâsânî, a.g.e., III, 118; Şîrbînî, a.g.e., III, 283; Zuhaylî, a.g.e., VII, 414.

³¹ Cessâs, a.g.e., I, 357; Kurtubî, a.g.e., XIV, 170.

³² Kâsânî, a.g.e., III, 118; Nevevî, Ravzatu’t tâlibîn, VI, 44; Şîrbînî, a.g.e., III, 285; Ebû Zehra, a.g.e., s. 328, bkz. Taberî, a.g.e., XXI, 157; Cessâs, a.g.e., I, 357; Kurtubî, a.g.e., XIV, 170; İbn Kesîr, a.g.e., V, 447; Alusî, a.g.e., XXI, 180.

³³ Cessâs, a.g.e., I, 358; Alûsî, a.g.e., XXI, 181.

³⁴ Kurtubî, a.g.e., XIV, 170.

³⁵ İbn Kayyım el-Cevziyye, Zâdü’l-meâd, IV, 69.

Bu ayetler nazil olduktan sonra da Hz. Peygamber eşlerini kendisiyle birlikte kalmak ve ayrılmak arasında muhayyer bırakmış, onların hepsi ayrılmayı reddederek, Allah'ı, Rasulünü ve ahiret yurdunu seçtiklerini bildirmişlerdir. Fakat onlardan birinin ayrılığı seçtiği de rivayetler arasında yer almaktadır.³⁶ Bazı İslam alimleri de daha sonra nazil olan Ahzab 33/52. ayetinin de Allah'ın bu tavırlarından dolayı Hz. Peygamber'in eşlerine hazırladığı ödülü, teşekkürü ortaya koyduğunu belirtmişlerdir.³⁷

b) Sünnetten Deliller

Hadis kaynaklarında da yukarıda naklettiğimiz ayetlerin nüzul sebebini beyan eden ve kadının boşanma hak ve yetkisine sahip olabileceğini gösteren pek çok hadis-i şerif vardır.³⁸ Konumuzun daha iyi anlaşılabilmesi için şimdi de bu hadisleri inceleyelim:

a) Hz. Ebu Bekir, Rasulullah'ın huzuruna (odasına) girmek için izin istemeye geldiğinde, insanların kapısında oturmakta olduklarını ve aralarından hiç kimseye içeri girmek için izin verilmediğini gördü. Ebu Bekir (r.a)'e izin verildi ve içeri girdi. Daha sonra Ömer (r.a) geldi, o da içeri girmek için izin istedi. Ona da izin verildi.

Hz. Ömer (r.a), Rasulullah'ı etrafında hanımları toplanmış bir halde, üzgün olmakla birlikte suskun olduğunu gördü. Hz. Ömer (kendi kendine) mutlaka bir şey söyleyerek Rasulullah'ı güldürmeliyim diyerek: “Ey Allah'ın Rasulü (kendi hanımını kastederek) Harice'nin kızını bir görseydin! Benden nafaka istedi ben de kalkıp onun boynunu sıktım” dedi. Hz. Ömer'in bu sözü üzerine Rasulullah güldü ve “işte etrafımda gördüğün bu kadınlar da benden nafaka istiyorlar” buyurdu. Bunun üzerine Hz. Ebu Bekir Aişe (r.anh)'ye doğru yürüyüp boynunu sıkmaya başladı. Hz. Ömer de Hafsa (r.anh)'ya doğru yürüyüp boynunu sıkmaya başladı. Ve her ikisi de “Siz Rasulullah'tan

---

³⁶ Kurtubî, a.g.e., XIV, 162. Bazı kaynaklarda adı Humeyriye bazı kaynaklarda da Amiriye olarak geçmektedir. bkz. İbnu'l -Arabi, a.g.e., III, 1512, İbn Kayyim el-Cevziyye, a.g.e., IV, 68; Âlûsî, a.g.e., XXI, 182. Ancak Heysemî bu rivayetin metruk olduğunu belirtmektedir ki daha sonraki bölümlerde zikredeceğimiz Hz. Aişe'den gelen rivayetler de bunu doğrulamaktadır. bkz. Heysemî, Nureddin, Mecmauz-zavaid ve menbau'l-fevaid, IV, 341.

³⁷ “Bundan sonra artık başka kadınlarla evlenmen, elinin altında bulunan cariyeler hariç, güzellikleri hoşuna gitse bile, bunların yerine başka hanımlar alman sana helal değildir. Allah her şeyi gözetler.” Bkz. Taberî, a.g.e., XXI, 157; Alûsî, a.g.e., XXI, 182.

³⁸ bkz. Şevkânî, a.g.e., V, 270-273; Zeylaî, Nasbu'r-Râye, III, 230.

O’nda olmayan bir şeyi istiyorsunuz öyle mi?” diyorlardı. Hz. Aişe ile Hafsa da “Vallahi Rasulullah’tan sahip olmadığı şeyleri ebediyen istemeyeceğiz” dediler. Bunun üzerine Rasulullah eşlerinden bir ay veya yirmidokuz gün ayrı kaldı. Sonra kendisine şu ayetler indi. *“Ey Peygamber eşlerine söyle....ve Allah içinizden güzel davrananlar için büyük bir mükafat hazırlamıştır”* kavli-i kerimine kadar varıyordu.

Bunun üzerine Peygamber (s.a.s.) Aişe (r.anh)’den başlayarak “Ya Aişe ben sana bir şey arz edeceğim, ebeveyninle istişare etmeden cevap hususunda acele etmeni istemiyorum. Hz. Aişe “nedir o Ya Rasulallah” diye sordu. Rasulullah da ona bu ayetleri okudu. Hz. Aişe “Ebeveynimle senin hakkında mı istişare edecekmişim Ya Rasulallah, hayır ben Allah ve Rasulünü ve ahiret yurdunu seçiyorum. Ama benim bu seçimimi hanımlarından hiçbirine haber vermeme isterim” dedi. Rasulullah “Onlardan biri bana sormaya görsün, hemen kendisine haber veririm. Çünkü Allah beni zorlaştırıcı ve şaşırtıcı değil, öğretici ve kolaylaştırıcı olarak gönderdi.” buyurmuştur.³⁹

b) Bu hadisin benzeri Hz. Aişe’den şöyle rivayet edilmiştir:

“Ahzab suresinin 28 ve 29. ayetleri nazil olup, Rasulullah (s.a.s) hanımlarını serbest bırakmakla emrolunduğu zaman, ilk olarak bana gelerek şöyle dedi: “Ya Aişe ben sana bir durumu arz edeceğim. Fakat anne ve baban (ebeveynin) ile istişare etmeden bu konuda karar vermekte acele etme.” Hz. Aişe (r.anh) “Muhakkak ki Rasulullah ebeveynimin O’ndan ayrılmamı emretmeyeceklerini biliyordu.” Sonra Rasulullah (s.a.s) Allah Teala şöyle buyurmuştur diyerek şu ayetleri okudu. *“Ey Peygamber, hanımlarına de ki: Eğer siz dünya hayatı ve ziynetini istiyorsanız, gelin size boşanma bedellerinizi (mut’alarınızı) vereyim de hepinizi güzellikle salıvereyim. (Yok) Eğer siz Allah’ı, Peygamber’i (s.a.s) ve ahiret yurdunu istiyorsanız şüphe yok ki, Allah içinizden güzel davrananlar için büyük bir mükafat hazırlamıştır. (Ahzab 33/28-29)”* Bunun üzerine ben, “bu konuda mı anne ve babamla istişare edeceğim? (Hayır), muhakkak ki ben Allah’ı Rasulünü ve ahiret yurdunu istiyorum”, dedim. Sonra Peygamber (s.a.s)’in diğer hanımları da benim yaptığım gibi yaptılar.”⁴⁰

Bu hadislerde geçen, Rasulullah (s.a.s)’ın *“....sana bir durumu arzedeceğim, fakat ebeveynin ile istişare etmeden, bu konuda acele etme...”*

³⁹ Müslim, “Talak”, 4; bkz. Kurtubî, a.g.e., XIV, 170-171; İbn Kesîr, a.g.e., V, 449.

⁴⁰ Müslim, “Talak”, 4; İbn Mâce, “Talak”, 20; Nesâî, es-Sünen, “Talak”, 26.

(اني ذاكر لك امرا فلا عليك ان لا تعجلي حتى تستأمرى أبويك) sözleri muhayyerliğin boşanmayı seçmek ile Rasulullah (s.a.s)'ın nikahı altında evliliği devam ettirme arasında olduğunu göstermektedir. Çünkü Peygamber (s.a.s)'in Hz. Aişe (r.anh)'ye dünya ile ahiret hayatı arasında seçim yapması hususunda ebeveyni ile istişare etmesini teklif etmesi düşünülemez.⁴¹

Ayrıca Hz. Peygamber (s.a.s)'in böyle bir tavsiyede bulunması Hz. Aişe (r.anh)'ye ve ebeveynine karşı beslediği şefkatten ve anne babasının Hz. Aişe (r.anh)'ye Rasulullah'tan ayrılmaması hususunda nasihat etmelerini istediğinden dolayıdır. Çünkü Rasulullah Aişe'nin yaşça küçük ve tecrübesiz olmasından dolayı ayrılığı seçmesinden korkuyordu. Hz. Aişe (r.anh) boşanmayı tercih ettiğinde de kendisini bırakmak vacip olacak, bu suretle hem Aişe hem de ebeveyni ve ona uyan diğer zevceleri de zarar görecekti.⁴²

Ayrıca Hz. Aişe (r.anh)'in “...*muhakkak ki Rasulullah ebeveynimin O'ndan ayrılmamı emretmeyeceklerini bilir...*” (قد يعلم أن ابوي لم يكونا ليأمراني بفراقه) sözleri de muhayyerliğin boşanma ile evliliği devam ettirme arasında olduğunu göstermektedir.⁴³

c) Hz. Aişe (r.anh)'den burada zikredeceğimiz farklı rivayetler de kadının boşanma yetkisine sahip olduğunu göstermektedir.

“Rasulullah (s.a.s) kendisiyle birlikte kalma ve boşanmayı tercih etme arasında biz hanımlarını serbest bıraktı. Biz Allah ve Rasulünü tercih ettik. Bu muhayyerlik bizim aleyhimize bir hüküm meydana getirmedi”⁴⁴ yine “O’nu bize bir şey saymadı”⁴⁵, “bunu talak saymadı”⁴⁶, “o bir şey görmedi”⁴⁷, “bu da talak mı idi”⁴⁸ şeklinde rivayet edilmiştir.

Hz. Aişe'den gelen bir başka rivayette de “Rasulullah bizi muhayyer bıraktı. Biz bu muhayyerliği talak saymadık”⁴⁹. “O’nun bu muhayyerliği talak sayılmadı”⁵⁰ buyurmuştur.

⁴¹ Cessâs, a.g.e., I, 357; Kurtubî, a.g.e., XIV, 170.

⁴² Nevevî, Şerhu Sahîhi Müslim, X, 78.

⁴³ Nevevî, a.g.e., X, 78.

⁴⁴ “فلم يعد ذلك علينا شيئا”; Buharî, “Talak”, 5; Müslim, “Talak”, 4; Ebu Davud, “Talak”, 12.

⁴⁵ “فلم يعددها علينا شيئا”; Müslim, “Talak”, 4; Nesaî, “Talak”, 26.

⁴⁶ “فلم يعده طلاقا”; Müslim, “Talak”, 4.

⁴⁷ “فلم يره شيئا”; İbn Mâce, “Talak”, 20.

⁴⁸ “فهل كان طلاقا”; Nesaî, “Talak”, 26.

⁴⁹ Müslim, “Talak”, 4.

⁵⁰ Müslim, “Talak”, 4; Nesaî, “Talak” 26.

d) Mesruk'tan gelen bir rivayette de: "Karım beni tercih edecek olduktan sonra ben karımı bir yakut yüz yahut bin kere muhayyer kılmaktan bir endişe duymam. Çünkü ben Aişe (r.anh)'e sordum. Aişe (r.anh) de: "Rasulullah (s.a.s) bizleri muhayyer bıraktı. Bu talak mı idi?" buyurmuştur.⁵¹

Cumhura göre bu hadisler, Peygamber (s.a.s)'in hanımlarının boşanma konusunda muhayyer bırakıldıklarına, hanımların Rasulullah (s.a.s)'ı tercih etmeleri halinde evlilik hayatına devam edeceklerine, kendilerini (boşanmayı) tercih etmeleri halinde de ayrılmış olacaklarına yani kadının "tefviz" yoluyla boşanma hakkına sahip olacağına delalet etmektedir.⁵²

3. Sahabe Uygulamaları

Bu konuda sahabenin de birçok uygulaması mevcuttur.⁵³ Bunlardan birkaçını burada vermekle yetineceğiz.

a) Bir adam Abdullah b. Ömer'in yanına gelerek: "Ya Eba Abdurrahman ben boşanma yetkisini karıma verdim. O da kendisini boşadı. Bu konuda görüşün nedir?" dedi. Abdullah b. Ömer: "Bu konudaki görüşüm hanımının yaptığı gibidir." dedi. Bunun üzerine adam: "Yapma ya Eba Abdurrahman" deyince İbn Ömer: "Ben mi yapıyorum? Onu sen yaptın" cevabını verdi.⁵⁴

b) Hz. Aişe (r.anh) şöyle buyurmuştur: "Ebu Bekir (r.a)'in oğlu kardeşim Abdurrahman'a Ebu Umeyye kızı Kureybe'yi (ailesinden) istedim. Onlar da verdiler. Sonra Abdurrahman'a sitem ederek:

"Biz Abdurrahman'ın değil Hz. Aişe'nin hatırı için verdik" dediler. Bunun üzerine Hz. Aişe (r.anh) Abdurrahman'a haber göndererek durumu bildirince Abdurrahman da boşanma yetkisini (hanımı) Kureybe'ye verdi. Kureybe de kocasını tercih etti. Bu olay talak sayılmadı.⁵⁵

⁵¹ " افكان طلاقا " ; Buhari, "Talak", 5; Müslim, "Talak", 4; Tirmizî, es-Sünen, "Talak", 4; buradaki istifham edatı onların Rasulullah (s.a.s)'ı seçmelerinin talak olmadığını belirtmek için kullanılmıştır. bkz. İbn Hacer, Fethu'l-Bârî, IX, 332; Şevkanî, a.g.e., V, 271.

⁵² İbn Abdilber, el-İstizkâr, V.34; İbn Hacer, a.g.e., IX, 322; Aynî, Umdetü'l-Kârî, IX, 542; Şevkanî, a.g.e., V, 272.

⁵³ Kadının tefviz-i talak hakkına sahip olabileceğini gösteren sahabe uygulamaları için bkz. Malik b. Enes, el-Muvatta, "Talak", 3,4.

⁵⁴ Muvatta, "Talak", 3.

⁵⁵ Abdurrezzâk, el-Musanef, VI, 517.

c) Zeyd b. Sabit'in oğlu Harice'den şöyle rivayet edilmiştir: O babası Zeyd b. Sabit'in yanında otururken, Zeyd'e, Ebu Atik'in oğlu Muhammed iki gözü yaşlı olarak geldi. Zeyd ona: "Bu ne hal?" diye sorunca, o da: "Boşanma yetkisini karıma verdim, o da benden ayrıldı." dedi. Zeyd ona: "Seni böyle davranmaya ne zorladı?" diye sordu. Adam: "Kader" cevabını verdi. Zeyd: "İstersen karına dön. O yalnız bir talak ile boş olmuştur. Senin ona dönmen hakkındır." buyurdu.⁵⁶

d) Abdullah b. Ömer ile Ebu Hureyre'ye boşanma yetkisini karısına veren, ancak bu yetkiyi kullanmadan kocasına iade eden kadının kocası hakkında fetva soruldu. Her ikisi de: "Bu boşanma sayılmaz" demişlerdir.⁵⁷

Kur'an-ı Kerim'den zikrettiğimiz ayetler, Hz. Peygamber (s.a.s)'den naklettiğimiz haberler ve sahabenin hayatından verdiğimiz örnek ve görüşler, kadının tefviz yoluyla boşanma hakkına sahip olabileceğini göstermektedir.

B- TEFVÎZ-İ TALÂKIN TARİHİ SÜRECİ

Tefvîz-i talâkın varlığı konusundaki ihtilaflar, aynı zamanda uygulanıp uygulanamayacağı, uygulandığı zaman da ne gibi sonuçların ortaya çıkacağı hususunda olmuştur.

Gerek ayet ve hadislerde gerekse sahabeden verdiğimiz örneklerde kadının böyle bir hakkının varlığını ve tefvîz-i talâk yoluyla erkek gibi boşanma yetkisine sahip olduğunu ortaya koyduk.

Ancak kadının böyle bir hakkının varlığının yanında, bu hakkına sahip olup uygulamaya kalktığı zaman daha çok olumsuz sonuç doğuracağı üzerinde durulmuştur.

Boşama hakkının temelde erkeğe verilip, kadına verilmeyişinin sebepleri aynı zamanda kadının tefvîz-i talâk yoluyla boşanma yetkisine sahip olmasının sakıncaları hususunda da sebep gösterilmiştir. Kadının bu hakkını fevri kullanmaya müsait olması, aceleci bir yapıya sahip olması, kadının ailede maddi bir sorumluluğu olmaması gibi

---

⁵⁶ Muvatta, "Talak", 3.

⁵⁷ Muvatta, "Talak", 3.

sebeplerle kadının talak hakkına sahip olduğunda boşanmaların artacağı düşünülmüştür.⁵⁸

Her ne kadar boşanma yetkisinin kadına verilmesinin sakıncaları üzerinde durulsa da, tefvîz-i talâkın tarihi sürecini incelediğimizde kısmen de olsa uygulandığı görülmektedir.

Öncelikle İslam öncesi cahiliye devrine baktığımızda kadının boşanma yetkisine sahip olduğunu görmekteyiz. Kadının böyle bir yetkiye sahip olması o dönemin aile anlayışı ve boşanma sistemiyle yakından ilgilidir.

Cahiliye devri Araplarının aile yapısına baktığımızda, aile ataerkil yani baba otoritesine dayalı bir karakter arzeder. Bu o dönemin ve komşu milletlerin de genel özelliğidir. Aile erkek tarafından temsil edilir ve erkeğin akrabalarından oluşur. Kadının akrabası aileden sayılmazdı. Bilhassa göçebe hayatı yaşayan ve devamlı birbirleriyle savaşan Araplar arasında erkek, ailenin savaşan, üreten, ganimet getiren üyesi sayıldığından itibar görür, kadına ise tüketici bir üye nazarıyla bakılırdı. Kız çocuklarına karşı takınılan tavırda bu hayat tarzının ve anlayışının da önemli bir payı vardı.

Cahiliye Araplarının kadın ve evlilikle ilgili telakkileri de mülkiyet anlayışlarıyla ilgiliydi. Kadın hak sahibi olmaktan ziyade hakka ve temellüke konu teşkil eden bir eşya durumundaydı. Evlenme bilhassa göçebe araplar arasında karı-koca arası bir hayat ortaklığı kurma fikrinden çok, mehir karşılığı erkeğin kadına sahip olması şeklinde anlaşıldığından, evlenme bir nevi satım akdi gibi düşünülmüştür. Evlenen kadın, babanın hakimiyetinden çıkıp, mehir karşılığı kocanın hakimiyetine girmiş olurdu. Bu anlayışın sonucu olarak koca, mehir vererek sahip olduğu karısını istediği zaman boşayabilir veya boşamadan vazgeçerek geri dönebilirdi.⁵⁹ Yani cahiliye Arapları boşanmayı mübah (serbest, günah olmayan bir tasarruf) bilirler ve bunu tamamen erkeğin elinde olan bir yetki olarak kabul ederlerdi.⁶⁰

---

⁵⁸ bkz. Kadının Boşanma Hakkı Bölümü, ayrıca, Bilmen, a.g.e., II, 220; Cezîri, a.g.e., IV, s. 371.

⁵⁹ Bardakoğlu, Ali, "Cahiliye Döneminde Kadın", *Sosyal Hayatta Kadın*, s. 11.

⁶⁰ Köse, Saffet, İslam Hukukunda Hakkın Kötüye Kullanılması, s. 128; Görgülü, Hasan Ali, "Cahiliye Devrinde Boşanma Çeşitleri ve İslam'ın Boşanmada Örfü İtibar Etmesi", *SDÜİFD*. Sayı: 6, Yıl: 1999, 113.

Bu anlayışın yanı sıra cahiliye döneminde boylarının şerefiyle imtiyaz eden bazı kız ve kadınlar, evlilik sözleşmesi esnasında boşanmanın kendi ellerinde olmasını şart koşarlar ve bu hakkı elde ederler, istedikleri zaman da boşanmayı gerçekleştirirlerdi.⁶¹ Nitekim Hz. Peygamber'in dedesi Abdülmuttalib'in babası Hişam, Medine'li dul bir kadın olan Selma bint Amr ile boşanma hakkını kendisine vermek şartıyla evlenmiştir.⁶²

Kur'an'ın nazil olduğu ve hitap ettiği arap toplumunun ataerkil bir yapıya sahip olması, boşanma neticesinde erkeğe yüklenen yükümlülüklerin kadına nisbetle daha fazla olması sebebiyle⁶³, İslam cahiliyede uygulandığı şekliyle boşamanın erkek elinde olmasını onayladığı gibi kocanın kabul etmesi durumunda boşanma yetkisinin kadına verilebileceğini de onaylamıştır.⁶⁴

Osmanlı Şer'ie sicillerine baktığımızda da boşanma yetkisinin koca tarafından kadına bırakıldığı örneklerine nadiren de olsa rastlanmaktadır. Osmanlı padişahlarının kızlarının belirli bir tarihten sonra nikah akdi esnasında şart koşmak suretiyle boşanma yetkisine sahip olarak evlendikleri anlaşılmaktadır.⁶⁵

Tevfik Paşa'nın oğlu İsmail Hakkı Oktay ile Sultan Vahdettin'in kızı Fatıma Ulviye Sultan'ın nikahlarında, Ulviye Sultan'ın böyle bir yetkiye sahip olarak evlendiği görülmektedir. Bu nikah akdinin metni şu şekildedir:

“Devletlü necabetlü Vahideddin Efendi Hazretlerinin büyük kerime-i muhtermeden devletlü, ismetlü Fatma Ulviye Sultan Hazretleriyle, Londra sefiri sadr-ı esbak übbehetlü, devletlü Tevfik Paşa Hazretlerinin büyük mahdumu İsmail Hakkı Beyefendi'nin akitleri 1001 kise mehr-i müccel ve 1000 kise mehr-i muaccel tesmiyesiyle ve emr-i talâk Sultan-ı müşarün-ileyhanın yedinde olmak şartıyla, bermantuk-i irade-i seniyye-i Hazret-i Hilafetpenahi Şeyhülislam devletlü, samahatlü Hayri Efendi hazretleri tarafından bugün teyemmünen Dolmabahçe Saray-ı hümayununda icra olunmuş ve beynlerinde hüsn-i muaşeretin devamı mümkün olamadığı nezd-i hümayun-i mülükane tahakkuk eylediği takdirde sultan-ı müşarünileyhaya vekâleten ika-i talâk buyurmak üzere sultan-ı müşarünileyha canibinden zat-ı hazret-i padişahî tevkil buyrulmuştur.

⁶¹ Görgülü, a.g.m., s. 113.

⁶² İbn Hişam, es-Sîretü'n-Nebeviyye, I, 144-145.

⁶³ Eroğlu, a.g.m., s. 164.

⁶⁴ Görgülü, a.g.m., s. 113.

⁶⁵ Aydın, a.g.e., s. 110-111.

22 Zilhicce 332, 30 Teşrinievvel 330 [12 Kasım 1914] Şahitler:

Devletlû, ismetlû, Fatîma Ulviye Sultan hazretleri hanımefendi ismetpenahilerinden akde vekil serkarin-i hazret-i şehriyari Mehmet Tevfik Beyfendi hazretleri.

İkinci şahit: Mabeyrı-i hümayun etibbasından Reşad Beyefendi.

Üçüncü şahit: Kahveci-i sâni-i şehriyari Hadi Beyefendi

Damad İsmail Hakkı Bey tarafından akde vekil: Seryaver-i hasret-i şshriyarî Salih Paşa hazretleri

İkinci şahit: Saray-ı hümayun Mefruşat Müdürü Hacı Akif Beyefendi

Üçüncü şahit: Mabeyn-i hümayun katiblerinden Şevki Beyefendi

Boşanma ile ilgili belgelere gelince:

Ulviye Sultan Nişantaşı'nda kain devlethanelerinde Hanedan-i Al-i Osman kararnamesinin 19. maddesine tevfikân muvacehemizde takrir-i kelâm ile "23 Şevval 332 ve 30 Teşrinievvel 1330 tarihinde ben nefsimi emr-i talâk yedimde olmak şartıyla ve icab benim vekilim canibinden olarak İsmail Beye 1000 kise mehr-i muaccel ve 1000 kise mehr-i müeccel mukabilinde tezvic ve müşarünileyhin vekili dahi bu şartla kabul edib, beynimizde hüsn-i muaşeretin devamı mümkün olmadığı nezd-i hümayunda tahakkuk eylediği takdirde vekaleten ika-yı talak buyurma üzere amm-i efhamım cennetmekân Sultan Mehmet Reşad Han hazretlerini tevkil etmiş idim. Zevc-i müşarünileyh ile aramızda hasıl olan adem-i imtizaçtan naşi hüsn-i muaşeretin devamı mümkün olamayacağı tahakkuk eylesine mebni şayan buyrulan müsaade-i seniyye-i cenab-ı padişahî üzerine bu kerre ben bi-lasalâ talâkı ihtiyar ve nefsimi bâyinen tatlik ve müşarünileyhin zimmeti taleb-i mehrden ibra eyledim" dediğini musaddık işbu vesika tanzim ve tarafımdan imza kılındı.

25 Şevval 340 22 Haziran 338 (1922)

Mazhar Anber imam-ı evvel Osman Nesim

İşbu vesika huzurunda imza olunmuştur. Şeyhülislâm Nuri⁶⁶

⁶⁶ İnan, Arı, "Son Sadrazam Tevfik Paşa ve Oğulları-I" *Tarih ve Toplum Dergisi*, Sayı: 5, Mayıs 1984, s. 371.

Buradan Osmanlı'da padişah kızlarının boşama yetkilerine sahip olarak evlendikleri anlaşılmaktadır. Yalnız bu uygulamanın bütün Osmanlı tarihi boyunca var olduğunu söylemek zordur. Muhtemelen XVI. Asırdan sonraki bir tarihten itibaren bu uygulamanın başlamış olduğu söylenebilir. Ne var ki gerek Topkapı Sarayı arşivindeki sultan düğünlerine ait bol malzeme arasında, gerekse Osmanlı tarihlerinde, Osmanlı padişahlarının kızlarına ait orijinal nikah kayıtlarına rastlanmadığı için bu uygulamanın hangi tarihten itibaren başladığı hususunda bir bilgi verme imkanı yoktur. Burada söylenebilecek olan nazari olarak var olan bu imkanın belirli bir tarihten sonra uygulamaya da girmiş olduğudur.⁶⁷

1917 Hukuk-i Aile Kararnamesinde “Talakın ehli mükellef olan zevctir” denilerek talak hakkının erkeğe ait olduğu ifade edilmiş, kadının tefviz yoluyla talak hakkına sahip olduğu sahih surette yer almasından bahsedilmemiştir. 1339 tarihli Hukuk-i Aile Kanunu Layihasınının 107. maddesine Büyük millet Meclisi Şer’iyye Encümenince şu şekilde ilave edilmiştir. “Zevce, zevce-i menkuhasına emri talak elinde olup istediğin zaman nefsinı tatlik et diyerek tefvîz-i talâk etse, zevde de bunu kabul eylese dilediği zaman kendisini tatlik edebilir.”⁶⁸

Boşanma yetkisini erkeğin dilediği zaman kadına vermesine İslam Hukuku mani olmamaktadır. Kadınlara da boşanma hakkı tanıyan İslam hukukunun bu prensibi, Müslümanlara tatbik edilirken batıda kadın insan olarak bile telakki edilmiyordu. İslam hukukunun Endülüs yoluyla batıya ulaştığı bu eşitlik sayesinde ki batıda kadınlara boşanma davası açabilme hakları tanınmıştır.

Ne var ki kadının boşanma yetkisine sahip olması Osmanlı dönemindeki istisnalar dışında pek az görülmüştür. Bunun neticesi olarak da bu konular fıkıh kitaplarında nazari olarak yer almaktadır.⁶⁹

Günümüzde kadının bu hakkına sahip olması uygulamada pek az görülmektedir.⁷⁰ Kadınlar bilinçlenip diğer haklarına sahip çıkarken, tefvîz-i talâk hakkını da gözden uzak tutmamalıdır.

---

⁶⁷ Aydın, a.g.e., s. 111-112.

⁶⁸ Ansay, Sabri Şakir, Medeni Kanunumuzun 25. Yılı Münasebetiyle Eski Aile Hukukumuzda Bir Nazar, s. 85-86.

⁶⁹ Acar, İbrahim, İslam Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi, s. 226-227.

⁷⁰ Döndüren, a.g.e., s. 419.

C- TEFVÎZ-İ TALÂKTA KULLANILAN LAFIZLAR

Bundan sonraki bölümlerde ele alacağımız konular genellikle tefviz-i talakta kullanılan lafızlarla ilgili olduğu için öncelikle bu lafızları açıklamayı uygun gördük.

Boşanma yetkisinin kadına devredilmesinin esas itibarıyla özel bir lafzı olmamakla birlikte, İslam hukukçuları tefviz işleminde kullanılacak sarîh ve kinai olmak üzere bazı ifadeler tespit etmişlerdir.⁷¹ Buna göre talakın tefvizi işleminde kullanılan başlıca ifadeler şunlardır:

1. Tahyîr (التخيير)

Bir kimsenin karısına “kendini seç (اختارى نفسك)” sen muhayyersin, seçimini yap vb. sözlerle evliliği devam ettirmesi veya boşanmayı tercih etmesi konusunda onu serbest bırakmasına “tahyîr” denir.⁷²

“Tahyîr”, tefviz-i talakın kinaî lafızlarından. Dolayısıyla bu sözle boşanmanın gerçekleşmesi erkeğin niyetine veya delalet-i hale bağlıdır. Buna göre erkek boşanma niyetiyle, “kendini seç” dediğinde boşanma konusunda kadını serbest bırakmış olacağından kadın dilerse boşanmayı tercih edebilir.⁷³

2. el-Emr bi'l yed (الامر باليد)

Bir kimsenin karısına “işin elindedir (امرك بيديك)” yani boşanma konusunda karar sana aittir” diyerek boşanma yetkisini karısının eline vermesine “el-emr bi'l yed” denilmektedir.⁷⁴

“el-Emr bi'l yed” de tefvîz-i talâkın kinaî lafızlarından. Dolayısıyla bu sözle de boşanmanın gerçekleşebilmesi erkeğin niyetine veya delalet-i hale bağlıdır. Buna göre

⁷¹ Serahsî, a.g.e., VI, 211-223; Kâsânî, a.g.e., III, 113; İbn Rüşd, a.g.e., II, s. 77; İbn Kudâme, a.g.e., VII, 308-309; Nevevî, Ravzatu't tâlibîn, VI, 46; İbnü'l-Hümâm, a.g.e., IV, 76; Şirbînî, a.g.e., III, 285; İbn Âbidîn, a.g.e., II, 475; Bilmen, a.g.e., II, 258; Cezîrî, a.g.e., IV, 371; Zuhaylî, a.g.e., VII, 415; Zeydan, a.g.e., VII, 395; Ebû Zehra, a.g.e., s. 326, Şaban, a.g.e., s. 451.

⁷² Merğînânî, a.g.e., I, 243.

⁷³ İbn Kudâme, a.g.e., VII, 309; Cezîrî, a.g.e., IV, 371.

⁷⁴ Bilmen, a.g.e., II, 258; Şaban, a.g.e., 425.

erkek boşama niyetiyle “işin elindedir” dediğinde boşanma yetkisini kadına devretmiş olacağından kadın dilerse kendini boşayabilir.⁷⁵

3. Meşîet (المشيئة)

Meşîet iki türlüdür:

Bir kimsenin karısına “dilersen kendini boşa (طلقى نفسك إن شئت) demesidir ki bu meşîet-i sarihadır. Ya da “kendini boşa (طلقى نفسك) demesidir ki bu da meşîet-i zımmiye’dir.⁷⁶

Yani “istersen kendini boşa”, “istersen sen boşsun” veya “kendini boşa” denilerek talakın kadının irade ve isteğine bırakılmasına “meşîet” denilmektedir.⁷⁷

Meşîetle ilgili sözler tefvîz-i talakın sarîh lafızlarındandır. Dolayısıyla bu sözlerle boşanmanın meydana gelmesi erkeğin niyetine ve delalet-i hale bağlı değildir. Buna göre erkek karısına “istersen kendini boşa” dediğinde, boşanmayı kadının irade ve isteğine bırakmış olacağından kadın niyete gerek duymaksızın kendini boşayabilir.⁷⁸

D- BOŞAMA YETKİSİNİN ŞAHİSLARA TEFVÎZİ

Konumuzun başında “tefvîz-i talâk” ile ilgili “erkeğin boşanma yetkisini karısına veya başkasına tek taraflı irade beyanı ile havale ederek boşanmayı onların irade ve isteğine bırakması” şeklinde bir tanım yapmıştık.

Şimdi talakın kadına veya başkasına devredilmesini daha ayrıntılı bir şekilde İslam hukukçularının getirdiği delillerle ve mezheplerin görüşleri ile birlikte ele alalım.

İslam hukukçularının, bir kimsenin talak yetkisini karısına veya başkasına devrederek kullanmasını kabul etmelerinin izahı şu şekilde yapılabilir:

⁷⁵ İbn Kudâme, a.g.e., VII, 309; Cezîrî, a.g.e, IV, 371; Zuhaylî, a.g.e., VII, 415.

⁷⁶ Bilmen, a.g.e., II, 258.

⁷⁷ Ebû Zehra, a.g.e., s. 325.

⁷⁸ Zeydan, a.g.e., VII, 395; Şaban, a.g.e., s. 452, Kuleysî, Ahkâmu'l Usra fî Şeri'ati'l İslamiyeti, s. 25.

Evlilik: “Birbirleriyle evlenmelerine hukuken bir engel bulunmayan karşı cinsten iki kişinin sürekli bir hayat ortaklığı kurmak üzere ve taraflara karşılıklı hak ve vazifeler yükleyen bir akid”⁷⁹ şeklinde tarif edilmiştir.

İslam hukukçuları da evliliği “milk-i mut’a⁸⁰, yani eşlerin birbirlerinden karı koca hakları içinde istifade etmeleri üzerine yapılan bir sözleşmedir” şeklinde tarif etmişlerdir.⁸¹ Erkek de nikah akdi ile, karısının milk-i mut’asına sahip olmaktadır. Kişi mülkünde dilediği gibi tasarrufta bulunabilir. Tasarrufunu bizzat yapabildiği gibi, niyabeten de yapılabilir.⁸²

Bu kurala göre kişinin sahip olduğu boşama hak ve yetkisini kullanması şahsa bağlı medeni ve hukuki bir tasarruftur. Dolayısıyla kişi hukuken bizzat yapabildiği bir işi elçilik veya vekalet aracılığıyla da yapabilir. Bir kimse boşama yetkisini elçi aracılığıyla ya da kendisine bir vekil tayin ederek kullanabildiği gibi bizzat karısına veya başkasına havale ederek de kullanabilir. Bu havale de tefvizdir.⁸³

Talakın başkasına tefviz edilmesi, başkasını talak konusunda elçi veya vekil tayin etmekten farklıdır. Bu konunun daha iyi anlaşılabilmesi için öncelikle risalet ve vekalet yoluyla boşanmayı açıklayalım:

Elçilik (Risalet), kendini elçi olarak tayin eden kişinin sözünü aynen nakletmektedir. Mesela talak konusunda bir kimseye “falan kadına git kocan kendini seç” diyor, şeklinde söz havalesinde bulunulmasıdır.⁸⁴

Elçi, erkeğin sözünü karısına olduğu gibi iletir. Kendisi yeni bir söz inşasında bulunmadığı gibi, kendi iradesine göre de bir şey yapamaz. Kadının boşanma yetkisini ona havale eder, kendisi bir hükümde bulunmaz.⁸⁵

Vekalet ise; kişinin hukuken bizzat yapabildiği bir işi hal-i hayatında yapması için başkasına ısmarlaması, onu kendi yerine koymasındır.⁸⁶ Talak

---

⁷⁹ Velidedeoğlu, a.g.e., II, 38; Aydın, a.g.e., s. 13.

⁸⁰ Mevsilî, a.g.e., III, 83.

⁸¹ Karaman, a.g.e., I, 323.

⁸² Dalgın, Nihat, İslam Hukukunda Boşama Yetkisi, s.91-92.

⁸³ İbn Abidin, a.g.e., II, 475; Bilmen, a.g.e., II, 258; Cezîrî, a.g.e., IV, 370; Zuhaylî, a.g.e., IX, 414.

⁸⁴ Zuhaylî, a.g.e., IX, 415.

⁸⁵ Kâsânî, a.g.e., III, 126; İbn Âbidin, a.g.e., II, 475, Zeydan, a.g.e., VII, 394.

⁸⁶ Karaman, a.g.e., I, 342; bkz. Mevsilî, a.g.e., II, 156.

konusunda ise, bir kimsenin karısını boşaması için bir başkasını kendi yerine vekil tayin etmesidir. Mesela “seni karımı boşama hususunda vekil tayin ettim” demesi gibi.⁸⁷

Elçilik ile vekalet birbirinden farklıdır. Elçi kendisini elçi olarak tayin edenin ibaresini, kendisi herhangi bir söz katkısında bulunmaksızın iletirken, vekil kendisini vekil tayin edenin sözlerini değil kendi sözlerini kullanır.⁸⁸

Burada izah etmeye çalıştığımız gibi erkeğin boşama yetkisini, karısının veya başkasının irade ve isteğine devrederek kullanması mümkündür.

Bu sebeple İslam hukukçularının çoğunluğu (cumhur) erkeğin sahip olduğu boşama yetkisini karısına veya başkasına tefviz yoluyla devredebileceği hususunda ittifak etmişlerdir.⁸⁹

Buna karşılık Zahiriler, Kur’an-ı Kerim’deki “*herkesin kazandığı ancak kendinedir*”⁹⁰ ayetini de delil getirerek vekalet yoluyla boşamanın Kur’an ve sünnette yer almadığını, Kur’an ve sünnet izin vermedikçe bir kimsenin işini başkasının yapamayacağını ileri sürerek vekalet yoluyla boşamayı caiz görmedikleri⁹¹ gibi, Kur’an ve sünnette boşama hak ve yetkisinin de kadınlara değil, erkeğe verildiğini ve bunu başkasına tefviz yoluyla devredilebileceğini gösteren herhangi bir delil olmadığı gerekçesiyle de tefviz yoluyla boşanmanın kadına veya başkasına devredilmesini caiz olarak görmemişlerdir.⁹²

1. Boşama Yetkisinin Kadına Verilmesi

Bilinen ve dar anlamıyla tefviz “erkeğin boşama yetkisini bizzat karısına havale etmesidir”. Tefviz yoluyla talakın kendisine devredildiği kadın da erkeğin rızasına veya mahkemeye başvurmaksızın evliliği sona erdirme yetkisine sahip olmaktadır.⁹³

⁸⁷ İbn Âbidin, a.g.e., II, 475; Cezîrî, a.g.e., IV, 370; Zuhaylî, a.g.e., VII, 414.

⁸⁸ İbn Âbidin, a.g.e., II, 475.

⁸⁹ İbn Rüşd, a.g.e., II, s. 76; İbn Kudâme, a.g.e., VII, 308; İbnu'l-Hümâm, a.g.e., IV, 76; Şîrbînî, a.g.e., III, 285.

⁹⁰ “... وَلَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ إِلَّا عَلَيْهَا...” En’am 6/164.

⁹¹ İbn Hazm, a.g.e., IX, 453.

⁹² İbn Hazm, a.g.e., IX, 291-303; Zeydan, a.g.e., VII, 409; Ebû Zehra, a.g.e., s. 328.

⁹³ Zuhaylî, a.g.e., VII, 415.

Boşama yetkisinin tefviz yoluyla kadına devredilmesinin temlik⁹⁴ mi, yoksa tevkil (vekalet verme) mi olduğu hususunda mezhepler arası birtakım ihtilaflar vardır:

Hanefi Mezhebine göre, bir kimsenin boşama yetkisini karısına devretmesi temliktir, tevkil değildir. Çünkü kadının kocasının vekili olması mümkün değildir. Bunu açık bir şekilde “kendini boşama hususunda seni vekil kıldım” dese bile bu vekalet olmaz. Çünkü vekil başkası için iş yapar, kadın ise kendisini boşar, başkası için iş yapmış olmaz.⁹⁵ Erkek karısına “sen muhayyersin, işin elindedir. İstersen kendini boşa” lafızlarıyla talakı tefviz ettiğinde, boşama yetkisini karısının irade ve isteğine bırakmış olacağından, artık devrettiği bu yetki üzerindeki velayeti (tasarruf hakkı) bitmiş demektir.⁹⁶

Şafii mezhebinde de: Boşama yetkisinin kadına tefvizi İmam Şafii'nin eski görüşüne göre (kavl-i kadîm) tevkîl olarak kabul edilmişken, yeni görüşüne göre (kavl-i cedîd) göre de temlik olarak kabul edilmiştir. Yani erkek boşama yetkisini karısına tefvîz ile onu boşanma yetkisine malik kılmaktadır.⁹⁷

Maliki mezhebine göre ise: Tefviz; tevkil, tahyir ve temlik olmak üzere üç kısma ayrılmaktadır. Yani bir kimse karısına “kendini boşama konusunda seni vekil tayin ettim” diyerek kendisini boşamayı ona vekalet yoluyla tefviz edebilir. Ya da “boşama işin senin elindedir, kendini boşa” şeklinde boşama yetkisini ona temlik edebilir. Veya da “kendini seç” diyerek onu boşanma konusunda muhayyer bırakabilir.⁹⁸

Hanbeliler'e göre de; boşama yetkisi kadına “kendini boşa, işin elindedir” şeklinde tefviz edildiğinde bu temlik değil tevkildir. Ancak “kendini seç” şeklinde yapılırsa, boşama yetkisi kadına temlik edilmiş olur.⁹⁹

Zahiriye Mezhebi ise daha önce de belirttiğimiz gibi Kur'an ve Sünnette kadının boşanma yetkisine sahip olduğunu gösterecek bir delil olmadığını savunarak talakın kadına tefvizini kabul etmemişlerdir.

⁹⁴ Temlik; Mülkiyeti bir başkasına devretme, bir kimseyi bir şeye sahip kılmak anlamındadır. bkz. İbn Manzûr, a.g.e., “m.l.k.” md., X, 493.

⁹⁵ Cezîrî, a.g.e., IV, 371-72; bkz. Tefvîz-i Talâkın Genel Özellikleri

⁹⁶ Kâsânî, a.g.e., III, 313; İbnu'l-Hümâm, a.g.e., IV, 77; Zeydan, a.g.e., VII, 396.

⁹⁷ el-Mutî, Tekmiletu'l-Mecmû, XVII, 89.

⁹⁸ İbn Rüşd, a.g.e., II, 77; Desûkî, Hâsiyetü't-Desûkî ale'ş-Şerhi'l-Kebîr, III, 311.

⁹⁹ İbn Kudâme, a.g.e., VII, 308-309; Zeydan, a.g.e., VII, 403; Mv. F., a.md. , XIII, 111.

Zahirilere göre kadın hiçbir zaman boşanma yetkisini elde edemez. Erkeğin boşama yetkisini “işin elindedir”, “nefsini ihtiyar et” sözleriyle tefvizi de hiçbir hukuki netice doğurmaz.¹⁰⁰

Boşama yetkisinin kadına temlik edilmesinin, kadının boşanma hakkına sahip olmadığı için hiçbir hüküm doğurmayacağını İbn Abbas’tan nakleden¹⁰¹ İbn Hazm, muhayyer bırakmak demek olan “tahyir”in de aynı hükme tabi olduğunu, İbn Abbas’ın İkrime kanalıyla gelen şu fetvası ile belirtir: “Kendini boşama işini eline bıraktıktan sonra karısının, “sen boşun, sen boşun, sen boşun” sözüne muhatap olan bir adamın durumu sorulması üzerine İbn Abbas, “kadın, bu hareketiyle arzu ettiğini elde edememiştir; muhayyerlik nedir? Bilmiyorum” cevabını vermiştir. İbn Hazm “bu rivayet, konu hakkında gelen haberlerin en sahihidir” demiştir.¹⁰²

Boşanmanın, kadının tasarrufu ve insiyatifine bırakılması hususunda müctehid imamların esas aldıkları rivayetler, meşhur hadis kitaplarında yer almakla birlikte Zahiri hadisçiler, erkek tarafından boşanma işinin kadına temlik ve tefviz edilmesi hususunda, fukahanın esas aldıkları hadislerin amel etmeye elverişli olmadığı kanaatini taşımaktadırlar.¹⁰³

2. Boşama Yetkisinin Üçüncü Şahıslara Verilmesi

Geniş anlamda tefviz “erkeğin boşama yetkisini karısına veya başkasına temlik etmesi” demektir. Dolayısıyla bir kimse kendisine ait olan boşama yetkisini hanımın dışında başkasına da devredebilmektedir.¹⁰⁴

Erkeğin boşama yetkisini devrettiği şahısları, hakiki ve hükme olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür:

¹⁰⁰ İbn Hazm, a.g.e., IX, 291; Zeydan, a.g.e., VII, 409.

¹⁰¹ İbn Hazm, a.g.e., IX, 296, bkz. Abdurrezzak, a.g.e., VI, 520.

¹⁰² İbn Hazm, a.g.e., IX, s. 298.

¹⁰³ Güler, Zekeriyya, Zahirî Muhaddislerle Hanefî Fakihler Arasındaki Münakaşalar ve İhtilaf Sebepleri, s. 105-110.

¹⁰⁴ Cezîrî, a.g.e., IV, 372; Şaban, a.g.e., s. 394; Ebû Zehra, a.g.e., s. 323, Kuleysî, a.g.e., s. 23.

a) Hakiki Şahıslara Verilmesi

Hak ve mükellefiyete ehil kimseye hakiki şahıs denilmektedir.¹⁰⁵ Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere, İslam hukukçularının çoğu boşama yetkisinin kadının dışında üçüncü bir şahsa tefviz yoluyla havale edileceği hususunda ittifak etmişlerdir.¹⁰⁶

Muvatta'da yer alan şu rivayette talakın tefviz edildiği üçüncü şahsın karının babası da olabileceğini göstermektedir.

Kasım'dan şöyle rivayet edilmiştir: Hz. Peygamber (s.a.s)'in hanımı Hz. Aişe, Abdurrahman Şam'da iken kızı Hafsa'yı Zübeyr'in oğlu Münzir ile evlendirdi. Abdurrahman Şam'dan gelince "Ben olmadan bu yapılır mı?" dedi. Hz. Aişe (olayı Münzir'e anlatınca, Münzir: "Boşama yetkisi Abdurrahman'ın elindedir" demesi üzerine Abdurrahman (Aişe'ye hitaben): "Senin kararlaştırdığın işi bozma gücünü kendimde görmüyorum" dedi. Böylece Hafsa, Münzir'in yanında kaldı ve bu olay talak sayılmadı.¹⁰⁷

Mâlikilere göre boşama yetkisinin üçüncü bir şahsa temlikî gıyaben de olabilmektedir. Ancak bu şahsın, tefviz işleminin yapıldığı beldede veya bu beldeye iki günlük gibi yakın bir mesafede bulunması şarttır. Aksi halde tercih edilen görüşe göre, tefviz kadına intikal eder.¹⁰⁸

Boşama yetkisinin tefviz yoluyla üçüncü bir şahsa devredilmesi de temliktir.¹⁰⁹ Dolayısıyla boşama yetkisi kendisine devredilen kadın ile, bu konuda mükellef olan kimsenin bir farkı yoktur.¹¹⁰

b) Hükmi Şahıslara Verilmesi

En geniş anlamıyla tasarruf ve hukukda reisin ve onun memurlarının temsil ettiği devlete "hükmi şahsiyet", devlet reisi ve onun yetki verdiği memurlarına da "hükmi şahıs" denir.¹¹¹

İslam hukukunda da, devlet başkanının ve idarecilerinin devlet adına yaptıkları tasarruflar, devletin hükmi bir şahsiyet olarak kabul edilmesi esasına dayanmaktadır.

¹⁰⁵ Karaman, a.g.e. I, 235.

¹⁰⁶ İbn Kudâme, a.g.e., VII, 310; Şelebî, a.g.e., s. 522.

¹⁰⁷ Muvatta, "Talak", 4.

¹⁰⁸ Desükî, a.g.e., III, 322; Zuhaylî, a.g.e., VII, 417.

¹⁰⁹ Kâsânî, a.g.e., III, 113; Cezîrî, a.g.e., IV, 377.

¹¹⁰ İbn Kudâme, a.g.e., VII, 310; Kuleysî, a.g.e., s. 23; Ebû Zehra, a.g.e., s. 323.

¹¹¹ Karaman, a.g.e., I, 264.

Aksi halde devleti, tasarruflarında ve hukuki muamelelerinde, devlet başkanının ve onun idaresi altında bulunan devlet memurlarının temsil ettiği hükmi bir şahsiyet olarak kabul etmeden, devletin dış siyaset ve iç idare bakımından tasarruflarını açıklamak mümkün değildir.¹¹²

Bu durumda devletin yargı organları olan mahkemeler, hükmi bir şahsiyet, hâkim de hükmi bir şahıstır. Amme adına tasarruflarda bulunurlar.”¹¹³

Bu noktadan hareketle, Malikiler’in de boşama yetkisini üçüncü bir şahsa giyaben de geçerli saymaları¹¹⁴ kadının nikah akdi esnasında boşama yetkisini, hükmi bir şahıs olan hâkime tefviz edilmesini şart koşması veya boşama yetkisini kadına vermek istemeyen erkeğin, bunu hâkime devredebilmesi caiz olmalıdır.

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, boşama yetkisinin kadının dışında üçüncü bir şahsa verilmesi caiz olarak görüldüğüne göre, bu yetkinin hükmi şahıs olan hâkime de devredilmesi caiz olarak görülmektedir.

Ayrıca boşama yetkisinin kadın tarafından kötüye kullanılması endişe edilirse, devletin denetim mekanizması olan mahkemelerin devreye sokulması gerekir. Bu da kadının boşanmasının hâkimin denetimine tabi tutulması ile gerçekleşir.¹¹⁵

Daha önce de ifade edildiği gibi kadının hastalık ve kusur, kocanın nafakayı sağlayamaması, evi terk etmesi, şiddetli geçimsizlik ve kötü muamele gibi durumlarda mahkemeye başvurarak evliliğe son vermesi mümkündür.

Ancak kadın aile içi şiddetli geçimsizlik ve kötü muamele sebebiyle mahkemeye başvurmuşsa hâkim bu noktada gerekli önlemleri almalı, hemen boşama yoluna gitmemelidir. Kadının da kendisine verilen talak yetkisini hâkimin denetiminde kullanmasının sğalanmasının temelinde de bu gibi durumlarda fevri davranacağı endişesi yer almaktadır.

Aile içi geçimsizlikler kadın veya erkekten kaynaklanabilir. Kadının kocasını küçümsemesi, ona karşı haksız isyanı, itaatsizliği gibi durumlar geçimsizliğe sebebiyet

---

¹¹² Cin-Akgündüz, a.g.e., II, 11; Karaman, a.g.e., I, 264.

¹¹³ Karaman, a.g.e., I, 261.

¹¹⁴ Desûkî, a.g.e., III, 322.

¹¹⁵ Döndüren, a.g.e., s. 419-420.

verirken, erkeğin de zaman zaman kırıcı davranışları, kötü sözleri, evine ve ailesine karşı ilgisiz kalması gibi durumlar da geçimsizlik sebepleridir.¹¹⁶

İslamda eşler birbirlerine karşı iyi davranmak ve iyi niyet kurallarına uymalıdır. Anlaşmazlık durumlarında ise erkeğin karısına nasihat etme, onu yatağında yalnız bırakma ve te'dibde bulunma hakkı vardır. Kocanın karısına iyi davranmaması halinde, kadının da kocasının zulmünü önlemek için mahkemeye başvurma hakkı vardır. Hakim haksızlığı önler, karısına karşı iyi muamele etmesini kocaya emreder ve öğütte bulunur. Eşlerin evliliği sağlıklı bir şekilde yürütme çabaları yetersiz kaldığında da mağdur olan eş hakime başvurarak hakem¹¹⁷ yoluyla arabulma veya boşanma isteğinde bulunabilir.¹¹⁸

Hakem tayini ile ilgili ayette de şöyle buyrulmaktadır: “*Eğer karı kocanın aralarının açılmasından korkarsanız, onlara bir hakem erkeğin ailesinden; bir hakem de kadının ailesinden gönderin. Bunlar barıştırmak isterlerse, Allah aralarında geçime muvaffakiyet verir. Şüphesiz Allah her şeyi bilen her şeyi görendir.*”¹¹⁹

Ayette de belirtildiği gibi hakemlerden beklenen eşler arasındaki anlaşmazlığı sona erdirmektir. Eğer hakemlerin tüm çabalarına rağmen bir fayda elde edilemez, eşler arasında geçimsizliği gidermenin tek yolu tefrik görünüyorsa, bu durumda hakemler tefrik konusuna geçerler.

Malikî ve Şafiiler ile Ahmed b. Hanbel'den nakledilen bir görüşe göre hakemler hakim konumunda olduklarından verecekleri kararlarda eşlerin rızalarını almaları gerekmez.¹²⁰

Hanefilerin çoğunluğu, Şafiilerin bir kavli ve Ahmed b. Hanbel'in bir diğer görüşüne göre de, hakemler karı kocanın vekili durumundadırlar.¹²¹

---

¹¹⁶ Kurtubî, a.g.e., V, 181.

¹¹⁷ Hakem: Sözlükte “hüküm vermek, menetmek” gibi manalara gelen hükm kökünden türemiş bir isim olup, örfte ve hukuk dilinde, aralarındaki uyuşmazlığı çözmesi için tarafların kendi ihtiyarlarıyla başvurdukları şahıs veya mercii ifade eder. Bu ihtilafı bu şekilde hakeme götürmeye de tahkîm denilmektedir. Bkz. Akgündüz, Ahmed, “Hakem” md., DİA, XV, 171.

¹¹⁸ Döndüren, a.g.e., s. 429; bkz. En-Nisa 4/19-34.

¹¹⁹ en-Nisa 4/35.

¹²⁰ Bâcî, el-Müntekâ şerhu'l-Muvatta, IV, 114; Şirazî, el-Mühezzeb, II, 89; İbn Kudâme, a.g.e., VII, 244.

¹²¹ Kâsânî, a.g.e., II, 344; Şirazî, a.g.e., II, 89; İbn Kudâme, a.g.e., VII, 243.

1917 tarihli Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnamesi de hakem usulünü Maliki Mezhebine göre düzenlemiştir. Hakemler karı-kocanın araların düzeltmenin mümkün olmayacağına kanaat getirdiklerinde kusur kocada ise karı-kocanın ayrılmasına, kusur kadında ise mehrin tamamı ya da bir kısmı üzerine muhalea yapılması hükmünü verir.¹²² 1924 tarihli Aile Hukuku Kanun Tasarısında da boşamaya devletin müdahalesi geniş ölçüde sağlanmış, hem kocanın hem de talak yetkisi bulunan kadının, boşama eylemlerini hakimin önünde yapmaları zorunlu hale getirilmiştir. Konuyla ilgili tasarınının 87. maddesinde de istediği zaman nefisini tatlık etmek üzere kendisine talak tefvîz olunan ve bunu kabul eyleyen zevce huzuru hakimde veya hakimden teşkil olunan heyet-i hakemiyye huzurunda kendisini tatlık edebilir.

Bu tasarı kanunlaştırılıp yürürlüğe konulamamış ise de buradan kadının boşanma yetkisini hakem denetiminde de kullanabileceği anlaşılmaktadır.¹²³

E- TEFVÎZ-İ TALÂKIN GENEL ÖZELLİKLERİ

Boşama yetkisinin kadına tefvizi bazılarında göre tevkil, bazılarında göre de temlik olarak kabul edilmiştir. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için bunlar arası benzerlik ve farklılıkları daha sonraki bölümlerde ayrıntılı bir şekilde ele alacağımızdan, burada genel bir şekilde inceleyelim.

Hanefiler'e göre tefviz bazı yönlerden temlik, ta'lik (yemin), tevkile benzerken bazı yönlerden de bunlardan ayrılmaktadır.

1. Tefvîzin Temlike Benzeyen, Tevkilden Ayrılan Yönleri

a) Tefvîz, herhangi bir vakitle sınırlandırılmaksızın, umum ifade eden bir lafız da kullanılmaksızın, mutlak olarak yapıldığında, boşama yetkisinin devredildiği meclisle sınırlıdır. Bu açıdan tefvîz temlike benzemektedir.

Tevkil, mutlak olarak yapıldığında ise meclisle sınırlı değildir. Vekil bu yetkisini vekaletin yapıldığı mecliste kullanabildiği gibi bu hakkı devam ettiği sürece de kullanabilir.¹²⁴

---

¹²² HAK, md. 130.

¹²³ bkz. Dalgın, a.g.e., s. 213.

¹²⁴ Cezîriî a.g.e., IV, 371; Zeydan, a.g.e., VII, 397; Şaban, a.g.e., s. 456; Şelebî, a.g.e., s. 522; Zuhaylî, a.g.e., VII, 424; Ahmed Ferrac Huseyin, a.g.e., s. 116.

b) Tefvîzde, kendisine boşama yetkisi devredilen kişi istediği şekilde seçim yapma özgürlüğüne sahiptir. Çünkü talak onun irade ve isteğine bırakılmıştır. Bu yönüyle de tefviz temlike benzer.

Vekâlette ise vekil, müvekkilin irade ve isteği doğrultusunda hareket eder. Çünkü vekil, kendisine tevkil edilen hakkın sahibi değil, müvekkilinin adına iş yapan birisidir.¹²⁵

2. Tefvîzin Ta'like Benzeyen, Tevkilden Ayrılan Yönleri

a) Tefvîz gerçekleşikten sonra, erkek bu tefvizinden geri dönme hakkına sahip değildir.¹²⁶ Çünkü tefviz, boşama yetkisini devreden açısından bağlayıcıdır. Ayrıca, tefviz boşanmayı kadının iradesine bağlama anlamında olduğundan bir nevi ta'liktir. Ta'lik ise yemin hükmündedir. Yemin ise dönülmesi mümkün olmayan bir tasarruftur.¹²⁷

Vekâlette ise, vekil, vekalet aldığı konuda herhangi bir tasarrufta bulunmadan müvekkilin onu azletme yetkisi vardır. Çünkü tevkil bağlayıcı olmayan (gayr-i la'zimî) bir akittir.¹²⁸

b) Kendisine talak yetkisi tefviz edilen kimsenin akıllı ve baliğ olması şart değildir.

Tevkilde ise vekilin mükellef (akıllı ve baliğ) olması şarttır.¹²⁹

c) Tefviz, boşama yetkisini devreden erkeğin delirmesi ile batıl olmaz. Bu açıdan da tefviz ta'like benzemektedir. Çünkü ta'lik delilik ile sona ermez.

Tevkilde ise vekil müvekkilin tasarruf etme yetkisine sahip olduğu konularda vekaleti kabul edebildiği için, müvekkilin ehliyeti batıl olduğunda tasarrufları da batıl olur. Dolayısıyla müvekkilin delirmesi ile vekil için vekalet de son bulmuş olur.¹³⁰

---

¹²⁵ Zuhaylî, a.g.e., VII, 424; Zeydan, a.g.e., VII, 397; Şaban, a.g.e., s. 455; Ahmed Ferrac Huseyin, a.g.e., s. 115.

¹²⁶ İbn Abidin, a.g.e., II, 476; Zuhaylî, a.g.e., VII, 424; Şaban, a.g.e., s.455.

¹²⁷ Merğînânî, a.g.e., I, 247; Ahmed Ferrac Huseyin, a.g.e., s. 115; Şelebî, a.g.e., s. 522.

¹²⁸ İbn Abidin, a.g.e., II, 476; Zuhaylî, a.g.e., VII, 424; Şaban, a.g.e., 455; Şelebî, a.g.e., s. 522.

¹²⁹ İbn Abidin, a.g.e., II, 477; Cezîrî, a.g.e., IV, 371.

¹³⁰ Cezîrî, a.g.e., IV, 371; Zeydan, a.g.e., VII, 397; Zuhaylî, a.g.e., VII, 424; Şaban, a.g.e., s. 456; Şelebî a.g.e., s. 322.

3. Tefvîzin tevkile benzeyen, temlikten ayrılan yönleri

a) Tevkil de nasıl bir kimse başkasını bir işte vekil tayin ettiğinde o iş üzerinde tasarruf hakkı hala devam ediyorsa, tefvizde de bir kimse boşama yetkisini karısına devretse de boşama hakkı hala mevcuttur. Bu yönüyle tefviz tevkile benzemektedir.

Tefvîz, ta'like benzediğinden dolayı, tefvîzde bulunulan kişinin kabulüne gerek olmadan gerçekleşir.

Vekâlette ise vekilin vekâlet olunan işi yapabilmesi için kabul etmesi gerekir.¹³¹

Temlikte ise malın mülkiyeti tamamen başkasına geçtiğinden, malın ilk sahibinin ise malın üzerinde hiçbir tasarruf hakkı kalmaz. Bu açıdan da tefviz temlikten ayrılmaktadır.¹³²

b) Kadına boşama yetkisi vermede icapla kabul arasında meclisle sınırlama yoktur. Yani kadın boşama yetkisinin kendisine devredildiği mecliste bulunmadığı takdirde, kabul için süre devam eder.

Temlikte ise icapla kabulün aynı mecliste yapılması gerekir.¹³³

F- TEFVÎZ-İ TALÂKTA TARAFLARIN EHLİYETİ

Tefvîz-i talâkta; talak yetkisini devreden ve kendisine talak yetkisi devredilen olmak üzere iki farklı şahıs bulunmaktadır.

Talak yetkisini devreden erkek yani kocadır. Kendisine talak yetkisi devredilen ise o erkeğin karısıdır. Boşama yetkisinin devrinin geçerli olabilmesi için hem erkeğin hem de kadının ehliyetli olmaları gerekmektedir.¹³⁴

Burada da hem erkeğin boşama yetkisini devredebilmesi hem de kadının kendisine verilen boşama yetkisine sahip olabilmesi için gerekli olan ehliyet şartları ele alınacaktır.

¹³¹ İbn Âbidin, a.g.e., II, 477; Cezîrî, a.g.e., IV, 371; Şelebî, a.g.e., s. 522. Buradan, Hanefilere göre talakın kadına tefviz edilmesi her ne kadar temlik olarak kabul edilse de erkeğin boşama hakkını etkilemediği, erkeğin dilediği zaman karısını boşayabileceği anlaşılmaktadır. Erkek kadına kendisini boşaması açısından, talak hakkına onu ortak etmiştir, bkz. Zeydan, a.g.e., VII, 397; Şerbâsî, Yeselûneke fi'd-Din ve'l Hayât, I, 244-265.

¹³² Ebû Zehra, a.g.e., s. 455; Döndüren, a.g.e., s. 419-20.

¹³³ Döndüren, a.g.e., s. 420.

¹³⁴ Dalgın, a.g.e., s. 92.

1. Boşama Yetkisini Devreden Erkeğin Ehliyeti

Erkeğin boşamayı yerine getirebilmesi için hangi özelliklere sahip olması gerekiyorsa, boşama yetkisini devredebilmesi için de aynı özelliklere sahip olması gerekmektedir.

Boşama yetkisini devreden erkekte bulunması gereken özellikler:

a) Boşama yetkisini devreden kimsenin bizzat koca, yani boşama hakkına sahip olması gerekir.¹³⁵ Erkek, nikâhı altında bulunan kadını ve ric'i talakla boşayıp henüz iddeti dolmamış kadını boşama hakkına sahiptir.¹³⁶

b) Boşama yetkisini devreden erkek tam ehliyetli, bir başka ifadeyle akıllı ve buluğa ermiş olmalıdır.¹³⁷

Akıl: Boşama yetkisini devreden erkek akıl sahibi olmalıdır. Akıl melekeleri yerinde olmayan kimselerin boşamaları geçerli olmadığı gibi, boşama yetkilerini devretmeleri de geçerli değildir.¹³⁸

Ancak erkeğin boşama yetkisini karısına devrettikten sonra akli dengesi bozulursa, bu kadının boşama yetkisini etkilemez.¹³⁹

Buluğ: Buluğa ermemiş kimse, boşama hakkına sahip olmadığı için, boşama yetkisini de devredemez.¹⁴⁰ Aile Hukuku Kararnamesi buluğ öncesindeki evlendirmelerin caiz olmadığını kanunlaştırmış ve aile hukukunu düzenleyen diğer muasır kanunlar da aynı görüşü benimsemiş olduklarından., bugün İslam aleminde buluğa ermemiş erkeğin hanımını boşaması diye bir problem bulunmamaktadır.¹⁴¹

2. Boşama Yetkisi Kendisine Devredilenin Ehliyeti

Boşama yetkisi kendisine devredilen kadının da bu yetkiye sahip olabilmesi için şu şartlar aranır:

¹³⁵ Karaman, a.g.e., I, 354; Zeydan, a.g.e., VII, 360.

¹³⁶ Karaman, a.g.e., I,354-358.

¹³⁷ Şirbînî, a.g.e., III, 286; Zeydan, a.g.e.,VII, 399.

¹³⁸ Kâsânî, a.g.e., III, 99; Karaman, a.g.e., I, 354.

¹³⁹ İbn Âbidin, a.g.e., II, 477; Cezîrî, a.g.e., IV, 371; Zeydan, a.g.e., VII, 399.

¹⁴⁰ Şirbînî, a.g.e., III, 286; İbn Abidin, a.g.e., II, 477.

¹⁴¹ Dalgın, a.g.e., s. 93; bkz. HAK. mad. 7.

a) Kendisine boşama yetkisi devredilen kadın, boşama yetkisini devredenin karısı ya da ric'î talak iddeti bekliyor olması gerekmektedir.¹⁴²

b) Talak yetkisi kendisine devredilen kadın da mükellef yani akıllı ve buluğa ermiş olmalıdır.¹⁴³

Hanefiler ise, akli başında olmayan birisine ve buluğa ermemiş olan çocuğa hatta çocuk olan zevcenin velisine talakın tefviz edilebileceğini ve bu şahısların da boşamalarının sahih olduğunu benimsemişlerdir.¹⁴⁴

G- TEFVÎZ-İ TALÂKIN ZAMANI

Boşama yetkisinin kadına devredilmesi, nikâh akdinden önce yapılabileceği gibi, nikâh akdi esnasında ve nikah akdinden sonra da yapılabilmektedir.

1. Tefvîzin Nikah Akdinden Önce Yapılması

Hanefilere göre tefvizin nikâh akdinden önce yapılması caizdir. Nikâh akdinden önce erkeğin kadına “eğer seninle evlenirsem boşama işin elindedir; ne zaman istersen kendini boşayabilirsin” şeklinde boşama yetkisini vereceğini söylemesi ve bu talebinin kadın tarafından kabul edilmesi halinde, adam boşama yetkisini vereceğini söylediği bu kadınla evlendiğinde, nikâh akdi gerçekleştiği andan itibaren, kadın ne zaman isterse kendini boşama yetkisine sahip olur.¹⁴⁵

Hanefiler'e göre, tefvizin nikâh akdinden önce yapıldığında geçerli olmasının sebebi ta'lik içermesidir. Dolayısıyla şarta bağlı (ta'lik) talak da eğer şart evlilik akdinin meydana gelmesine bağlı ise caizdir. Burada da erkeğin ileri sürdüğü şart da evlilik akdinin meydana gelmesine bağlanmıştır.¹⁴⁶

Yani Hanefilerin tefvizin nikâh akdinden önce olabileceği görüşü, talakın evliliğe ta'likini caiz görmelerinin bir tezahürüdür.¹⁴⁷

¹⁴² Zeydan, a.g.e., VII, 414.

¹⁴³ İbn Kudâme, a.g.e., VII, 310; Şirbînî, a.g.e., III, 285; Bilmen, a.g.e., II, 338.

¹⁴⁴ İbn Âbidin, a.g.e., II, 477; Bilmen, a.g.e., II, 258; Zeydan, a.g.e., VII, 397; Cezîrî, a.g.e., IV, 371; İbn Kudâme, a.g.e., VII, 310.

¹⁴⁵ Zeydan, a.g.e., VII, 398; Ebû Zehra, a.g.e., 326; Şaban, a.g.e., s. 454; Şelebî, a.g.e., 524.

¹⁴⁶ Zeydan, a.g.e., VII, 398; Ebû Zehra, a.g.e., 326; Şelebî, a.g.e., 524.

¹⁴⁷ Ebû Zehra, a.g.e., s. 326; Şelebî, a.g.e., s. 524.

2. Tefvîzin Nikah Akdi Esnasında Yapılması

Talakın kadına nikâh akdi esnasında tefviz edilmesi de caizdir.

Kadın nikâh akdi esnasında evleneceği erkekten boşama yetkisinin kendisine verilmesini ister, erkek de kabul ederse yahut kadın boşama yetkisinin kendine ait olmasını şart koşar, erkek de bu şartı kabul ederse artık talak yetkisi kadının elinde olmuş olur.¹⁴⁸

Nikâh akdi esnasında tefvizin geçerli olabilmesi için öncelikle kadının veya vekilinin¹⁴⁹ icapta bulunması ve talak yetkisine sahip olmayı şart koşması, erkeğin de bu icabı ve şartı kabul etmesi gerekmektedir. Eğer tefviz bu şekilde yapılırsa hem nikâh hem de şart gerçekleşmiş olur. Çünkü erkek nikâh akdi ile sahip olduğu boşama yetkisini kadına temlik etmektedir.¹⁵⁰

Fakat nikâh akdi esnasında öncelikle erkek “ne zaman istersen kendini boşama işi elinde olman şartıyla seninle evlendim” diyerek tefviz şartıyla icapta bulunursa, kadın da erkeğin bu icabını kabul ettiğinde nikâh akdi gerçekleşmiş olur ama şart gerçekleşmiş olmayacağından kadın talak yetkisine sahip olmaz. Çünkü erkek, henüz nikâh akdi tamamlanmadığı için boşama hakkına sahip değildir ve sahip olmadığı boşama yetkisini kadına tefviz etmiştir. Bir kimse sahip olmadığı bir hakkı da başkasına temlik edemez. Bu sebeple şart gerçekleşmemiş olur.¹⁵¹

Nikâh akdinden önce erkeğin “şayet evlenirsek ne zaman istersen kendini boşayabilirsin” şeklinde boşama yetkisini kadına vereceğini söylemesi ve bu talebin kabul edilmesi halinde kadın boşama yetkisine sahip olmasını, bu mesele ile karıştırmamak gerekir. Çünkü nikâh akdinden önce erkek boşama yetkisini vermeyi evlilik şartına bağlamıştır. Dolayısıyla tefviz, kadının kabul etmesiyle akdin gerçekleşmesinden sonra söz konusu olduğundan ve erkek de akitle birlikte boşama yetkisine sahip olduğundan gerçekleşir.¹⁵²

¹⁴⁸ Ebû Zehra, a.g.e., s. 326; Zeydan, a.g.e., VII, s. 398; Şaban, a.g.e., s. 454; Ahmed Ferrac Hüseyin, a.g.e., s.115; Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, el Ahvâlü’ş-Şahsiyye fî Şeriatî’l-İslamiyye, s. 287.

¹⁴⁹ Ebû Zehra, a.g.e., s. 327; Zeydan, a.g.e., VII, 398; Şaban, a.g.e., s. 454.

¹⁵⁰ Bilmen, a.g.e., II, 38; Ebû Zehra, a.g.e., s. 327; Şelebî, a.g.e., s. 524; Ahmed Ferrac Hüseyin, a.g.e., s. 116.

¹⁵¹ Seyyid Sabık, a.g.e., II, 287; Bilmen, a.g.e., II, 38; Zeydan, a.g.e., VII, 398; Ebû Zehra, a.g.e., s. 327; Şaban, a.g.e., s. 454; Şelebî, a.g.e., s.524.

¹⁵² Bilmen, a.g.e., II, 38-39; Ebû Zehra, a.g.e. s. 327; Şelebî, a.g.e., s. 524-5.

Buna göre kadın, nikâh akdi esnasında “ne zaman istersem kendimi boşayabilme işi elimde olması şartıyla seninle evlendim” diyerek icabta bulunması, erkeğin de bu icap ve şartı kabul etmesi halinde bu muamele taraflar için bağlayıcı olmakta ve hukuki sonuç doğurmaktadır.¹⁵³ Çünkü bu durumda erkek, nikâh akdi tamamlandıktan sonra sahip olduğu boşama yetkisini kadına temlik etmiş olur.

Hanefi Mezhebinin dışındaki diğer mezhepler ise kadının nikâh akdi esnasında şart ileri sürerek boşama yetkisini elde etmesini kabul etmemişlerdir.

Bu konunun daha iyi anlaşılabilmesi için evlilik akdi esnasında ileri sürülen şartları mezheplerin görüşleriyle birlikte ele alalım:

Nikâh akdi esnasında taraflar bazı şartlar ileri sürebilirler. Bu şartlardan bir kısmı, nikâh akdini “şöyle olunca veya şu olursa” şeklinde vuku bulacak bir olay ya da gelişmeye bağlayan şartlardır ki, bunlara ta’likî şartlar denir. Bu tür şartlar ileri sürüldüğü anda mevcut ve gerçekleşmiş ise nikâh akdi sahih olur. Eğer şart gerçekleşmemiş ise akid de gerçekleşmemiş olur. İleride bu şartın gerçekleşmesi, geçmişteki akit ile evliliğin vücut bulmasını gerektirmez. Çünkü evlilik akdi istikbale muzaf olmaz. Yapıldığı anda hüküm ifade edebilmesi bu akdin tabiatı icabıdır.

Diğer kısım şartlar ise “şöyle olmak üzere veya şartıyla” şeklinde ileri sürülen tarafları belli sorumluluklarla kayıtlayan şartlardır ki, bunlara da takyidî şartlar denir. Akdin meydana gelmesi bu takyid türü şartların o anda veya sonra meydana gelmesine bağlı değildir.¹⁵⁴ İcap ve kabul ile hem o anda hüküm ifade etmek ve muteber olmak üzere evlilik akdi yapılmakta hem de bu evlilik akdi ile alakalı ikinci bir borçlanma ve borçlandırma durumu meydana getirilmektedir.¹⁵⁵

Takyid türü şartlarda “*haramı helal, helali haram kılmadıkça müslümanlar koştuıkları şartlara bağlıdırlar*”¹⁵⁶ hadisi genel ilkeyi oluşturmakla birlikte, her mezhep kendi prensibine göre şartların sıhhat ve fesadı konusunda farklı görüşe sahiptir.

¹⁵³ Zuhaylî, a.g.e., VII, 424; Zeydan, a.g.e., VII, 398; Ahmed Ferrac Huseyin, a.g.e., s. 116.

¹⁵⁴ Karaman, a.g.e., I, 327; bkz. Bilmen, a.g.e., II, 37; Döndüren, a.g.e., 158-159.

¹⁵⁵ Karaman, a.g.e., I, 327-328.

¹⁵⁶ Buhârî, “İcare”, 14.

Hanefiler, riayet edilmemesini gerektiren bir hususun bulunmadığı, yerine getirilmesi akdin ruhuna ve tabiatına uygun olan şartların muteber olacağını, bunun dışındaki şartların ise geçersiz olacağını belirtmişlerdir. Fasid veya batıl şart ileri sürülerek evlilik akdi gerçekleşmiş ise akid sahih şartlar ise geçersiz olur.¹⁵⁷

Şafiiler de evlenme akdinin gereği olan şartların muteber olduğunu, bu gibi şartların ise nikah akdinin tabiatına ve gayesine ters olduğu için fasid olduğunu, ancak bu şartların da akde bir zarar vermeyeceğini belirtmişlerdir.¹⁵⁸

Hanbeliler de, nikah akdinde tarafların menfaati icabı olan, islamın ruhuna ve akdin tabiatına aykırı olmayan her türlü şartı ileri sürmek ve kabulü neticesinde bu şartlara riayet etmek gerekmektedir demişlerdir.¹⁵⁹

Malikilerin genel görüşü, yukarıdaki görüşlere uygun olmakla beraber, bu gibi şartlara riyeti, yemin gibi bağlayıcı bir desteğin mevcudiyetine bağlamışlardır.¹⁶⁰

Zahiriler de nikâh akdi esnasında mehrin dışında ileri sürülecek şartları geçersiz kabul etmişlerdir.¹⁶¹

Hukuk-ı Aile Kararnamesi de “üzerine evlenmemek ve evlendiği takdirde kendisi veya ikinci kadın boş olmak şartıyla bir kadını tezevvüc sahih ve şart muteberdir” maddesiyle evlilik akdinde şartlar konusuna temas etmiş, ancak şartlar hakkında umumi veya hususi başka bir hüküm belirtmemiştir.¹⁶²

Kadının boşama hakkını elinde bulundurmak şartıyla yapılan nikah akdinde, bu şartın takyid türü şartlar içinde yer alması yakışıyorsa da Hanefiler bunu şart olarak değil, erkeğin bir hakkından feragati ve onu kadına vermesinden ibaret olduğunu, bu hakkı nikah akdinden sonra da verebileceğini belirtmişlerdir.¹⁶³

Hadisler de nikâh esnasında İslâma muhalif olmayan, tarafların kabul ettiği şartlara riayet edilmesi gerektiğini bildirmektedir.

---

¹⁵⁷ Karaman, a.g.e., I, 327; Döndüren, a.g.e., s. 159.

¹⁵⁸ Şirbînî, a.g.e., III, 285; Bilmen, a.g.e., II, 39.

¹⁵⁹ İbn Kudâme, a.g.e., VII, 71.

¹⁶⁰ İbn Rüşd, a.g.e., s. 14; Bilmen, a.g.e., 39.

¹⁶¹ İbn Hazm, a.g.e., XI, 545; İbn Kudâme, a.g.e., VII, 71.

¹⁶² HAK. md. 38.

¹⁶³ Aydın, a.g.e., s. 101; Karaman, a.g.e., I, 328; bkz. Döndüren, a.g.e., 159.

“*Riayet etmenize en layık olan şartlar evlenip kadınları helal kılmak isterken ileri sürdüğünüz şartlardır*”¹⁶⁴ ve daha önce zikrettiğimiz “.....*haramı helal, helali haram kılmadıkça müslümanlar şartlarına bağılıdır*lar” hadisleri örnek olarak gösterilebilir.

Şu halde nikah akdi esnasında kadın, boşama yetkisinin kendi elinde bulunmasını şart koşar, erkek de bunu kabul ederse artık kadın kocanın sahip olup kendisine devrettiği bu yetkiyi gerekli gördüğünde kullanma hakkına sahip olmakla birlikte bunun müslüman toplumlarda pek az uygulandığı görülmektedir.

M. Akif Aydın, bu konuyla ilgili olarak Şer’iyye Sicillerinde bu yetkinin kadına nikah esnasında verildiğinin örneklerine rastlanılmadığı, bunun tek istisnasının, daha önce de belirttiğimiz gibi Osmanlı Padişahlarının kızlarının belli tarihten sonra böyle bir yetkiye sahip olarak evlendikleri tespitinde bulunmuştur.¹⁶⁵

Günümüzde de bu hakkı evliliğin eşliğindeki gençlerin düşünmesi ve ilerisini görerek sahip çıkması bazı güçlükler doğurabileceği, daha işin başında bunun evlenecek erkekle pazarlık konusu yapılması, müstakbel eşlerin birbirine güvensizliği anlamına gelebileceği¹⁶⁶ belirtilmiştir. Ancak, hayatın en önemli dönüm noktasında, evleneceği erkeği tanıyamaması sebebiyle onun geçimsizlik ve zulmünden korku ve endişe duyan kararsız bir kadının ve bu elde edeceği boşanma sorumluluğunu düşünen dirayeti kuvvetli kadının da bu hak ve ruhsattan istifade edebileceği unutulmamalıdır.¹⁶⁷

Talak hakkının yalnız erkeğe ait olmamasını kendi düşüncesine mülayim göremeyen bir kadın da evlenirken, kendini boşama imkanına kendisinin de sahip olmasını bir şart olarak ileri sürebilir.

Talak hakkı usulü dairesinde kendisine tefviz edilmedikçe nikah kıyılmasına tevessül ettiği takdirde ise talak hakkının yalnız erkeğe ait olduğunu kabul etmiş olacağından, bilahare şikayete, kendisini mazur görmeye salahiyeti kalmaz.¹⁶⁸

¹⁶⁴ Buhârî, “Şurut”, 6; Tirmîzî, “Nikâh”, 32; Nesâî, “Nikâh”, 42; İbn Mâce, “Nikâh”, 41.

¹⁶⁵ bkz. Aydın, a.g.e.,s. 110-111.

¹⁶⁶ Döndüren, a.g.e.,s. 419.

¹⁶⁷ Güler, a.g.e., s. 110.

¹⁶⁸ Doğanay, Ekrem, İslam’da Talakın Hükümü ve Hikmetleri, s. 61-62.

3. Tefvîzin Nikah Akdinden Sonra Yapılması

Kadının tefviz yoluyla boşama yetkisine sahip olması, nikâh akdinden sonra evliliğin devam ettiği herhangi bir zamanda da olabilmektedir. Erkek nikâhtan sonra boşama hakkına sahip olduğu için, dilediği zaman boşama yetkisini karısına da tefviz edebilir.¹⁶⁹ Çünkü prensip olarak kişinin vekâlet kabul eden tasarruflarda, dilediği zaman hakkını başkasına temlik etme yetkisi de vardır. Bu sebeple erkek nikah akdinden sonra “dilediğin zaman kendini boşama yetkisine sahıpsin, sen kendini boşama konusunda muhayyersin” gibi sözlerle boşama yetkisini tefviz yoluyla karısına devredebilir.¹⁷⁰

Boşama yetkisinin nikâh akdinden sonra kadına tefviz edilmesine Rasulullah (s.a.s)’ın hanımlarını boşanma konusunda serbest bırakmasını örnek verebiliriz.

Daha önceki bölümlerde de izah ettiğimiz gibi tefviz ile ilgili ayetlerin nüzul sebeplerine bakıldığında, Rasulullah’ın hanımlarını muhayyer bırakmasına genel olarak, O’ndan nafakalarının artırılmasını, hayat şartlarının düzeltilmesini istemeleri ve maddi açıdan daha rahat bir yaşam arzulamaları sebep olarak gösterilmişti. Hadislerde de Rasulullah (s.a.s)’dan gücünün yetmeyeceği birtakım şeyler isteyerek onu üzdükleri belirtilmiştir.¹⁷¹

Buradan da anlaşılacağı üzere, kadın eşiyle paylaştığı hayata maddi açıdan razı olmadığında, bu aile hayatına rızasının ve memnuniyetinin açıkça ortaya çıkması boşama yetkisinin kadına verilmesiyle anlaşılabilir. Bu hayata razı ise kocasını tercih eder, razı değilse de boşanmayı tercih eder.

İbn Kayyım el-Cevziyye de bu konu ile ilgili olarak “kocanın bizzat talakı elinde bulundurması halinde, bazen olur ki maslahat bu hakkın kullanılmasının kadına tefviz edilmesinde görülebilir; böylece karı-koca arasındaki durum ortaya çıkar. Eğer kadın kocasını seviyorsa, onunla yaşamaya devam eder. Nefret ediyorsa da ondan ayrılmayı tercih eder. Bu hem kadın hem de erkek için bir maslahattır.”¹⁷² demiştir.

¹⁶⁹ Zeydan, a.g.e., VII, 398; Ebû Zehra, a.g.e., s. 328; Şaban, a.g.e., s. 454; Şelebî, a.g.e., s. 525; Ahmed Ferrac Huseyin, a.g.e., s. 116.

¹⁷⁰ Şaban, a.g.e., s. 454.

¹⁷¹ bkz. Kur’an ve Sünnetten Deliller Bölümü.

¹⁷² bkz. İbn Kayyım el-Cevziyye, a.g.e., IV, s. 72.

H- TEFVÎZ-İ TALÂKIN HUKUKİ NİTELİĞİ

Hanefilere göre tefviz erkek açısından bağlayıcıdır. Bir kimse boşama yetkisini gerek nikâh akdinden önce, gerek nikâh akdi esnasında gerekse nikah akdinden sonra kadına havale ettiğinde, kadın seçimini yapsın veya yapmasın erkek verdiği bu yetkiden geri dönüş hakkına sahip değildir. Karısının dışında üçüncü bir şahsa talakı tefviz ettiğinde bu tefvizden de dönüş hakkına sahip değildir.¹⁷³

Bir kimse karısına “kendini seç; boşama işin elindedir” ya da “dilersen kendini boşa” diyerek boşama yetkisini tefviz ettikten sonra “verdiğim bu yetkiden geri döndüm” veya “seni azlettim” diyerek kadının talakı gerçekleştirilmesine mani olamaz. Çünkü boşamanın tefviz yoluyla başkasına devredilmesi temlik hükmündedir. Bir kimse bir şeyi başkasına temlik ettiğinde de temlik ettiği mülk üzerindeki velayetinden vazgeçmiş demektir. Dolayısıyla da bu temlikten dönme ve bu temlikli engelleme ve feshetme suretiyle de bu hakkı iptal etme yetkisine sahip değildir.¹⁷⁴

Her ne kadar boşama yetkisinin kadına tefviz edilmesi bey’ akdine benzetilse de bu noktada bazı farklılıkların olduğunu görmekteyiz:

Bey’ akdindeki icab temlik kabilinden değil, bilakis akdin rükünlerindedir. Akdin geçerli olabilmesi için karşı tarafın kabulde bulunması gerekir. Eğer kabulden önce icaptan dönülse başkasının herhangi bir hakkı zayi olmayacağından bunda bir sakınca yoktur. Ama erkek kadının kabulünden önce bu temlikten dönecek olursa, kadının talakın temlikli ile elde etmiş olduğu boşama yetkisinin kaybı söz konusu olduğundan koca bu temlikinden dönemez. Kadın kendisine verilen bu yetkiyi kullandığı zaman da kocanın bu yetkiyi feshetme hakkı yoktur. Ama bey’ akdi tamamlandıktan sonra fesh ihtimali taşımaktadır.¹⁷⁵

Diğer taraftan tefviz, boşama yetkisini, devredilen kimsenin irade ve isteğine bırakma anlamında olduğu için ta’lik hükmündedir. Talakta da ta’lik caizdir. Artık talakın meydana gelmesi kadının irade ve isteğine bırakıldığından, erkek bundan geri

¹⁷³ Tahâvi, el-Muhtasar, s. 136; İbn Nüceym, el-Bahru’r-Râik, III, 353; Sadru’ş-Şerîa, en-Nukaye (Şerh: Muhammed el-Haraviyyi, Fethu Bâbu’l-Înâye), II, 113; Bilmen, a.g.e., II, 258; Zuhaylî, a.g.e., VII, s. 419; Şelebi, a.g.e., s. 522; Şaban, a.g.e., s. 296; Kuleysî, a.g.e., s. 28; Cezîrî, a.g.e., IVs. 371.

¹⁷⁴ Merğînânî, a.g.e., I, 247; Kâsânî, a.g.e., III, 113; İbn Nuceym, a.g.e., III 353; Cezîrî, a.g.e., IV, 371; Şaban, a.g.e., s. 296.

¹⁷⁵ Kâsânî, a.g.e., III, 113; M.M. Abdulhamid, a.g.e., s. 284.

dönemez. Çünkü ta'lik yemin anlamındadır. Yemin ise dönülmesi ve feshedilmesi mümkün olmayan bir tasarruftur.¹⁷⁶ Ayrıca bey' akdinde burada olduğu gibi ta'lik manası yoktur.¹⁷⁷

Şafii Mezhebinin genel görüşü ise, erkeğin vermiş olduğu boşama yetkisi ister (İmam Şafii'nin eski görüşüne göre) tevkil, ister temlik olsun, kendisine talak yetkisi tefviz edilen kişi bu yetkiyi kullanmamış ise erkeğin tefvizden dönme hakkı vardır.¹⁷⁸

Erkeğin kadına verdiği bu yetki bir temliktir. Temlik ise kabule ihtiyaç duyar, kabul gerçekleşmeden önce de erkek verdiği bu yetkiden, bey' akdinde olduğu gibi dönebilir. Erkeğin tefvizinden döndüğünü öğrense de öğrenmese de kadının bundan sonra kendini boşaması bir şey ifade etmez.¹⁷⁹

Malikilerde, daha önce ifade ettiğimiz gibi tefviz, tevkil, temlik ve tahyir olmak üzere üç kısma ayrılmaktadır.

Bir kimse karısını kendisini boşaması konusunda vekil kılmış ise kadın da boşanmayı gerçekleştirmiş ise talak vaki olur, erkek kadına verdiği bu hakkı geri alamaz. Erkek için verdiği bu yetkiyi geri alma, kadın kendisine tefviz edilen bu talak yetkisini ifa etmediği sürece dir.¹⁸⁰

Kadına boşama yetkisi vekalet yoluyla verildiğinde, bu vekalet kadının hakkını ilgilendiriyorsa erkek kadına verdiği bu yetkiyi geri alamaz. Mesela, erkeğin karısına "senin üzerine evlenirsem boşama işin senin elindedir" veya "kendisiyle evlendiğim kadının işi senin elindedir" demişse, bu vekalet kadının hakkını ilgilendirdiğinden ve kadının zarar görmesi bu vekaletle bağlı olduğundan erkek kadını vekaletten azledemez.¹⁸¹ Tefviz, temlik şeklinde olduğunda boşama yetkisi kadının iradesine

¹⁷⁶ Merğînânî, a.g.e., I, 247; Kâsânî, a.g.e., III, 113, İbn Nuceym, a.g.e., II, 353; Sadruşşerîa, a.g.e., II, 153; Zeydan, a.g.e., VII, 397; Şaban, a.g.e., s. 296; Kuleysî, a.g.e., s. 22; Zuhaylî, a.g.e., VII, 419; Şelebî, a.g.e., s. 522.

¹⁷⁷ Kâsânî, a.g.e., III, 113.

¹⁷⁸ Nevevî, Ravzatu't-Talibîn, VI, 48; Şirbînî, a.g.e., III, 286; Neysâbüri, İshrâf ala Mezâhibu ehlil-ilm, I, 162; Bilmen, a.g.e., II, 265; Zeydan, a.g.e., VII, 400; Ebû Zehra, a.g.e., s. 329; Kuleysî, a.g.e., s. 23.

¹⁷⁹ Şirbînî, a.g.e., III, 286; Zeydan, a.g.e., VII, 400.

¹⁸⁰ İbn Rüşd, a.g.e., II, 77; Desûkî, a.g.e., II, 311; Cezîrî, a.g.e., IV, 377; Zeydan, a.g.e., VII, 402; Kuleysî, a.g.e., s. 22.

¹⁸¹ Desukî, a.g.e., III, 311; Cezîrî, a.g.e., IV, 377; Bilmen, a.g.e., II, 264; Zuhaylî, a.g.e., VII, 419; Zeydan, a.g.e., VII, 402; Hanefiler ise, boşama yetkisi kadına vekalet olarak verildiğinde erkek bundan rücu edemez. Çünkü kadının üzerine vekâlet mutabık olmaz. Vekili, başkası için iş yapar, kadın ise başkası için değil, kendisi için iş yapmaktadır, çünkü kendini boşamaktadır bkz. Cezîrî, a.g.e., IV, 370-371.

birakıldığından, tahyir şeklinde olduğunda da erkek karısını kendisiyle kalmak ve ayrılmak arasında serbest bıraktığından erkek kadına verdiği boşama yetkisini kadın kullanmamış olsa dahi geri alamaz.¹⁸²

Hanbeliler'e göre ise tefvîz, "boşama yetkin elindedir" veya "kendini boşayabilirsin" şeklinde yapılmış ise bu bir tevkil olduğundan, erkeğin bundan rücu hakkı vardır. Ancak tefviz "boşanmayı tercih edebilirsin, kendini seç" şeklinde tahyir suretinde olmuş ise bu bir temlik olacağından, erkeğin bundan rücu hakkı yoktur.¹⁸³

Tefvîzin erkek açısından bağlayıcı olması görüşü mana açısından, diğer görüşlere nazaran tercih etmeye daha yakındır.¹⁸⁴ Çünkü erkeğin kadına verdiği boşama yetkisinden her an dönme imkânının olduğu düşünüldüğünde, bu yetkinin tam olarak kadının irade ve isteğine bırakıldığı anlamı çıkmamaktadır. Ayrıca erkeğin rücu hakkının varlığı kabul edildiğinde, boşama yetkisi kadına devredilmiş değil, kadın kendini boşama konusunda vekil tayin edilmiş gibi olur.

Tefvîz, kadın açısından ise bağlayıcı değildir. Açıkça veya ima yoluyla da boşama yetkisini reddedebilir. Çünkü boşama yetkisini onun iradesine bırakmak, onu kendisini veya kocasını seçmek arasında serbest bırakmak anlamındadır.¹⁸⁵

I- TEFVÎZ-İ TALÂKIN ÇEŞİTLERİ

Boşanma yetkisi kadına devredilirken kullanılan lafızların ifade ettiği zamana göre tefvîz, süreklilik ifade edip etmemesi, herhangi bir zamanla sınırlı olup olmaması açısından, mutlak, mukayyed ve amm olmak üzere üçe ayrılmaktadır.¹⁸⁶

1. Mutlak Tefvîz

Boşama yetkisinin herhangi bir vakitle sınırlandırılmadan ve süreklilik ifade eden herhangi bir lafız da kullanılmadan mutlak bir şekilde kadına devredilmesine "mutlak tefvîz" denir. Bir kimsenin karısına "kendini seç, boşama işin senin elindedir,

¹⁸² Desûki, a.g.e., III, 312; Zeydan, a.g.e., VII, 402; Zuhaylî, a.g.e., VII, 416-417.

¹⁸³ İbn Kudâme, a.g.e., VII, 308; Mv. F., "Tefvîz" md., XIII, 111.

¹⁸⁴ Kuleysî, a.g.e., s. 23.

¹⁸⁵ Kâsânî, a.g.e., III, 113; İbn Nuceym, a.g.e., III, 353, Bilmen, a.g.e.,II, 258; Zuhaylî, a.g.e., VII, 419.

¹⁸⁶ Serahsî, a.g.e., VI, 116.

kendini boşama konusunda muhayyersin” şeklinde herhangi bir zaman belirtmeden boşama yetkisini tefviz etmesidir.¹⁸⁷

Tefviz, mutlak ifade eden bir siga ile yapılmış ise bu tefvizin süresi, yapıldığı meclisle sınırlıdır. Çünkü tefviz temlikdir. Temlik ifade eden akidlerde (bey’akdi gibi) olduğu gibi cevap teklifin (icabın) yapıldığı meclisle sınırlıdır.¹⁸⁸

Kadın eğer boşama yetkisinin kendisine tefviz edildiği bu mecliste bulunuyor ise ve kendisine talâkın devredildiğini iştmiş ise kadının boşama yetkisi bu meclisle sınırlıdır. Kadın bu tefvizi duymamış ya da bu mecliste bulunmuyor ise, kadının boşama yetkisi, kocasının bu teklifini duyduğu veya öğrendiği meclis ile sınırlıdır.¹⁸⁹ Dolayısıyla tefviz mutlak olarak yapıldığında kadın sadece bu meclis içinde muhayyerdir. Diler ise boşanmayı tercih eder, dilerse kocasını tercih ederek boşanmaya meydan germez.¹⁹⁰

Kadının bu meclisteki muhayyerliği, meclisin sonuna kadar devam eder. Ancak kadın kendisine havale edilen bu talak yetkisini sarahaten veya boşanmayı reddettiğini gösteren fiil ya da sözlerle yani delaleten de sona erdirebilir.¹⁹¹

Meclis, kadının terk edip gitmesiyle ya da talak yetkisini kullanmasıyla sarahaten değişmiş olur. Erkeğin meclisine itibar edilmediği için onun gitmesiyle meclis bozulmaz.¹⁹² Meclisin delaleten değişmesini ise şu şekilde açıklayabiliriz:

Kadına talak tefviz edildiğinde oturuyor ise tefvizden sonra kalkarsa yetki elinden çıkmış olur. Çünkü kadının kalkması bu hakkı kullanmaktan vazgeçtiğine delalet eder.¹⁹³

¹⁸⁷ Kâsânî, a.g.e., III, 113; İbn Âbidin, a.g.e., II, 487; Bilmen, a.g.e., II, 258; Zeydan, a.g.e., VII, 296; Zuhaylî, a.g.e., VII, 420; Kuleysî, a.g.e., s. 23; Şaban, s.454, Seyyid Sabık, a.g.e., II, 286.

¹⁸⁸ Kâsânî, a.g.e., III, 114; Merğînânî, a.g.e., I, 243; İbn Kudâme, a.g.e., s. 311; Meydânî, el-Lübâb fi Şerhi'l-Kitab, s. 51.

¹⁸⁹ Kâsânî, a.g.e., III, 113; Bilmen, a.g.e., II, 258-259; Zeydan, a.g.e., VII, 397.

¹⁹⁰ Mevsilî, a.g.e., III, 133; Serahsî, a.g.e., VI, 210, İbnü'l-Hümâm, a.g.e., IV, 76; Seyyid Sâbık, a.g.e., II, 285; Bilmen, II, a.g.e., s. 258, M.M. Abdulhamit, a.g.e., s. 291.

¹⁹¹ Serahsî, a.g.e., VI, 211; Kâsânî, a.g.e., III, 114; Meydânî, a.g.e., s. 51.

¹⁹² Serahsî, a.g.e., VI, 213; İbnü'l-Humâm, a.g.e., IV, 95; İbn Âbidin, a.g.e., II, 475; Bilmen, a.g.e., II, 259.

¹⁹³ Serahsî, a.g.e., VI, 212; Kâsânî, a.g.e., III, 313; İbn Kudâme, a.g.e., 312; Neysâbüri, a.g.e., I, 159; Bilmen, a.g.e., II, 259, Buradaki ayağa kalkmak, meclisin değişmesi anlamında olabilir. Çünkü bazen yer değiştirmeye meclisten kalktı denir, otururken ayağa kalkmak, manası kastedilmez. Buradaki ayağa kalkmaktan kasıt ise mücerred ayağa kalkmaktır. Çünkü meclisin her otururken ayağa kalkmakla değişmesi düşünülemez. Bazen ihtiyaç içinde ayağa kalkmış olunabilir. Bkz. İbn Âbidin, a.g.e. II, 475. Ayrıca meclis muhayyerliği ile ilgili bkz. Çeker, Orhan, Fıkıh Dersleri I, s. 65-66.

Kadın talakın tefvizi sırasında ayakta ise ya da yaslanıyorsa tefvizden sonra otursa muhayyerliği batıl olmaz.¹⁹⁴ Eğer kadın talak tefviz edildiğinde oturuyor ise, sonra bir yere yaslanırsa bu noktada iki görüş vardır.

Bazılarına göre kadın yaslanarak bu konuyu önemsemediğini göstermiştir ki, bu da talak hakkından vazgeçtiğinin göstergesidir.

Bazılarına göre ise, insan düşünmek için de yaslanabilir. Bu kadının dizleri üzerine otururken, bağdaş kurması gibi bir çeşit oturuştan başka bir oturuşa geçmek olduğu için kadının boşama yetkisini iptal etmez.¹⁹⁵

Kadın oturuyor iken talak kendisine tefviz edilirse, sonra kadın uzanıp yatarsa İmam Züfer'e göre kadının bu hareketi kendisine verilen yetkiye karşı ilgisizliğin ve onu reddettiğinin delilidir. Bu konuda Ebu Yusuf'tan gelen iki rivayet vardır: Hasan b. Ziyad kanalıyla gelen rivayette kadının talak yetkisi batıl olmaz. Çünkü insan bir iş hakkında düşünmek için uzanabilir. Hasan b. Malik kanalıyla gelen rivayete göre ise tefviz batıl olur. Çünkü bu işi önemsememeyi gösterdiği için tefvizden yüz çevirmek anlamındadır.¹⁹⁶

Kadın tefviz esnasında bir hayvan üzerinde ise hayvan yürümeden hemen cevap vermesi gerekir. Çünkü hayvanın yürümesi sahibinin yürümesi gibidir. Hayvanın yürümesi devam ettiğinde kadın başka bir meclise geçmiş olacağından, cevabını bildirmese tefviz batıl olmuş olur.¹⁹⁷ Ama hayvandan inerse veya başka bir hayvana binerse muhayyerlik batıl olmaz.¹⁹⁸

Kadın tefviz esnasında gemide ise geminin hareket etmesi kadının bu hakkına zarar vermez. Çünkü gemi ev gibidir. Tefvizi batıl kılan kadının oturduğu mekandan kalkması veya bu yetkiyi reddettiğini gösterene birtakım söz ve fiillerde bulunmasıdır.¹⁹⁹

---

¹⁹⁴ İbn Kudâme, a.g.e., VII, 392.

¹⁹⁵ Serahsî, a.g.e., VI, 211; Kâsânî, a.g.e., III, 114; Merğînânî, a.g.e., I, 246; Mevslî, a.g.e., III, s. 133.

¹⁹⁶ Serahsî, a.g.e., VI, 212; Kâsânî, a.g.e., III, 114; İbnu'l-Hümâm, a.g.e., IV, 95.

¹⁹⁷ Serahsî, a.g.e., VI, 213; Kâsânî, a.g.e., III, 114; Mevslî, a.g.e., s. 133; İbnu'l-Hümâm, a.g.e., IV, 96; İbn Âbidin, a.g.e., II, 477; Cezîrî, a.g.e., IV, 377.

¹⁹⁸ Serahsî, a.g.e., VI, 213; Kâsânî, a.g.e., III, 114; İbnu'l-Hümâm, a.g.e., IV, 96; Neysabûri, a.g.e., I, 159; İbn Âbidin, a.g.e., II, 477; Cezîrî, a.g.e., IV, 273.

¹⁹⁹ Serahsî, a.g.e., VI, 212; İbnu'l-Hümâm, a.g.e., IV, 96; Sadruşşerîa, a.g.e., II, 113; Bilmen, a.g.e., II, 259.

Kadın talakın tefvizinden sonra farz, vacip ya da nafile bir namaza başlarsa tefviz batıl olmuş olur. Çünkü namazla meşgul olmak muhayyerlikten uzaklaştığını gösterir.²⁰⁰

Kendisine talak yetkisi tefviz edilen kadın farz veya vitir namazı kılmakta ise namazını tamamlayınca muhayyerliği sona ermez. Çünkü namazı tamamlama zorunluluğu vardır. Nafile namaz kılmakta ise, bunu iki rek'ate tamamladığı takdirde muhayyerliği sona ermez. Çünkü iki rek'ate tamamlamadan nafile namazı kesmesi caiz değildir. Ama dört rek'ate tamamlarsa, muhayyerliği sona erer.²⁰¹ Çünkü nafile namazda iki rek'atten fazlasını kılmak, başka bir namaza durmak gibidir.²⁰²

İmam-ı Muhammed'ten gelen bir rivayete göre, talak yetkisi mutlak olarak kendisine devredilen kadın öğlenin dört rek'atlık ilk sünnetini kılmakta ise, bu namazını dört rek'at kılıp tamamlarsa boşama yetkisi batıl olmaz. Sahih olan görüş de budur.²⁰³

Bir kimse karısına boşama yetkisini temlik ettikten sonra, kadını ayağa kaldırırsa, kadın da bunu engellemezse muhayyerliği batıl olmuş olur. Eğer kadın kocasını engelleyemezse kocası onu ayağa kaldırmadan önce "kendimi seçtim" derse bu sözü kabul edilir ve kadın boşanmayı seçmiş olur. Ama bir şey söylemezse talak yetkisi elinden çıkmış olur.²⁰⁴ Eğer kadın özürlü ise, İmam Muhammed'e göre kocası onu elinden tutup onu bulunduğu meclisten kaldırıp götürürse de talak yetkisi sona ermiş olur.²⁰⁵

Kadın boşama yetkisini iptal etmeyecek kadar az yer, az içerse, meclisi yeme, münazara vb. meclislerine dönüştürmezse, oturduğu yerde uyursa, ayakta iken elbise giyerse veya oturuyorken giyinirse bunlar meclisin devamlılığını etkilemez.²⁰⁶

Kadın "ben şahit istiyorum bana şahit getirin" derse muhayyerliği batıl olmaz. Çünkü muhayyerliğini inkar edenlere karşı bunu savunmak için şahitlere ihtiyaç

---

²⁰⁰ Kâsânî, a.g.e., III, 114; İbn Kudâme, a.g.e., VII, 316.

²⁰¹ Neysabûrî, a.g.e., I, 159; İbn Kudâme, a.g.e., VII, 313; Mevsîlî, a.g.e., III, s. 134.

²⁰² Kâsânî, a.g.e., III, 114; Mevsîlî, a.g.e., III, 134.

²⁰³ Mevsîlî, a.g.e., III, s. 134; İbnu'l-Humâm, a.g.e., IV, 95.

²⁰⁴ Kâsânî, a.g.e., III, 114.

²⁰⁵ Mevsîlî, a.g.e., III, s. 134.

²⁰⁶ Neysâbûrî, a.g.e., II, 159; Serahsî, a.g.e., VI, 212; Kâsânî, a.g.e., III, 114; İbn Kudâme, a.g.e., VII, 312; İbnu'l-Hümâm, a.g.e., IV, 55; Cezirî, a.g.e., IV, 273.

duyar.²⁰⁷ Aynı şekilde istişare için ebeveynini çağırırsa, bu iş doğru karar verebilmek için istişareye ihtiyaç gerektirdiği için muhayyerliği batıl olmaz.²⁰⁸ Çünkü Hz. Peygamber (s.a.s.) hanımlarını muhayyer bıraktığı zaman Hz. Aişe (r.anh)'ye ebeveyni ile istişare etmesi için izin vermiştir.²⁰⁹

Mutlak tefvizlerde kadına verilen boşama yetkisinin tefvizini yapıldığı meclise sınırlı olması, temlik olarak kabul edilmesinden dolayıdır.

Mutlak tefvizin meclisle sınırlı olması konusunda sahabenin de icma' vardır.²¹⁰

İbn Mesud'tan gelen rivayete göre: Bir kimse boşama yetkisini karısının eline verdiğinde herhangi bir şey gerçekleşmeden ayrıldıkları zaman kadının hiçbir hakkı kalmaz.²¹¹ Aynı şekilde Cabir b. Abdullah'tan gelen rivayette de bir kimse karısını talak konusunda muhayyer bıraktığında kadın o meclisten kalkıncaya kadar seçimini yapmazsa daha sonra kadın için muhayyerlik yoktur.²¹²

İbn Ebi Şeybe, Hz. Ömer ve Hz. Osman'ın "bir kimse boşama yetkisini karısına temlik ederse veya onu talak konusunda muhayyer bırakırsa kadın seçimini yapmadan bu meclisten ayrılırlarsa kadının artık hiçbir hakkı olmaz," dediklerini rivayet etmektedir.²¹³

Zühri ve Katade ise "kadına boşama yetki mutlak olarak verildiğinde bu, meclisle sınırlı değildir: Kadın seçimini bildirinceye kadar bu yetki onun elinde kalır." demişlerdir. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in Aişe (r.anh)'a ..... ebeveyninle istişare edinceye kadar acele etme" sözünü de delil olarak getirmişlerdir.²¹⁴

---

²⁰⁷ Kâsânî, a.g.e., III, 115; Merğînânî, a.g.e., I, 246; İbn Kudâme, a.g.e., VII, 312; İbnu'l-Hümâm, a.g.e., IV, 95.

²⁰⁸ Serahsî, a.g.e., VI, 214; Kâsânî, a.g.e., III, 115; Merğînânî, a.g.e., I, 246; Bilmen, a.g.e., II, 259.

²⁰⁹ Kâsânî, a.g.e., III, 115.

²¹⁰ Kâsânî, a.g.e., III, 114; İbn Kudâme, a.g.e., VII, 312; İbnu'l-Hümâm, a.g.e., IV, 95; Mevsîlî, a.g.e., III, s. 133; Sadruşşeria, a.g.e., II, 112.

²¹¹ Abdurrezzak, a.g.e., VI, 523.

²¹² Abdurrezzak, a.g.e., VI, 524.

²¹³ Abdurrezzak, a.g.e., VI, 525.

²¹⁴ Abdurrezzak, a.g.e., VI, 526; Bu rivayetin Hz. Ali'den geldiği söylene de bu sağlam bir rivayet değildir ve sanki bir topluluğun görüşü gibi rivayet edilmiştir. bkz. İbn Kudame, a.g.e., VII, 312; İbnu'l-Hümâm, a.g.e., IV, 77; Sadruşşeria, a.g.e., II, 112; Şelebî a.g.e., s. 525.

H.z. Peygamber (s.a.s)'in bu sözünden anlaşılacağı üzere bu mutlak bir tefviz değildir. Çünkü burada H.z. Aişe'ye ebeveyni ile istişare edinceye kadar mühlet verilmiştir. Eğer bunu mutlak bir tefviz olarak da kabul edersek istişare boşama yetkisinin temlik edildiği mecliste yapılacaksa bunda da bir sakınca yoktur.²¹⁵

Mutlak tefviz ile ilgili, Şafii mezhebinin genel görüşü ise meclis muhayyerliğinin olmadığı yönündedir.

Tefviz mutlak olduğunda erkeğin teklifine (icabına) karşılık, kadın boşanmayı istiyorsa seçimini hemen yapmalıdır.²¹⁶ Burada kadının kendini boşamayı tercih etmesi diğer temliklerdeki kabul gibi olduğundan kadın kendisine verilen bu yetkiyi hemen gerçekleştirmelidir. Çünkü bu temliktir. Bey' akdinde olduğu gibi kabule ihtiyaç duyar.

Erkeğin mutlak olarak talakı tefviz icabına karşılık kadının boşamayı gerçekleştirmeye herhangi bir engeli olmadığı halde cevabını geciktirirse ya da icapla kabul arasına talak ile ilgisi olmayan sözler girerse, bundan sonra kadın boşanmayı tercih ederse, kadının boşanması geçerli olmaz.²¹⁷

Eğer icap ile kabul arasında konuyu değiştirmeyecek sözlerle az bir zaman geçerse bu kadının kabulü geciktirdiğini göstermez. O halde bir kimse karısına “kendini boşa” dese kadın da “ben kendimi nasıl boşayacağım” dese, erkek de “kendimi boşadım” demesini söylediğinde kadın da “kendimi boşadım” dese talak vaki olur.²¹⁸

Maliki Mezhebine göre de kadın mutlak olarak muhayyer bırakıldığında ve talak kendisine mutlak olarak temlik edildiğinde, bu meclisten ayrılmadıkları sürece talak yetkisi kadının elinde olur.²¹⁹ Kadının seçimini yapması için gerekli zaman geçtiği halde seçimini yapmazsa veya daha önce ifade ettiğimiz gibi muhayyerlikten

²¹⁵ İbn Kudâme; “boşama yetkisinin H.z. Aişe'ye verilmesini “işin elindedir” sözüne benzetmektedir. “İşin Elindedir” sözü de tevkil olduğuna göre, H.z. Aişe'nin bu yetkisi meclisten sonra da devam eder” demiştir, bkz. İbn Kudâme, a.g.e., VII, 312.

²¹⁶ El-Mutiî, a.g.e., XVII, 92; Şirbînî, a.g.e., III, 208; Neysabûrî, a.g.e., I, 107; Zuhaylî, a.g.e., VII, 416; Zeydan, a.g.e., VII, 399; Ebû Zehra, a.g.e., s. 329.

²¹⁷ Nevevî, Ravzatu't-tâlibîn, VI, 45; el-Mutiî, a.g.e., XVII, 88-89; Zeydan, a.g.e., VII, 399.

²¹⁸ Şirbînî, a.g.e., III, 287; Cezîrî, a.g.e., IV, 384.

²¹⁹ İbn Rüşd, a.g.e., II, s. 77; Bilmen, a.g.e., II, 265; Cezîrî, a.g.e., IV, 370.

uzaklaştığını belirten bir takım hareketlerde bulunursa bu yetki elinden çıkmış olur.²²⁰

Hanbeli Mezhebinde de kadına boşama yetkisi “kendini boşa, işin elindedir” şeklinde mutlak olarak verildiğinde bu bir tevkîl olduğundan vekaletin verildiği mecliste sınırlı değildir. Bey’ akdindeki tevkil gibi.²²¹

Erkek karısına mutlak olarak “kendini seç” derse bu bir temlik olduğundan meclisle sınırlıdır.²²²

Mutlak tefvizin meclisle sınırlı olması kaidesine göre, nikah akdi esnasında tefviz mutlaklık ifade eden bir sigâ ile yapılmış ise ki kadının “boşama yetkisi benim elimde olmak şartıyla seninle nikahlandım” deyip erkeğin de “kabul ettim” demesi halinde kadının bu hakkının akdin yapıldığı meclisle sınırlı olması gerekmektedir.²²³ Ancak İslam hukukçuları, nikah akdi esnasında mutlak olarak yapılan tefvizin akit meclisiyle sınırlı olmayacağını, kadının dilediği zaman boşama yetkisine sahip olacağını söylemişlerdir. Çünkü kadının nikah akdi esnasında boşama yetkisini istemesi, kendini akid meclisinde boşamayı düşündüğü için değil, bu hakka sahip olup dilediği zaman bu yetkisini kullanmayı düşündüğü içindir. Lafızlar da maksatlarına ve karine-i hâle göre yorumlanır. Kadının nikah akdi esnasında boşama yetkisine sahip olmayı şart koşması o akid meclisinde bu yetkisini kullanmak için değildir. Bu sebeple nikah akdi esnasında mutlak sigâ ile yapılan tefvizler süreklilik ifade etmektedir.²²⁴

Mısır Şer’iyye mahkemeleri de nikah akdi ile talak hakkına sahip olan kadının bu hakkını istediği zaman kullanabileceğine hükmetmişlerdir.²²⁵

---

²²⁰ Desûkî, a.g.e., III, 321; Cezîrî, a.g.e., IV, 370; İmam Malik’ten gelen bir rivayete göre meclisten ayrılışlar bile kadının bu hakkı kocasının kendisine yaklaşmasına müsaade ettiği bilininceye kadar ve kendisi bu yetkiyi geri vermedikçe boşanma hakkı devam eder. Kadın herhangi bir şekilde cevabını bildirmese koca karısının bu hakkını kullanması veya bu hakkını iskat etmesini emretmesi için mahkemeye müracaat eder, kadın talak hakkını kullanmazsa mahkeme onun bu hakkını iptal eder. Bkz. İbn Rüşd, a.g.e., II, s. 77; Desukî, a.g.e., III, 321; Mv. F., a.md. XIII, 112; Cezîrî, a.g.e., IV, 370; Şaban, a.g.e., s. 299; Daha sonra İmam Malik bu düşüncesinden Cumhurun görüşüne dönmüş ve Maliki Mezhebinde hakim olan görüşte birincisi olmuştur. bkz. Mv. F., a.md., XIII, 112; Cezîrî, a.g.e., IV, 370.

²²¹ İbn Kudâme, a.g.e., VII, 310, Mv. F., a.md, XIII, 112; Kuleysî, a.g.e., s. 23.

²²² İbn Kudâme, a.g.e., VII, 310.

²²³ Zuhaylî, a.g.e., VII, 423; Şaban, a.g.e., s. 454-455.

²²⁴ Ebû Zehra, a.g.e., s. 327; Şaban, a.g.e., s. 454-455.

²²⁵ Şaban, a.g.e., s. 455.

2. Mukayyed Tefvîz

Boşama yetkisinin belirli bir zamanla sınırlı olmak şartıyla kadına devredilmesine “mukayyed tefvîz” denir. Bir kimsenin karısına “bir gün veya bir ay süresince kendini boşayabilirsin ya da bir sene boyunca boşama yetkin elindedir” gibi boşama yetkisini kadına tefviz ederken belirli bir süre şartı koyarsa bu mukayyed tefviz olur.²²⁶

Mukayyed tefvîz Hanefî Mezhebine göre meclis ile sınırlı değildir. Belirtilen süre geçmedikçe kadın bu süre içinde dilediği zaman bu yetkisini kullanma hakkına sahiptir.²²⁷

Kadın tefvizin yapıldığı mecliste bulunuyor ise tefvîzin yapıldığı andan itibaren boşama yetkisi elinde olur. Eğer kadın bu mecliste bulunmuyor ise, kocasının boşama yetkisini kendisine tefviz ettiğini öğrendiği andan itibaren kendisini boşamada muhayyerdir. Ancak erkeğin tayin ettiği vakit geçmeden tefvizi öğrenirse kalan vakitte muhayyerlik hakkını kullanır. Erkeğin belirlediği vakit geçtikten sonra tefviz kadına ulaşırsa bu hakkı batıl olmuş olur. Çünkü tefviz belirtilen vaktin bitmesiyle sona erer.²²⁸

Bir kimse karısına “sen bugün kendini boşama konusunda muhayyersin, boşama yetkin elindedir” dese kadın o gün güneş batıncaya kadar muhayyerdir. Dilerse kendini boşar, dilerse kocasını tercih edip boşanmayı reddeder. Ancak gün bitimine kadar kadının bu tefvizden haberi olmazsa gün bittiğinde muhayyerlik hakkı batıl olur. Çünkü kadına boşama yetkisi sadece bugünle sınırlı olmak kaydı ile verilmiştir.²²⁹

Bir kimse karısına “senin boşaman bugün ve yarından sonra senin elindedir.” dese gece bu hükme dahil olmaz.²³⁰ Şayet kadın aynı gün içerisinde kocasının kendisine verdiği bu yetkiyi reddederse o günün yetkisi elinden çıkıyorsa da yarından sonra boşama yetkisi elinde olur. Burada zikredilen “bugün ve yarından sonra” deyimini birbirinden ayrı vakitlerdir. Çünkü “bugün” deyimini “akşama kadar” demek olduğu için

²²⁶ Zeydan, a.g.e., VII, 395; Ebû Zehra, a.g.e., s. 525.

²²⁷ Kâsânî, a.g.e., III, 115; İbn Kudâme, a.g.e., VII, 311; M.M. Abdulhamit, a.g.e., s. 290; Zeydan, a.g.e., VII, 396; Seyyid Sabık, a.g.e., II, 286; Ebû Zehra, a.g.e., s. 325; Bilmen, a.g.e., II, 259; Şaban, a.g.e., s. 453; Şelebî, a.g.e., s. 523; Cezîrî, a.g.e., IV, 476.

²²⁸ Kâsânî, a.g.e., III, 115; Ahmed Ferrac Huseyin, a.g.e., s. 118.

²²⁹ Serahsî, a.g.e., VI, 217; Kâsânî, a.g.e., III, 115.

²³⁰ Merğînânî, a.g.e., I, 245; Cezîrî, a.g.e., IV, 483.

akşam bu güne dâhil değildir, akşam bu güne dâhil olmayınca da aralarına başka bir gün girdiği için bu vakitler ayrı iki zamanı ifade ettiği gibi bu sözler de ayrı iki temlikdir. Dolayısıyla kadın bu gün hakkını reddettiyse, yarından sonraki hakkı da reddolunmuş olmaz.²³¹

İmam Züfer ise kadına “sen bugün ve yarından sonra boşsun” dediği zaman nasıl her iki vakit bir vakit olarak kabul ediliyorsa burada da zikredilen vakit de biri diğerine atfedildiği için tek vakittir. Ve temlik iki değil tektir. Kadın bugün kendisine verilen boşama yetkisini reddederse artık bu hak elinden çıkmış olur.²³²

Bu iki misal arasında fark vardır. Çünkü erkeğin boşama hakkı herhangi bir vakitle sınırlandırılmaz. Bu gün, yarın ve ne zaman isterse bu hakkını kullanabilir. Kadına verilen boşama yetkisi ise geçicidir. Yani belirli bir zamanla sınırlı verilmiştir. Dolayısı ile vakitler birbirine atfedilemez.²³³

Erkek karısına “senin boşaman bugün ve yarın senin elindedir” dediğinde ise gece de bu hükme dâhil olacağından şayet kadın aynı gün içerisinde boşama yetkisini reddederse, ertesi gün için de boşama yetkisini reddetmiş olur.²³⁴ Çünkü bu iki zaman arasına hükme dâhil olmayan herhangi bir zaman girmediğinden vakitler bir sayılmaktadır. Yani yarın bu güne atfedilmiş olduğundan bu günün muhayyerliği yarına da uzamıştır. Yarın için yeni bir muhayyerlik yoktur. Erkek karısına sanki “senin boşaman iki gün senin elindedir” demiştir.²³⁵

Ebu Hanife “eğer kadın bugün kendini boşamayı reddederse ertesi gün kendini boşayabilir. Çünkü kocası onu boşamak istediğin zaman kadın nasıl onun boşamasını reddedemiyorsa, kocasının kendisine verdiği bu yetkiyi de reddedemez. Çünkü bu bir temlikdir, kabul gerektirmez. Kadın bu gün reddettiğinde bu reddi kabul olunmaz çünkü erkek iki gün için ona boşama yetkisi vermiştir” demiştir.

Birinci görüşe göre kadın bugün kendini boşadığı zaman nasıl muhayyerliği yarına kalmıyorsa, bugün kendisine verilen yetkiyi reddettiği zaman da

---

²³¹ Serahsî, a.g.e., VI, 223; Kâsânî, a.g.e., III, 116; İbnu'l-Hümâm, a.g.e., IV, 90; Sadruşşerîa, a.g.e., II, 116; Cezîrî, a.g.e., IV, 482.

²³² İbnu'l-Hümâm, a.g.e., IV, 90.

²³³ a.m. a.y.

²³⁴ Serahsî, a.g.e., VI, 223; Kâsânî, a.g.e., III, 116; İbnu'l-Hümâm, a.g.e., IV, 90; Sadruşşerîa, a.g.e., II, 116.

²³⁵ İbnu'l-Hümâm, a.g.e., IV, 91.

muhayyerliği yarına kalmaz. Çünkü iki şey arasında muhayyer bırakılan kimse iki şeyden ancak birini seçebilir.²³⁶

Eğer kadına “senin boşaman bugün senin elindedir ve senin boşaman yarın senin elindedir” derse kadın bugün boşama yetkisini reddetse ya da kocasını tercih etse artık kadın için günün kalan kısmında muhayyerlik hakkı yoktur. Ama yarın için boşama yetkisi elindedir. Çünkü bu deyimde her bir gün için müstakil bir cümle kullanılmıştır. “Bugün ve yarın boşama işin elindedir” sözü ise böyle değildir.²³⁷

Erkek kadına “bu ayın başında muhayyersin” dediği zaman kadın için ayın ilk gündüz ve gecesi içinde muhayyerlik hakkı vardır. Çünkü ayın başı birinci gece ve o günün gündüzüdür. Kadına “bu ayın hilali görüldüğü zaman senin boşama işin elindedir” dediği zaman ise hilalin görüldüğü saat kadının boşama işi elinde olur ve bu hakkı hilalin görüldüğü meclisle sınırlıdır.²³⁸

Erkek, boşamayı kadına tefviz ederken gün, ay ve yıl ifadesini bir gün, bir ay ve bir yıl diye belirsiz olarak kullandığında ise kadının muhayyerlik hakkı tefvizin yapıldığı saatten itibaren başlar ve yarınki günün aynı vaktine, bir ay sonrasına aynı saatine ve bir yıl sonrasının aynı saatine kadar devam eder.²³⁹

Maliki Mezhebine göre de kadın belirli bir zamanla sınırlı olarak muhayyer bırakıldığında ve talak kendisine belirli bir zamanla sınırlı olarak temlik edildiğinde; Hanbelî Mezhebinde de “bu gün kendini seç” şeklinde talak kadına temlik edildiğinde bu tefviz meclis ile sınırlı değildir. Kadın belirtilen vakit içerisinde kendisini boşama yetkisine sahiptir. Şafii Mezhebine göre ise bu şekilde tefvizin zamana izafe edilmesi ve taliki caiz değildir.²⁴⁰

²³⁶ İbnu'l-Hümâm, a.g.e., IV, 91-92.

²³⁷ Serahsî, a.g.e., VI, 219-220; Kâsânî, a.g.e., III, 116; İbnu'l-Hümâm, a.g.e., IV, 92-93.

²³⁸ Serahsî, a.g.e., VI, 222; Kâsânî, a.g.e., III, 116; Cezirî, a.g.e., IV, 480.

²³⁹ Serahsî, a.g.e., VI, 222; Kâsânî, a.g.e., III, 115; İbn Kudâme, a.g.e., VII, 313; Cezirî, a.g.e., IV, 480.

²⁴⁰ Desukî, a.g.e., III, 312-13; İbn Kudâme, a.g.e., VII, 312-313; Nevevî, Ravzatu't-Tâlibin, VI, 46; Bilmen, a.g.e., II, 265-266; Zeydan, a.g.e., VII, 302,6404.

3. Süresiz Tefvîz

Boşama yetkisinin, herhangi bir zamanla sınırlı olmaksızın bütün zamanları içine alacak bir sığa ile süresiz olarak kadına devredilmesine “süresiz tefviz (tefvîz-i amm) denilmektedir.²⁴¹

Bir kimsenin karısına “dilediğin vakit kendini boşayabilirsin (... اذا)” “ne zaman istersen boşama yetkin elindedir (...متى)” veya “boşama yetkin her zaman elindedir (...كلما)” “hangi vakitte istersen sen muhayyersin (... فى أى وقت)” gibi diyerek talak yetkisini tefviz etmesidir.²⁴²

Bu şekilde yapılan tefviz, Hanefi, Şafii, Maliki ve Hanbelî Mezheplerine göre yapıldığı meclisle sınırlı olmadığı gibi herhangi bir zamanla da sınırlı değildir. Bu sebeple kadın bu şekilde kendisine tefviz edilen boşama yetkisini dilediği zaman kullanma hakkına sahiptir.²⁴³

Bir kimse karısına boşama yetkisini tefviz ederken “اذا” lafzı ile “dilediğin vakit kendini boşayabilirsin, “dilediğin zaman boşama konusunda muhayyersin” veya “dilediğin zaman için elindedir” dese Ebu Hanife’ye göre kadının kendini boşama yetkisi meclisle sınırlıdır. Çünkü “اذا” lafzı “ان” lafzı gibi şart ifade eder. Şart ifade ettiği için de kadın bu yetkisini her zaman kullanamaz.²⁴⁴

Ebu Muhammed ve Ebu Yusuf’a göre ise bu lafız şart için kullanıldığı gibi vakit için de kullanılmaktadır. Bu şekilde yapılan tefviz ile de boşama yetkisi kadının eline geçmiştir. Meclisten kalkmakla da şüpheye binaen bu yetki elinden çıkmış olmaz. Eğer kocası bu lafız ile “ben şartı kastettim” derse o zaman kadın ancak meclis içinde muhayyer olur. Ama bu şüphenin ortadan kalkması için erkeğe sözü ile birlikte yemin ettirilmesi gerekmektedir.²⁴⁵

Ebu Hanife ve Ebu Muhammed’e göre kadın kendisine umumi olarak yapılan bu tefvizi sarahaten veya delaleten reddederse boşama yetkisi elinden çıkmış olur. Ebu

²⁴¹ Zeydan, a.g.e., VII, 396; Ebû Zehra, a.g.e., s. 325; Mv. F., a.md., XIII, 115; Şaban a.g.e., s. 45; Şelebî a.g.e., s. 523.

²⁴² Kâsânî, a.g.e., III, 115, 117; İbnü'l-Hümâm, a.g.e., III, 99; İbn Âbidin, a.g.e., II, 489; Bilmen, a.g.e., II, 259; Zeydan, a.g.e., VII, 396; Şaban, a.g.e., s. 453; Şelebî, a.g.e., s. 523; Mv. F., a.md. XIII, 112.

²⁴³ Kâsânî, a.g.e., III, 115; İbn Âbidin, a.g.e., II, 486; Şirbîni, a.g.e., III, 286; Desukî, a.g.e., III, 321; İbn Kudâme, e.g.e., VII, 312.

²⁴⁴ İbnü'l-Hümâm, a.g.e., III, 99; İbn Âbidin, a.g.e., II, 489.

²⁴⁵ İbnü'l-Hümâm, a.g.e., III, 99; İbn Âbidin, a.g.e., II, 489.

Yusuf'a göre ise kadının boşama yetkisini reddettiği mecliste muhayyerliği zail olsa da diğer meclislerde muhayyerliği batıl olmaz.²⁴⁶

Hanefilere göre, süreklilik ifade eden lafızlarla yapılan tefviz tekrara delalet etmiyorsa kadının bir defa kendisini boşama hakkı vardır. Ama süreklilik ifade eden kelime, tekrar ifade eden “her istediğinde, her zaman (... كلما)” şeklinde gelirse ki bu durumda kadının üç talaka kadar boşama hakkı olur.²⁴⁷

Bir kimse karısına “Her ne vakit dilerse kendini boşa” dese kadın ayrı ayrı zamanlarda kendini üçe kadar boşayabilir. Üç talakın hepsini aynı anda gerçekleştirme hakkı yoktur. Çünkü “her ne vakit” lafzı umûm fiilleri toplu olarak değil de tek tek ifade eder.²⁴⁸

İ- TEFVİZ-İ TALÂK'IN GELECEK ZAMANA, ŞARTA VE MEKANA İZAFE EDİLMESİ

1. Tefvîz-i Talîkın Gelecek Zamana İzafesi

Boşama yetkisi gelecek bir zamana izafe edilerek kadına devredilebilmektedir. Bir kimse karısına “Ramazan bayramı geldiğinde boşama yetkin elindedir, sen boşama konusunda muhayyersin” dediğinde boşama yetkisini gelecek bir zamana bağlı olarak tefviz etmiş olur.²⁴⁹

Belirtilen zaman gelmedikçe kadın boşama yetkisine sahip olmaz. Erkek karısına “Bu sene bittiğinde boşama yetkin elindedir” dese kadın boşama yetkisine sene bittiği zaman sahip olabilir.²⁵⁰ Bu şekilde yapılan tefviz de “bu sene bittiğinde sen muhayyersin” gibi mutlak, “bu sene bittiğinde on gün boşama yetkin elindedir” gibi mukayyed ve “bu sene bittiğinde her ne zaman istersen kendini boşayabilirsin” şeklinde süresiz olarak kadına temlik edilebilmektedir.²⁵¹

²⁴⁶ Bilmen, a.g.e., II, 259.

²⁴⁷ Serahsî, a.g.e., VI, 200; Kâsânî, a.g.e., III, 120; İbnü'l-Hümâm, a.g.e., III, 99-100; Meydânî, a.g.e., 51; Sadruşşeria, a.g.e., II, 112; Bilmen, a.g.e., II, 262; Zuhaylî, a.g.e., VII, 421; Ebû Zehra, a.g.e., 325.

²⁴⁸ Serahsî, a.g.e., VI, 200; Kâsânî, a.g.e., III, 117; Sadruşşeria, a.g.e., II, 112.

²⁴⁹ Serahsî, a.g.e., VI, 205; Bilmen, a.g.e., II, 264-265; Zuhaylî, a.g.e., VII, 421; Zeydan, a.g.e., VII, 391.

²⁵⁰ Tahavî, Ebu Ca'fer, el-Muhtasar, 199; İbn Kudâme, a.g.e., VII, 311; Bilmen, a.g.e., II, 265.

²⁵¹ Serahsî, a.g.e., VI, 218; Zeydan, a.g.e., VII, 396.

Diğer mezhepler tefvizin gelecek zamana izafesini caiz görürken,²⁵² Şafii Mezhebine göre tefviz temlik kabilinden ise gelecek bir zamana izafe edilmesi caiz değildir. Bir kimse karısına “gelecek ay başında boşama yetkin elindedir” dese bunu temlik olarak kabul edersek bu lağv olmuş olur. Eğer bunu tevkil olarak kabul edersek geçerlidir.²⁵³

2. Tefvîz-i Talâkın Şarta Bağlanması

Boşama yetkisinin herhangi bir şarta bağlı olarak kadına devredilmesine “şarta bağlı tefviz” denir. Hanefi, Maliki ve Hanbeli Mezheplerine göre bir kimse karısına “fülan kimse gelirse emrin elindedir” dese, kadının boşanma yetkisine sahip olması şarta bağlı olmuş olur.²⁵⁴

Şarta bağlı tefviz de şartın gerçekleştiği anda yürürlüğe girer. Şart gerçekleşmeden kadın boşanma yetkisine sahip olamaz. Bu şekilde yapılan tefviz de mutlak, mukayyed ve süresiz olabilmektedir.²⁵⁵

Mesela: Bir kimse karısına “fülan işi yaparsan emrin elinde olsun” dese ta’lik suretiyle mutlak tefvizde bulunmuş olur. Eğer kadın o işi yaparsa derhal muhayyer olur. O işi yaptığı mecliste kendini ihtiyar edebilir. “Falan şahıs geldiğinde işin bir ay elinde olsun ya da her ne zaman istersen kendini boşayabilirsin” denildiğinde ta’lik suretiyle belirli bir vakitle sınırlı ve süresiz tefviz meydana gelmiş olur.²⁵⁶

Kadına “fülan geldiği gün seçimi yap” dense fülan da geceleyin gelse kadının muhayyerliği yoktur. Adam gündüz gelse kadını güneş batana kadar muhayyer olur. Ancak “falanca geldiği zaman boşama işin elindedir” dense o zaman gün ve gecede kadının boşanma hakkı vardır.²⁵⁷

²⁵² Bkz. Serahsî, a.g.e., VI, 205; Desûki, a.g.e., III, 312; İbn Kudâme, a.g.e., VII, 311.

²⁵³ Nevevî, Ravzatu’t talibin, VI, 45; Şirbîni, a.g.e., III, 285; Bilmen, a.g.e., II, 266; Cezirî, a.g.e., IV, 384.

²⁵⁴ Serahsî, a.g.e., VI, 218; Kâsânî, a.g.e., III, 116; Desukî, a.g.e., III, 322-323; İbn Kudâme, a.g.e., VII, 311; Zeydan, a.g.e., VII, 396, 404.

²⁵⁵ Serahsî, a.g.e., VI, 218; İbn Kudâme, a.g.e., VII, 311; Bilmen, a.g.e., II, 263; Zeydan, a.g.e., VII, 396; Zuhaylî, a.g.e., VII, 421:

²⁵⁶ Kâsânî a.g.e.III, 116; Bilmen, a.g.e., II, 263; Zeydan, a.g.e., VII, 396.

²⁵⁷ Serahsî a.g.e., VI, 218.

Şafiiler ta'lik şeklinde yapılan tefvizi de caiz görmemişlerdir. Erkek karısına “fülan kimse seferden döndüğünde kendini boşa” dese bu bir temlik olduğu için talik caiz değildir. Tevkilde ise caizdir.²⁵⁸

Tefvîzin gerçekleşmesi için kadın kabulünü bir şarta bağlarsa, eğer kadın var olan bir şeyi şart koşarsa kabulü geçerli olur, ama ileri sürdüğü şart henüz gerçekleşmemiş ise, tefviz geçersiz olacağından kabule gerek kalmaz.

Mesela bir kimse karısına “dilersen kendini boşa” dediğinde kadın “ben senin karın isem” veya “ben babamın kızı isem kendimi boşadım” dese talak vaki olur. Ancak kadın tefvîzin kabulünü “fülan şahıs gelirse ben kendimi boşadım” dese talak vaki olmayıp, tefviz batıl olur. Çünkü temliki talik suretiyle kabul caiz değildir.²⁵⁹

3. Tefvîz-i Talâkın Mekana İzafe Edilmesi

Tefvizin gerçekleşme şartı herhangi bir mekana bağlı olarak söylenmiş ise mekan şartı geçerli değildir.

Bir kimse karısına “Dilediğin yerde boşama işin elindedir (...حيث)” veya nerede istersen kendini boşa (...اين)” dese kadının o meclis içinde boşama hakkı vardır. Meclisten kalkarsa boşama yetkisi elinden çıkmış olur. Çünkü “haysu ve eyne” kelimeleri mekan isimleridir; talak da mekana taalluk etmediğinden bu sözler geçersiz olacağından ve boşama yetkisi kadına mutlak olarak verilmiş olur.²⁶⁰

K- TEFVÎZ-i TALÂKIN HUKUKİ SONUÇLARI

Bütün mezheplere göre, tefvîz yoluyla kadının kaç defa boşama yetkisine sahip olduğu, erkeğin bu işlemde kullandığı söze bağlıdır. Buna göre erkek kadına bir boşama hakkı verebileceği gibi üç boşama hakkı da verebilir.²⁶¹

²⁵⁸ Nevevî, Ravzatu't talibin, VI, 45; Şirbînî, a.g.e., III, 285, 286; Zeydan, a.g.e., VII, 200; Bilmen, a.g.e., II, 266.

²⁵⁹ Bilmen, a.g.e., II, 264.

²⁶⁰ Serahsî, a.g.e., VI, 197; Kâsânî, a.g.e., III, 121; Merğînânî, a.g.e. I, 249; İbnu'l-Hümâm, a.g.e., IV, 137; İbn Âbidin, a.g.e., II, 490; Bilmen, a.g.e., II, 264; Maliki ve Hanbeli Mezhebine göre ise tefviz mekana bağlı olarak söylenmişse “nerede diler isen sen muhayyersin” gibi mekan şartı geçerlidir. bkz. Desûkî, a.g.e., III, 322; Bilmen, a.g.e., II, 266.

²⁶¹ Mv. F., a.md., XIII, 113; Ebû Zehra, a.g.e., s. 326; Şaban, a.g.e., s. 456.

Kadının boşama yetkisini kullanması halinde meydana gelen boşamanın vasfı çeşidi ise, tefvîz sözünün sarîh ve kinaî olmasına göre değişmektedir. Şimdi de erkeğin boşama yetkisini tefvîz ederken kullandığı bu lafızlarla meydana gelen boşama çeşitlerini ele alalım.

1. Sarîh Lafızlarla Yapılan Tefvîzin Hukuki Sonuçları

Sarîh lafızlarla meydana gelen boşama sonuçlarına bakıldığında bu lafızlar “dilersen sen boşsun” ve “kendini boşa” şeklinde iki kısma ayrılmaktadır.

a) “Dilersen Sen Boşsun” Deyimi Hakkında

“Dilersen sen boşsun” sözündeki “dilersen” kelimesiyle boşama kadının irade ve isteğine bırakılarak, ona temlik edilmiş olur. Boşama bu şekilde kadına tefvîz edilirken “dilersen” manasına gelen “sen razıysan”, “seviyorsan”, “hoşlanıyorsan”, “murad edersen” gibi kelimeler de kullanılabilir. ²⁶² Ancak bu lafızlar, gerek talakı tefvîz eden erkek, gerekse boşama yetkisi kendisine tefviz edilen kadın tarafından kullanılırken hem tefvizin hem de boşanmanın gerçekleşmesi için bazı şartlara dikkat edilmesi gerekir.

Bir kimse karısına “boşanmayı arzula” veya “boşanmayı sev” dese kadın da “yaptım” dese erkek bu sözlerle tefvize niyet etmiş olsa bile boşama gerçekleşmez. Çünkü “arzulamak, sevmek” temenni sözleridir. Sanki erkek karısına “boşanmayı temenni et” demiştir. Kadın da “temenni ettim” demiş gibidir ki bununla boşanma vaki olmaz. Yine erkek karısına “ben senin boşanmanı sevdim ya da boşanmanı arzuladım” dese bu lafızlarla da talak kadına devredilemeyeceğinden kadın da kendisini boşamaya malik olmaz.

Fakat kadına “eğer seviyorsan sen boşsun” derse kadın da “talakı diledim” dese boşanma gerçekleşmiş olur. Çünkü erkeğin “seviyorsan” diyerek ileri sürdüğü şartı, kadın “diledim” diyerek daha kuvvetli bir sözle yerine getirmiş oldu. Ancak erkek “dilersen sen boşsun” dese kadın da “ben talakı sevdim veya arzuladım” dese erkeğin

²⁶² Burada kullanılan; “Sen razıysan; “رضیت”; “Seviyorsan; “أحببت”; “hoşlanıyorsan; “هویت”; “arzularsan; “أرادت” lafızlarıyla ifade edilmektedir. bkz. Serahsî a.g.e., VI, 201; Kâsânî, a.g.e., III, 121; İbn Âbidin, a.g.e., II, 497.

“dile” diyerek ileri sürdüğü şart tam olarak yerine gelmediğinden boşanma gerçekleşmiş olmaz.²⁶³

Bir kimse karısına “hem dilersen hem de dilemezsen boşsun” derse kadın hemen boş olur. Ancak “talakı dilersen sen boşsun, talakı sevmezsen dahi sen boşsun derse kadın boş olmaz. Çünkü kadının boşanmayı sevmemesi, ona buğz etmesi caizdir. Boşanmayı hem dilemesi hem de dilememesi ise caiz değildir.²⁶⁴

Erkek karısına “boşamanı dile” diyerek tefvize de niyet etse kadın da “diledim” dese boşama gerçekleşmiş, kadın boşanmış olur. Çünkü bu sözle boşama kadına temlik edilmiştir. Ancak erkeğin niyeti olmasa talak vaki olmaz. Tıpkı bu, bir kimsenin “talakı seç” kadının da “seçtim” demesi gibi niyete ihtiyaç duyar.²⁶⁵

Kadına “dilersen sen boşsun” denildiğinde kadın da “evet” dese bu sözle talak vaki olmaz. Burada boşanmanın gerçekleşmesi için gerekli olan şart kadının dilemesidir. Evet sözü ise boşama için onun isteğini tam olarak belirtmektedir. Kadının “kabul ettim” demesi de böyledir.²⁶⁶

Burada izah etmeye çalıştığımız gibi tefvizin birtakım hukuki sonuçlar doğurabilmesi için erkeğin icabı ile kadının kabulü arasında uygunluk bulunmalı ayrıca erkeğin sözü talakı tefvize, kadının sözü de talakı gerçekleştirmeye uygun olmalıdır.

Tefviz ile boşamanın gerçekleşmesinde kabul keyfiyyet ve sayıca tefvize muvafık olduğunda, erkek karısına “istersen sen bir ile boşsun” dese kadın da “bir ile boşandım” dese bununla lafızlar da sarih olduğundan bir ric’i talak meydana gelir. Eğer “istersen sen üç talak ile boşsun dese kadın da aynı şekilde bunu kabul ederse üç ile boşanmış olur.²⁶⁷

Erkeğin kadını isteğine bıraktığı talak sayısı ile kadının dilediği talak sayısı farklı olabilmektedir.

Bir kimse karısına “sen dilersen üç talak ile boşsun” dese kadın da “ben bir veya iki talak diledim” dese bir şey vaki olmaz. Çünkü kadına “üç talakı istiyorsan sen

---

²⁶³ Serahsî, a.g.e., VI, 202.

²⁶⁴ İbn Âbidin, a.g.e., II, 492.

²⁶⁵ Serahsî, a.g.e., VI, 201.

²⁶⁶ Serahsî, a.g.e., VI, 204.

²⁶⁷ Merğînânî, a.g.e., I, 243.

boşsun” denilmiştir. Kadın da bir veya iki talakı dilemekle üç talakı istememiştir. Şart yerine gelmediğinden kadının boşaması geçerli değildir.²⁶⁸

Kadına “sen dilersen bir talak ile boşsun” denilse kadın da iki veya üç talakla boşanmayı dilese Ebu Hanife’ye göre bir şey vaki olmaz. Çünkü iki veya üç talakın içinde her ne kadar bir talak varsa da iki veya üç talakı dilemek bir talakı dilemek değildir.

Ebu Yusuf ve İmam Muhammed’e göre ise bir talak vaki olur. Çünkü fazlalık dilediği iki veya üç talakın içinde bir talak mevcuttur. Bunun için şart yerine gelmiştir.²⁶⁹

Kadına “istersen üç talak ile boşsun” diyerek talak tefvîz edilse kadın da bir talak diledim ve bir talak ve bir talak dese üç talak gerçekleşmiş olur. Çünkü üç talakı dileme şartı kadının bu sözleriyle yerine gelmiş olur. Kadın bu sözleriyle sanki “Ben üç talakı diledim” demiştir. Fakat kadın “bir talakı diledim” dese sonra sussa sonra bir talak ve bir talak diledim dese boşama gerçekleşmiş olmaz. Kadının susmasıyla sözlerinin arası ayrılmış olur. Çünkü şart kadının üç talakı istemesiydi. Fakat kadın bir talakı ister, diğer talakları istemeden başka işlerle meşgul olursa kendisine sunulan şartı reddetmiş olur.²⁷⁰

Erkek karısına “sen nasıl istiyorsan benden boşsun” dese kadın eğer “ben şu şekilde boşanmayı istiyorum” dememişse bir ric’i talakla boşanmış olur.

Ebu Yusuf ve İmam Muhammed’e göre ise kadın ister ric’i ister üç talak olsun hiç bir şey istemezse boşanmış olmaz.²⁷¹

Ebu Hanife’ye göre burada talakın aslı değil vasfının gerçekleşmesi kadının iradesine bırakılmıştır. “Nasıl” kelimesi ile durum sorulur.²⁷² Herhangi bir kimseye bu sabah nasılsın diye sorulduğu zaman onun durumu sorulmuş olur. Kişinin karısına “sen nasıl istersen” sorusu da böyledir. Yani burada kadına “sen benden boşsun ancak ne

²⁶⁸ Serahsî, a.g.e., VI, 199-200; Kâsânî, a.g.e., III, 125; İbnü’l-Hümâm, a.g.e., IV, 102; İbn Âbidin, a.g.e., II, 488; Bilmen, a.g.e., II, 261.

²⁶⁹ Serahsî, a.g.e., VI, 199; Kâsânî, a.g.e., III, 125; İbnü’l-Hümâm, a.g.e., IV, 103; İmam Şafii’ye göre her iki durumda da bir talak vaki olur. Çünkü üç talakın içinde bir talak mevcuttur. İkinci durumda ise birden fazla talak dileme hakkı yoktur. Bkz. Nevevi, Ravzatu’t-Tâlibîn, VI, 50; Bilmen, a.g.e., II, 266.

²⁷⁰ Serahsî, a.g.e., VI, 199-200; İbn Abidin, a.g.e., II, 488.

²⁷¹ Serahsî, a.g.e., VI, 206; Mevsîlî, a.g.e., III, 138; İbn Abidin, a.g.e., II, 491.

²⁷² Kâsânî, a.g.e., III, 121; Mevsîlî, a.g.e., III, s. 491.

şekilde boşanmak istiyorsan o şekilde boşsun” denilmiştir.²⁷³ Ebu Hanife'nin bu görüşüne göre de talakın sadece vasfının da kadına temlik edilebileceği ortaya çıkmaktadır. Yani erkek boşamayı gerçekleştirirken boşanmanın ric'i mi yoksa bain mi olacağını kadının irade ve isteği doğrultusunda belirleyebilir.

Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'e göre ise burada boşamanın gerçekleşmesi ve ne şekilde olacağı yani talakın aslı da vasfı da kadının iradesine bırakılmıştır. Kadın da boşanmanın hangi şeklini (ric'i veya bain) istediğini belirtmezse boşanmayı da istememiş olur. Çünkü hiçbir şey vasıfsız olmaz.²⁷⁴

Eğer kadın “bir bain yahut üç talak ile boşanmayı diledim” dese²⁷⁵ kocası da bir bain veya üç talaka niyet etmişse kocanın niyetiyle kadının isteği arasında uyum bulunduğu için²⁷⁶ kadının isteği ne ise o gerçekleşmiş olur. Fakat kadın üç talak ister kocası da bir bain talaka niyet etmişse Ebu Hanife'ye göre birşey vaki olmaz.²⁷⁷ Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'e göre bir ric'i talak vaki olur. Ve kabul olunan görüş de budur. Çünkü kadının isteği ile kocanın niyeti birbirine uymadığı için kadının tasarrufu hükümsüzdür. Eğer erkek bu sözü söylerken niyeti bulunmazsa o zaman kadının isteği ne ise o gerçekleşir.²⁷⁸ Boşama yetkisi kadına miktar bildiren lafızlar kullanılarak da tefviz edilebilmektedir. “Kaç dilersen sen boşsun (...ك)

Eğer kişi karısına “Sen kaç talak istersen benden boşsun” derse kadın kendini üç talaka kadar boşama hakkına sahip olur.²⁷⁹

b) “Kendini Boşa” Deyimi Hakkında

Kadına “kendini boşa” dendiğinde boşama yetkisi kadına tefviz edilmiş olur. Kadın da açık bir ifade ile yapılan bu tefviz ile sahip olduğu boşama yetkisini kullanırsa ric'i talak meydana gelir.²⁸⁰

²⁷³ İbnu'l-Hümâm, a.g.e., IV, 107-108; İbn Abidin, a.g.e., II, 491.

²⁷⁴ Kâsânî, a.g.e., III, 121; Mevsîfî, a.g.e., III, s. 138; İbnu'l-Hümâm, a.g.e., IV, 198; İbn Abidin, a.g.e., II, 491.

²⁷⁵ Kâsânî, a.g.e., III, 121; İbnu'l-Hümâm, a.g.e., IV, 128; İbn Abidin, a.g.e., II, 391.

²⁷⁶ İbn Abidin, a.g.e., II, 391; İbnu'l-Hümâm, a.g.e., IV, 108.

²⁷⁷ Kâsânî, a.g.e., III, 122.

²⁷⁸ a.m., a.y., ; İbnu'l-Hümâm, a.g.e., IV, 109.

²⁷⁹ Kâsânî, a.g.e., III, 121; İbnu'l-Hümâm, a.g.e., IV, 110; İbn Abidin, a.g.e., II, 110.

²⁸⁰ Kâsânî, a.g.e., III, 122; Cezîrî, a.g.e., IV, 373.

Bir kimse karısına “kendini boşa” dediğinde kadın da “kendimi bain kıldım” derse bununla bir ric’i talak meydana gelir. Ama kocanın böyle demesine karşılık kadın “ben kendimi seçtim” dese boşanma meydana gelmez. Çünkü “bain kıldım” deyimini boşanmanın kinai lafızlarından²⁸¹ “ihtiyar ettim” ise ancak erkeğin kadını muhayyer bıraktığı zaman cevap olarak kullanılacak kinai lafızlardandır.²⁸²

Kadına “dilersen kendini boşa” şeklinde boşama yetkisi devredildiğinde kadın da “diledim” derse talak vaki olmaz, boşama yetkisi elinde olur. “Dilersen sen boşsun” sözünde ise kadın “diledim” dediğinde boşanma gerçekleşmiş olur. Birincisinde kadın bizzat boşamayı gerçekleştirmediği boşanma vaki olmaz. İkincisinde ise talak kadının dilemesine bırakılmıştır. “Diledim” deyince talak vaki olur.²⁸³

Bir kimse karısına “üç talaktan dilediğin kadar kendini boşa” derse Ebu Hanife’ye göre kadın bir veya iki talakla kendini boşayabilir, üç talakla boşayamaz.

Ebu Yusuf ve İmam Muhammed; “isterse kadın üç talak ile de kendini boşayabilir. Çünkü “istediğin kadar” deyimini, anlamında bir sınır bulunmadığı için “üç talaktan” daki “dan” (... من) edatı yemeğimden isteğini ye ve kadınlarımdan istediğini boşa misallerinde olduğu gibi bazen beyan için kullanılır. Burada da cinsin beyanı anlamındadır, demişlerdir.

Ebu Hanife ise “dan” edatı kısımlara ayırma, bölme manasında olduğu için “istediğin kadardan” sözüyle anlatılmak istenen ya bir ya iki talaktır. Çünkü amaç açıklama olsaydı dilediğin kadar boşa demek yeterli olurdu” demiştir.²⁸⁴

Tefvizin kabulünde, kabul tefvizin şekline talak sayısında muhalif olursa, bakılır: Eğer kabul eden daha az bir sayı zikrederse, talak onun kabul ettiği adede göre gerçekleşir. Fakat kabul eden daha fazla bir sayı söylerse Ebu Hanife’ye göre sözü lağv olur, onunla herhangi bir boşama meydana gelmez. Ebu Yusuf ve İmam Muhammed’e göre ise kocanın söylediği sayıya göre talak gerçekleşir.²⁸⁵ Buna göre:

²⁸¹ Serahsî, a.g.e., VI, 198; Kâsânî, a.g.e., III, 125.

²⁸² Kâsânî, a.g.e., III, 125; İbnu’l-Hümâm, a.g.e., IV, 97; İbn Abidin, a.g.e., II, 486; Bilmen, a.g.e., II, 260; Ceziri, a.g.e., IV, 373.

²⁸³ Serahsî, a.g.e., VI, 197; Kâsânî, a.g.e., III, 125; İbn Abidin, a.g.e., II, 486.

²⁸⁴ Kâsânî, a.g.e., III, 125; Mevsîlî, a.g.e., III, 138-139; İbnu’l-Hümâm, a.g.e., IV, III, 120.

²⁸⁵ Bilmen, a.g.e., II, 260.

Erkek karısına “kendini bir talak ile boşa” der kadın da kendini üç talak ile boşarsa Ebu Hanife’ye göre ve İmam Malik’ten gelen bir rivayete göre kadın kendisine verilen yetkiden fazlasını kullandığı için hiç bir talak vaki olmaz.²⁸⁶

Ebu Yusuf ve İmam Muhammed’e göre ise bir ric’i talak vaki olur. Çünkü kadına bir talakla boşama yetkisi verilmişken, o bu yetkisini üç talakla kendini boşayarak kullanmıştır. Yani kendisine verilen yetkiden fazlasını kullanmıştır. dolayısıyla bu fazlalık geçersiz olur ve kadına devredilen bir talak gerçekleşmiş olur.²⁸⁷ Şu örnekte olduğu gibi :

“Bir kimse karısına “kendini bir talakla boşa” dediğinde kadın” kendimi boşadım bir talakla, bir talakla, bir talakla” derse bununla bir talak gerçekleşmiş olur. kadının söylediği fazlalıklar ise geçersizdir.”²⁸⁸

Ebu Hanife ise bir lafzı ve mana bakımından üçten farklıdır. Kadın burada kendisine verilmeyen bir yetkiyi kullandığı için sanki ona hiçbir yetki verilmemiştir. Çünkü kocası ona bir talak ile boşama yetkisini devretmişken o kendisini üç talak ile boşamış, mülkiyetinde olmayan talakları ika etmeye kalkışmıştır. Ayrıca bir talak ile üç talak birbirinden farklıdır. Biri tek diğeri mürekkep olduğu için aralarında zıtlık vardır. Dolayısıyla kadının üç talakı seçmesiyle bir şey gerçekleşmediği gibi boşama yetkisi de kadının elinden çıkmış olur.²⁸⁹

Bir kimse karısına “kendini üç talak ile boşa” deyip kadın da kendini bir talak ile boşadığında ise yalnız bir ric’i talak meydana gelir. Çünkü kadın burada erkeğin temlik ettiği talak sayısından daha az bir sayı ile kendini boşamıştır. Yani kadına emredilen üç talakın içinde bir talak mevcuttur.²⁹⁰

---

²⁸⁶ Mevsîfî, a.g.e., III, s. 137; İbnu’l-Hümâm, a.g.e., IV, 101; İbn Abidin, a.g.e., II, 482; Bilmen, a.g.e., II, 260-261; Sahnûn b. Abdisselâm, el-Müdevvenetü’l-Kübra, III, 375.

²⁸⁷ Serahsî, a.g.e., VI, 198; Kâsânî, a.g.e., III, 124; İbnu’l-Hümâm, a.g.e., IV, 101. İmam Şafii, İmam Malik’ten bir rivayete ve Ahmed b. Hanbel’e göre de bir talak vaki olur. Bkz; Şirbîni, a.g.e., III, 286; Sahnûn, a.g.e., III, 375; İbn Kudâme, a.g.e., VII, 316.

²⁸⁸ Serahsî, a.g.e., VI, 198; Kâsânî, a.g.e., III, 124; İbnu’l-Hümâm, a.g.e., IV, 101.

²⁸⁹ Kâsânî, a.g.e., III, 124; Mevsîfî, a.g.e., III, 137.

²⁹⁰ Kâsânî, a.g.e., III, 124; İmam Şafii’ye göre de bir talak meydana gelirken, İmam Malik ve Ahmed b. Hanbel’e göre kadın kendisine verilen boşama sayısından başka bir sayı ile kendini boşadığı için bir şey gerçekleşmiş olmaz. Bkz, el-Mutiî, a.g.e., XVII, 93; Sahnûn, a.g.e., III, 375; İbn Kudâme, a.g.e., VII, 316.

Yine erkek karısına kendini ric'i talakla boşa der kadın da kendini bain talakla boşanırsa veya erkek kadına kendini bain talakla boşa der kadın da ric'i talakla boşanırsa, erkeğin söylediği ne ise o gerçekleşir. Çünkü burada kadının kocasına muhalefeti talakın aslında olmayıp vafındadır. Ve muhalefet de talakın vafında olunca, boşanma erkeğin söylediği vasıfta gerçekleşmiş olur. Vasıfta muhalefet de cevabı iptal etmez.²⁹¹ Aynı şekilde bir kimse vekile “benim karımı ric'i talakla boşa” der vekil de kadına “seni bain talakla boşadım” derse bir ric'i talak vaki olur. ama vekil “ben onu bain kıldım” derse hiçbir şey vaki olmaz. Çünkü vekil kinai sözlerle talakı gerçekleştirmeye yetkili değildir. Çünkü kinaye adamın niyetine bağlıdır. Müvekkil ise niyete bağlı olmayan bir sözle boşanmasını emretmiştir. Böylece vekil müvekkiline asıl da muhalefet etmiş olur. Kadın ise böyle değildir. Çünkü kocası ona sarih ya da kinai hangi lafızlarla boşanmayı gerçekleştirebilecekse onlarla talak yapmasını emretmiştir.²⁹²

Erkek karısına “bin ile kendini boşa veya” sen boşanmayı dilersen üzerine bin gerekli olsun” şeklinde talakı tefviz ettiğinde kadın da boşanmayı tercih ederse bin üzerine borç olur.²⁹³

Bu karşılıklı (ıvazlı) bir temliktir. Bey' akdindeki temlik gibi. Yani erkeğin bu tefvizini kadın gerçekleştirdiğinde erkeğe mali açıdan borçlu olmaktadır. Demek ki erkek herhangi bir maddi karşılıkla da boşama yetkisini kadına tefviz edebilmektedir. Buradan; kadının herhangi bir mali sorumluluğu olmadığı için, boşama yetkisi eline verildiğinde bu yetkiyi kolayca kullanabileceği düşüncesine karşılık, eğer kadına bu

²⁹¹ Kâsânî, a.g.e., III, 125-126; İbn Abidin, a.g.e., II, 488; Cezîrî, a.g.e., IV, 373; Bilmen, a.g.e., II, 360.

²⁹² İbn Abidin, a.g.e., II, 488. Kadına, “kendini boşa” sözüyle talak tefviz edilirken, “istersen kendini boşa” sözüyle de tefviz edilebilmektedir. Ve bu sözle meydana gelen hükümler “istersen sen boşsun” sözüyle meydana gelen hükümler gibidir. Bu sözle talakın üçüncü bir şahsa temlik edilmesiyle ilgili ise İmam Züfer bunun tefviz olmadığını savunmuştur. İmam Züfer “bir kimse yabancı birisine “sen dilersen karımı boşa” dediğinde bu bir temlik değil tevkildir. Çünkü “sen dilersen” sözündeki “dilersen” lafzı fazlalıktır ve hükümsüzdür. İstersen denmese bile o kimse zaten istemese boşayamaz. Bunun için bu söz sanki söylenmemiş gibidir. Ve sadece “karımı boşa” sözü kalır ki bu bir vekâlet vermedir” demiştir.

Buradaki “istersen karımı boşa” sözündeki “istersen” lafzı ile boşanma üçüncü bir şahsın iradesine bırakılmıştır. “Karımı boşa” sözü tevkilken “istersen karımı boşa” sözü hem temlik hem de ta'liklidir. bkz. Serahsi, a.g.e., VI, 203; Kâsânî, a.g.e., III, 122; İbnü'l Hümmâm, a.g.e., IV, 100; İbn Abidin, a.g.e., II, 487.

²⁹³ Tahavî, a.g.e., s. 200-201; Şirbinî, a.g.e., III, 286; Sahnûn, a.g.e., III, 376; Hanbelilere göre de tefvizin ıvazlı yapılması caizdir. bkz., İbn Kudâme, a.g.e., VII, 316.

yetki devredilirken mali sorumluluk yüklendiğinde boşanması bu açıdan kayıt altına alınmış olur, sonucuna ulaşılabilir.

2. Kinai Lafızlarla Yapılan Tefvîzin Hukuki Sonuçları

Kinai lafızlarla boşama yetkisinin tefviz edilmesiyle meydana gelen hukuki sonuçlar sarîh lafızlarla meydana gelen boşanma sonuçlarından farklıdır.

Sarîh lafızlarla boşama yetkisi kadına tefviz edilirken niyet gerekmezken kinai lafızlarla tefviz gerçekleşirken tefvize niyet edilmesi gerekmektedir.

“İşin elindedir” ve “kendini ihtiyar et” şeklinde kinai lafızlarla yapılan tefvizin sahih olabilmesi için erkeğin niyet etmesi gerekmektedir.²⁹⁴ Çünkü bu lafızlarla kendisi niyetsiz boşamayı gerçekleştiremediği gibi başkasına tefviz ederken de niyet etmezse bu tefviz sahih olmaz. Erkek bu lafızlarla boşama yetkisini tefvize niyet etmediğini iddia ederse bu iddiası kabul edilir. Ve talak kadına tefviz edilmiş olmaz. Çünkü bu sözlerle talak kastedilebileceği gibi bunun dışında başka şeyler de kastedilmiş olabilir. Kastedilen mana da ancak kocanın niyetiyle ortaya çıkar. Fakat bu ifadeler talakla ilgili müzakerelerin yapıldığı, husumetin mevcut olduğu ve erkeğin kızgın olduğu bir durumda söylenmişse koca da bu sözlerle talakı kastetmediğini söylerse bu sözü geçerli olmaz. Çünkü bu durum, açık bir şekilde talakın murad edildiğine delildir.

Kadın bu sözlerle erkeğin talakı murad ettiğini ya da onun öfkeli olduğunda ve talakın müzakere edildiği bir ortamda bu sözleri söylediğini iddia ederse, erkek de bunu inkar etse, yeminiyle birlikte erkeğin sözü geçerli olur. Yalnız kadın onun kızgın ve talakı müzakere ortamında olduğuna dair şahit getirirse bu şahitleri kabul edilir. Ve kadının sözü geçerli olur. Ancak kadın, tefvize niyet ettiğine dair delil getirirse, niyet kalbi bir iş olduğundan bu kabul edilmez.²⁹⁵

Yine sarîh lafızlara gerçekleşen boşama ric'i olurken kinai lafızlarla gerçekleşen boşama da bاین olmaktadır.

²⁹⁴ Kâsânî, a.g.e., III, 113; İbn Kudâme, a.g.e., VII, 339; İbnu'l-Hümâm, a.g.e., IV, 79; Meydanî, a.g.e., 50; Şafii Mezhebine göre erkek ve kadının ikisinin de niyeti gerekliken, Malikilere göre ise bu lafızlar açık kinai lafızlar olduğundan niyete gerek yoktur. Bkz. Mv.F., a.md., XIII, 112.

²⁹⁵ Kâsânî, a.g.e., III, 113.

Kinai lafızlarla meydana gelne sonuçların daha iyi anlaşılması için bu lafızları ayrı ayrı ele alalım.

a) “Kendini Seç” deyimi hakkında

Talak kadına “sen muhayyersin”, “seçimini yap”, “seç” gibi kinai lafızlarla tefviz edilebilmektedir.

Boşama yetkisi kadına “kendini seç” denilerek devredildiğinde kadın da seçimini yaparsa kıyasa göre bir şey gerçekleşmiş olmaz. Çünkü erkek bu lafızlarla talakı gerçekleştirmeye malik değildir. Ve bu sözle talak kadına tefviz edildiğinde de kadın boşamaya malik olmadığı için seçimini yapsa dahi boşama gerçekleşmiş olmaz. Çünkü “kendini seç” gibi muhayyerlik ifade eden bu lafızlar talak sözlerinden değildir.²⁹⁶

Talak başkasına ancak kitap, sünnet ve icma’ ile sabit şer’i talak lafızlarıyla tefviz edilebilir.²⁹⁷ Bu hususta da ashabın icma’ olduğu için kıyas terkedilmiştir.²⁹⁸

Kadın talak konusunda muhayyer bırakılırken ya da kadın seçimini yaparken “nefs (نفس)” kelimesinin zikredilmesi gerekmektedir.²⁹⁹ Çünkü “seç” sözü boşamanın kinai lafızlarından olduğu için talak anlamına geldiği gibi başka anlamlara da gelmektedir. Dolayısıyla bu sözle boşamanın kastedildiğinin açık bir şekilde anlaşılabilmesi için talak anlamına gelen “nefs” kelimesi erkek veya kadının sözlerinde mutlaka bulunmalıdır.

Bir kimse karısına talakı tefviz ederek “seç” dediğinde kadın da erkeğin bu icabına karşılık “seçtim” derse bununla birşey gerçekleşmez. Çünkü ne erkeğin ne de kadının sözünde amacın talak olduğunu gösteren bir kelime kullanılmamıştır.³⁰⁰ Ayrıca kadın veya erkeğin sözleri boşanma muhayyerliği konusunda olsa dahi bir açıklık yoktur. Yani koca “seç” dediğinde boşanmayı veya evliliğin devamını diye bir ayırım yapmamıştır. Ayrıca kadının sözünde de bu ayırımı açıklayacak herhangi bir lafız

²⁹⁶ Serahsî, a.g.e., VI, 211; Kâsânî, a.g.e., III, 118; İbnu’l-Hümâm, a.g.e., IV, 80-81.

²⁹⁷ Kâsânî, a.g.e., III, 118.

²⁹⁸ Serahsî, a.g.e., VI, 211, Kâsânî, a.g.e., III, 118; İbnu’l-Hümâm, a.g.e., IV, 81; Seyyid Sâbık, a.g.e., II, 281.

²⁹⁹ Serahsî, a.g.e., VI, 211 Kâsânî, a.g.e., III, 118; Mevsılî, a.g.e., III, s. 134; İbn Abidin, a.g.e., II, 478; Bilmen, a.g.e., II, 261.

³⁰⁰ Serahsî, a.g.e., VI, 211-212; Kâsânî, a.g.e., III, 119; Bilmen, a.g.e., II, 261.

kullanılmamıştır. Yani ne erkeğin kadından neyi ihtiyar etmesini istediği ne de kadının neyi ihtiyar ettiği bilinmemektedir.³⁰¹

Erkek karısına “kendini seç” derse kadın da “seçtim” cevabını verirse boşanma gerçekleşmiş olur. Aynı şekilde erkeğin “seç” sözüne karşılık kadın “kendimi seçtim” derse yine boşanma gerçekleşir. Çünkü ikisinden birinin sözünde neyin kastedildiğine dair bir açıklama bulunmaktadır.³⁰²

“Nefs” kelimesinin yerine talak anlamını ihtiva eden başka kelimeler de kullanılabilir.

Bir kimse karısına “seçimini yap (اختاری اختيارة)” dediğinde kadın da “seçimimi yaptım” derse bu da geçerli olur.³⁰³ Çünkü bu lafız emri te’kid ve ayrılığı tercih etme anlamındadır. Kadının “seçimimi yaptım” sözü de ayrılığı seçtiğini göstermektedir.³⁰⁴

Yine kadına “seç, seç” denildiğinde kadın da “seçtim” derse burada da talak vaki olur. “Seç” kelimesi ile muhayyerliğin tekrarı da boşama konusunda seçim yapılmasını istemeyi belirtmektedir. Buradaki ikinci “seç” kelimesi “nefs” kelimesi yerindedir.³⁰⁵

Erkek kadına “seçimini yap” dediğinde kadın da “annemi, babamı, ailemi seçtim” derse boşanma gerçekleşmiş olur. Çünkü kadın “annemi, babamı, ailemi seçtim diyerek sanki talakı seçtim demiştir. Aynı şekilde adam “anneni babanı aileni seç” dediğinde kadın da “seçtim” derse yine talak vaki olur.³⁰⁶ Çünkü erkek kadına bu sözlerle sanki “nefsini seç” demiştir. Kadına “kız kardeşini veya erkek kardeşini seç” dediğinde kadın da “seçtim” derse bu lafızlarla talak meydana gelmez. Erkek kadına “seçimini yap” dediğinde kadın da “yaptım” derse boşama gerçekleşmiş olur. Ya da “dilersen seçimini yap” şeklinde talak kadına tefviz edilirse kadın da “Kendimi seçtim” derse yine boşanma gerçekleşmiş olur. Çünkü kadının kendini seçmesi onun dilemesiyle olmuştur.³⁰⁷

³⁰¹ İbnu'l-Hümâm, a.g.e., IV, 80.

³⁰² Serahsî, a.g.e., VI, 212; İbnu'l-Hümâm, a.g.e., IV, 81, Bilmen, a.g.e., 261.

³⁰³ İbn Abidin, a.g.e., II, 479.

³⁰⁴ Kâsânî, a.g.e., III, 119.

³⁰⁵ İbn Abidin, a.g.e., II, 478; Bilmen, a.g.e., II, 261.

³⁰⁶ Serahsî, a.g.e., VI, 218; İbnu'l-Hümâm, a.g.e., IV, 81, İbn Abidin, a.g.e., II, 478.

³⁰⁷ Serahsî, a.g.e., VI, 215-216.

Bir kimse karısına boşama niyetiyle “kendini seç” dediğinde kadın da “kendimi seçtim” derse Ebu Hanife ve arkadaşlarıyla, Hz. Ali’ye göre bir bain talak meydana gelir. Çünkü buradaki amaç kadının kocasının himayesinden kurtulmasıdır. Bu da ancak bain ile gerçekleşir.

Hz. Ömer, İbn Mes’un, İbn Abbas, Ömer b. Abdulaziz, İbn Ebi Leyla, Sevrî, İshak, Ebu Abid, Ebu Sevr, İmam Şaifi, Ahmed b. Hanbel gibi alimlere göre ise bir ric’i talak meydana gelir. Çünkü “ihtâri” sözü genel bir tefvizdir. Genel olduğu için de en azının geçerli olması gerekir ki bu da bir ric’i dir.

Zeyd b. Sabit, Hasan Basri İmam Malik’e göre kadın kendini seçerse üç talak vaki olur. Çünkü kocası kadını muhayyer bırakarak bu sözüyle talakın hepsini kastetmiştir.³⁰⁸

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi İmam Malik’e göre temlik ile tahyîr birbirinden ayrı şeylerdir. Zira ona göre temlik erkeğin boşama yetkisini kadına vermesidir. Bu ise, kadının kendini bir talak ile veya birden çok talak ile de boşayabileceği anlamındadır. Tahyir ise buradan da anlaşılacağı üzere temlikten farklıdır. Çünkü tahyir, bir veya iki talakla boşan gibi kayıtlı olmazsa istersen nikâhım altında kal, istersen boşan anlamındadır ki bu da ancak kesin boşama ile olur. Buna göre mutlak tahyirde İmam Malik’e göre kadın kendini bir veya iki talak ile boşayamaz. Ya kocasının nikâhı altında kalmayı tercih eder ya da kesin olarak yani üç talak ile kendini boşamak zorundadır.³⁰⁹

Tahyiri temlikten ayıran imam Malik ayrıca Peygamber (s.a.s.)’in hanımlarını muhayyer bırakmasından, onların kendisinden kesin olarak ayrılmalarına razı olduğu anlaşıldığı için de tahyirin kesin boşama anlamında olduğunu belirtmiştir.³¹⁰

Cumhura göre ise temlik ile tahyir arasında bir fark yoktur. Çünkü herhangi bir kimse başkasına bir şey hakkında yetki verdiği zaman, o kimseyi o şeyi yapıp yapmamakta muhayyer kıldığı için örf-i lisanda da o kimse o şey hakkında muhayyer kılınmıştır, demektir.³¹¹

³⁰⁸ İbn Rüşd, a.g.e., II, 77; İbn Kudâme, a.g.e., VII, 313; Seyyid Sabık, a.g.e., II, 282, Neysâbüri, a.g.e., I, 158.

³⁰⁹ İbn Rüşd, a.g.e., II, 77; Zuhaylî, a.g.e., VII, 422-423

³¹⁰ İbn Rüşd, a.g.e., II, 77.

³¹¹ İbn Rüşd, a.g.e., II, 78.

Burada genel kabul edilen görüş “kendini seç” sözüyle meydana gelen boşamanın ister ric’i ister bain olsun bir talak olmasıdır.³¹²

Kullanılan lafızlar açısından baktığımızda burada gerçekleşen boşama şeklinin bain olması gerekmektedir. Ayrıca kadının üzerinde kocanın mülkiyetinin kalkması ancak bain talakla gerçekleşir. Eğer bu boşama kesin olmazsa koca kadını iddeti bitmemişken tekrar³¹³ nikâhı altına alabileceği için kadının muhayyer bırakılmasının da bir anlamı kalmaz. Ve bu sözde de üç talaka delalet eden herhangi bir şey yoktur.³¹⁴

Eğer talak lafzı söylenerek kadın muhayyer bırakılırsa “boşamayı seç” gibi kadın da “boşamayı seçtim” derse talak lafzı sarih olduğundan, kadın bu durumda bir ric’i talakla boşanmış olur.³¹⁵

Erkek “kendini ihtiyar et” sözüyle üç talaka niyet etse bile kadının kendini seçmesiyle bir talak meydana gelir. Çünkü “ihtiyar et” sözü emirdir. Sayı anlamı içermez. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi bu boşanma ile kadın kocasından kesin ayrılması kastedilmektedir. Bu da bir bain talakla da olduğu için birden fazlasına gerek yoktur. Ancak kadına üç talak seç derse kadın da seçtim derse üç talak gerçekleşmiş olur.³¹⁶

Bir kimse karısına “seçimini yap sonra seçimini yap sonra seçimini yap” derse ve talaka da niyet etse, kadın da “kendimi seçtim” derse üç talak gerçekleşir. Burada kadının “kendimi seçtim” sözü erkeğin üç defa tekrarladığı sözün cevabıdır. Erkeğin sözündeki “sonra (ثم)” kelimesiyle oluşan tertibin kadının cevabında bulunması gerekmez. Kadının sadece “kendimi seçtim” sözü cevap olarak yeter. Eğer kadın erkek ikinciyi ve üçüncüyü zikretmeden birinci muhayyerlikten sonra hemen kendini seçerse bir bain talak gerçekleşmiş olur. Erkeğin ikinci ve üçüncü sözlerindeki muhayyerlikten

³¹² İbn Kudâme, a.g.e., VII, 313; İbn Rüşd, “burada meydana gelen boşama bir talaktır” diyenler, kelimeyi delalet ettiği anlamın en azına hamletmişler; hem de erkekler hakkında titizlik göstermişlerdir” demiştir. bkz. İbn Rüşd, a.g.e., II, 79.

³¹³ Serahsî, a.g.e., VI, 212; İbnu’l-Hümâm, a.g.e., IV, 79.

³¹⁴ Serahsî, a.g.e., VI, 212.

³¹⁵ Kâsânî, a.g.e., III, 120; Mevsîfî, a.g.e., III, 135.

³¹⁶ Serahsî, a.g.e., VI, 212; Kâsânî, a.g.e., III, 121; İbn Kudâme, a.g.e., VIII, 313; Mevsîfî, a.g.e., III, s. 134; İbnu’l-Hümâm, a.g.e., IV, 79-80; İbn Abidin, a.g.e., II, 478.

dolayı herhangi bir şey gerçekleşmez. Çünkü bاین talak başka bir bاین talakla birleşmez. Ve kadın kendini bir bاینle ayırınca da boşanmış olur.³¹⁷

Adam araya herhangi bir fasıla ya da sözcük girmeden üç defa “seçimini yap seçimini yap seçimini yap” dediğinde kadın da “kendimi seçtim” dese buna karşılık adam birinciye niyet ettim ikinci ve üçüncüsünü daha iyi anlasın diye zikrettim derse, adamın sözü kabul edilmez ve kadın üç talak ile boşanmış olur.³¹⁸ Çünkü erkeğin ikinci ve üçüncü sözleri de birincisinde olduğu gibi apaçık sahih bir icaptır. Bu sözler muhatabın anlaması için de tekrar edilmiş olabilir. Ancak sözün zahirine göre hükmedilir.³¹⁹

Erkeğin “seçimini yap, seçimini yap seçimini yap” icabına karşılık kadın “ben birinciye yahut ortadakini veya da sonuncusunu seçtim” derse Ebu Hanife’ye göre kadın üç talakla boşanmış olur. Ebu Yusuf İmam Muhammed’e göre ise kadın bir talakla boşanmış olur.³²⁰ Çünkü birincinin veya ortadakinin yahut sondakinin söylenmesi eğer sıra ve tertibi ifade etmiyorsa, münferitliği ifade eder. Çünkü böyle bir söz buna delalet eder ve bu sözde esas olan da talakların peşpeşe gelmesi değil, tek olarak vaki olmasıdır.³²¹

Ebu Hanife’ye göre ise kadın ancak sahip olduğu şeyde tasarrufta bulunabilir. Mülkiyette toplanan şeylerde mekanda toplanan şeyler gibidir ve aralarında sıra ihtimali yoktur. Mesela, bir mekanda toplanan kimseler hakkında “şu birinci, şu sonuncu” denilemez. Ancak “şu önce geldi, şu sonra geldi” denilebilir. Yani sıra ve tertip onların şahıslarında değil, gelişlerindedir.³²² Buna göre talakta birinci, ortancı, sonuncu diye bir şey olmadığından bu kelimeler geçersizdir. Geride sadece “ihtiyar ettim” kelimesi kalır. Ve kadın üç talak ile boşanmış olur.³²³

³¹⁷ Serahsî, a.g.e., VI, 214; İbn Abidin, a.g.e., II, 479.

³¹⁸ İbn Abidin, a.g.e., II, 478-479.

³¹⁹ Serahsî, a.g.e., VI, 214; İbn Kudâme; “Burada erkek kadın anlasın diye zikretmiştir, ve üç talaka niyet de yoksa o birdir.” demiştir. bkz. İbn Kudame, a.g.e., VII, 315.

³²⁰ Serahsî, a.g.e., VI, 219; Kâsânî, a.g.e., III, 120; Mevsilî, a.g.e., III, s. 135; İbn Abidin, a.g.e., II, 479.

³²¹ Serahsî, a.g.e., VI, 219-20; Mevsilî, a.g.e. III, 135; İbnu’l-Hümâm, a.g.e., IV, 83.

³²² Mevsilî, a.g.e., III, 135.

³²³ a.m., a.y.; İbnu’l-Hümâm, a.g.e., IV, 84.

b) “İşin Elindedir” Deyimi Hakkında

Talak kadına “işin elindedir” lafzıyla tefviz edildiğinde meydana gelen hükümler “kendini seç” lafzıyla talakın kadına tefviz edilmesiyle meydana gelen hükümler gibidir.³²⁴ Yalnız şu iki konuda birbirinden ayrılmaktadırlar;

“İşin elindedir” şeklinde yapılan tefvizde “nefs” kelimesinin zikredilmesine gerek yokken tahyirde gerek vardır. Yine tahyir suretiyle yapılan tefvizde üç talaka niyet sahih olmazken, “işin elindedir” şeklinde yapılan tefvizde ise üç talaka niyet edilebilmektedir.³²⁵ “İşin elindedir” sözü umumi manaya geldiği gibi hususi manaya (boşama) da gelebilir. Ama “kendini seç” sözü ise umumi mana ifade etmez. Boşanma manası ifade eder. “İşin kendi elindedir” sözü vaz’i olarak temlik manası ifade eder.³²⁶ Bir ayette “O gün iş Allah’a kalmıştır”³²⁷ buyrulmaktadır. Muhayyerlik kelimesinin vaz’i olarak değil de şer’i olarak temlik anlamında kullanıldığı bilinmektedir. Bu sebeple kadına “kendini seç” sözüyle değil de “işin elindedir” denilmesinde üç talaka niyet etmek sahihtir.³²⁸

Erkek kadına “işin elindedir” dediğinde bir talaka niyet etmişse veya talak sayısına niyet etmemiş olursa, kadının kabulü halinde bir bain talak meydana gelir.³²⁹ Fakat erkek “işin elindedir” sözüyle iki³³⁰ veya üç talakın niyet etmiş ise kadın kendini yalnız bir talak ile boşasa bile erkeğin niyet ettiği adet ne ise o gerçekleşir.³³¹

Erkek “işin elindedir” dese sonra “bin dirheme işin elindedir” dese kadın da “kendimi seçtim” dese iki talak ile kadın boşanmış olur. Bin dirhem de kadının üzerine borç olur. Çünkü kadının sözü iki icaba cevaptır. Ve bu icapların biri bedelli diğeri bedelsizdir.³³²

³²⁴ Serahsî a.g.e., VI, 221; Kâsânî, a.g.e., III, 119.

³²⁵ Mevsilî, a.g.e., III, s. 135; Bilmen, a.g.e., II, 263.

³²⁶ Serahsî, a.g.e., VI, 222; Mevsilî, a.g.e., III, s. 135-136; İbnü'l-Hümâm, a.g.e., IV, 89-90; İbn Abidin, a.g.e., II, 482.

³²⁷ وَالْأَمْرُ يَوْمَئِذٍ لِلَّهِ İnfitâr 82/19.

³²⁸ Mevsilî, a.g.e., III, s. 136.

³²⁹ Serahsî, a.g.e., VI, 222; Bilmen, a.g.e., II, 263.

³³⁰ İki talaka niyet İmam Züfer hariç diğer Hanefi alimlerine göre bir talaktır. bkz. Serahsi, a.g.e., VI, 222

³³¹ Serahsî, a.g.e., VI, 222; Kâsânî, a.g.e., III, 118; İbn Abidin, a.g.e., II, 481.

³³² Serahsî, a.g.e., VI, 222.

Erkek karısının boşama işini iki adamın eline vermiş ise, biri kadını boşarsa bir şey gerçekleşmez. Çünkü adam talak işini ikisine temlik ettiğinde birinin boşamasıyla talak gerçekleşmiş olmaz.³³³

M- KADININ KOCASINI TERCİH ETMESİ

Boşama yetkisinin kendisine tefviz edildiği kadın bu yetkiyi kullanmayıp, kocasını yani evlilik hayatına devam etmeyi tercih edebilir. Kadının bu tercihinin talak sayılıp sayılmayacağı konusunda âlimlerin farklı görüşleri vardır.

Hz. Ali'den gelen bir rivayete göre³³⁴ kadın boşanmayı değil de kocasını tercih ederse, bu bir ric'i talaktır. Katade, Zeyd b. Sabit ve Ahmet b. Hanbel de bu görüştedir.³³⁵

Hz. Ömer, İbn Mes'udun, Said b. Müseyyeb, Ata b. Ebi Rebeha, Ömer b. Abdulaziz, Mücahid, Mesruk, Zühri ve Hanefi, Maliki, Şafii mezheplerine göre de kadın kocasını tercih ettiğinde hiçbir şey gerçekleşmez.³³⁶ Evlilik hayatı devam eder. Tercih edilen görüş de bu olmuştur.³³⁷ Çünkü kadın talakın kendisine tefviz edilmesiyle, boşanmayı seçip ayrılmak ve kocasını seçip boşanmayı reddetmek arasında muhayyer bırakılmıştır. Kadının kocasını seçmesi de ayrılmayı reddedip onun nikâhı altında kalmayı seçtiğinin göstergesidir. Dolayısıyla bu seçimin boşanma anlamına gelmesi de düşünülemez.³³⁸

Buradan da anlaşılacağı üzere kadın, boşanma yetkisini elde ettiğinde psikolojik olarak bu yetkiyi sebepsiz yere kullanacağı endişesine kapılıp bunu bir yük olarak gördüğünde ise bu yetkiyi kocasına iade ettiğinde boşanmış sayılmamakta, evlilik hayatı devam etmektedir.

---

³³³ Serahsî, a.g.e., VI, 222.

³³⁴ Serahsî, a.g.e., VI, 222; Kâsânî, a.g.e., III, 119; İbn Kudâme, a.g.e., VII, 314; Neysâbüri, a.g.e., I, 161.

³³⁵ İbn Kudâme, a.g.e., VII, 314; Neysâbüri, a.g.e., I, 160; bkz. Tirmizî, "Talak", 4.

³³⁶ İbn Kudâme, a.g.e., VII, 314; Neysâbüri, a.g.e., I, 160.

³³⁷ Serahsî, a.g.e., VI, 212; Kasanî, a.g.e., III, 119.

³³⁸ Kâsânî, a.g.e., III, 119-120. Ayrıca kadının kocasını seçmesinin talak sayılmayacağı konusunda Hz. Aişe'den gelen rivayetler için bkz: Sünnetten Deliller Bölümü.

DEĞERLENDİRME

Tefvîz-i talâk hakkında yapmış olduğumuz bu çalışmanın sonucunda söyleyebiliriz ki İslam hiçbir şart öne sürmeden kadına böyle bir hak tanımıştır. Kadın erkeğin rızası doğrultusunda nikâh akdine bağlı olarak akiden önce, akid esnasında şart koşarak veya evlilik hayatı içerisinde boşanma hakkını elde edebilir. Bu hakkına sahip olduğunda da kadın tek taraflı irade beyanı ile kendini boşayabilmektedir.

Ancak boşama konusunda yetki paylaşımını benimseyecek erkeğin de buna rıza göstermesi kolay olmayacaktır. Bu nedenle de boşama konusunda kadın ile erkeği eşit konuma getiren tefviz yoluyla kadının elde ettiği boşanma yetkisi Osmanlı döneminde uygulamada pek az görülmüştür.

Erkeğin yetki paylaşımını benimseyebilmesi, kadının da bu hakkını bilinçli kullanabilmesi için tefviz nikâh akdi ile doğan bir prosedüre bağlanmalı, kitaplardaki yerinden alınarak hayata geçirilebilmesi için çalışılmalı ve uygulanabilirliği ortaya konmalıdır.

SONUÇ

Yüksek Lisans Tezi niteliğindeki bu çalışmamızdan sonra ulaştığımız sonuçları maddeler halinde şöyle sıralayabiliriz:

1- İslam hukukunun boşanma konusunda takip ettiği sisteme bakıldığında tek taraflı irade beyanıyla evliliği sona erdirme hakkı öncelikle erkeğe aittir. İslam hukuku yaygın olan görüşe göre karşılıklı rıza ile karı-kocanın anlaşarak evliliğe son vermelerine de (muhalea) izin vermiştir.

İslam hukukunda erkek tefviz yoluyla talakı karısına da devredebilmekte ve bu yöntemle kadın da boşanma yetkisine sahip olmaktadır.

2- Kadın tefviz yoluyla elde ettiği boşanma yetkisini, erkeğin rızasına ve hakimin hükmüne ihtiyaç duymaksızın kullanma imkanına sahiptir.

3- Kur'an-ı Kerim'de Ahzab Suresinin 28 ve 29. ayetleri, Hz. Peygamber (s.a.s.)'den konuyla ilgili akledilen haberlerin tümü ve sahabenin uygulamaları kadının tefviz yoluyla boşanma hakkını elde edebileceğine delil teşkil etmektedir.

4- İslam, boşama yetkisinin kadına verilmesinde herhangi bir sebep ileri sürmemiştir. Ancak konuyla ilgili ayetlerin nüzul sebeplerinden anlaşılmaktadır ki, kadın maddi açıdan kocasıyla paylaştığı hayata razı olmazsa boşama yetkisi kadına tefviz edilerek kendi tercihini yapması sağlanabilir. Bunun yanı sıra kadına verilen boşama hakkı evlilik hayatına ve eşine her türlü açıdan rızasının anlaşılması için de gerekli olabilmektedir.

5- Boşama yetkisinin kadına tefviz edilmesinin sakıncaları olarak kadının biyolojik ve psikolojik özellikleri sebep gösterilse de eğer toplumun kültür seviyesi, kadının bu hakkını kullanmada acele etmeyeceği, sonra da pişman olacağı noktaya getirmeyeceği doğrultusunda ise kadına bu hak verilmelidir.

6- Tefvîz-i talâk tarih boyunca öne çıkmamış ve halka indirgenmemiştir. Ama soylu aileler ve padişah ailelerinde uygulanmıştır. Günümüzde de kadınlarımızın büyük bir çoğunluğunun bu hakları hususunda tam bilgilendirilmedikleri kanaatini taşımaktayız. Bunun içindir ki tefviz-i talak konusu fıkıh kitaplarında nazari olarak ele alınmıştır.

7- Boşama yetkisinin tefviz edilmesinin özel bir lafzı olmamakla birlikte İslam hukukçuları tefviz işleminde kullanılacak lafızları “kendini seç”, “işin elindedir”, “dilersen kendini boşa veya kendini boşa” şeklinde tespit etmişlerdir.

8- Talak kadına tefviz edildiği gibi kadının dışında üçüncü bir şahsa da tefviz edilebilmektedir. Bu üçüncü şahıs da hükmi bir şahsiyet olarak kabul edilen mahkemeler de olabilmektedir. Eğer boşama yetkisi kadının elinde olduğu sürece, amaçsız kullanabileceği endişesi taşınırsa kadının bu yetkiyi kullanması mahkemenin veya hakemin denetiminde sağlanabilir.

9- Kadın boşanma yetkisine nikah akdine bağlı olarak ya da akid esnasında şart koşması halinde ve akiden sonra da sahip olabilir. Özellikle akid esnasında hayatın en önemli dönüm noktasında evleneceği erkeği tanımayan kadın bu hak ve ruhsattan istifade edebilir.

10- Talak, tefvîz ile kadının irade ve isteğine bırakılmış olacağından erkek kadına verdiği bu hakkı geri alamaz. Ancak kadın bu yetkiyi kullanabildiği gibi kocasına da iade edebilir. Ve bu iadesi de talak sayılmamaktadır. Yani tefvîz kadın için bağlayıcı değilken erkek açısından bağlayıcıdır.

11- Boşama yetkisi kadına tefviz edilirken kullanılan lafızların ifade ettiği zamana göre kadın bu hakkını kullanabilir. Belirtilen zaman gelmeden bu hakkını kullanmadığı gibi belirtilen zaman geçtikten sonra da kullanamaz. Aynı şekilde talak bir şarta bağlı olarak kadına tefvîz edilmişse o şart gerçekleşmeden de kadın bu hakkını kullanamaz.

12- Kadın boşama yetkisini tamamen erkeğin tefvizine göre kullanabilmektedir. Eğer erkek sarih lafızlarla talakı tefviz etmişse kadın da boşanmayı gerçekleştirirse bir ric'i talak, kinayeli lafızlarla kadına tefviz edilmişse bain talak meydana gelir.

13- Talak kadına tefvîz edilse bile erkeğin boşama hakkını etkilemez. Erkek bu tefviz ile karısını kendini boşama konusuna ortak etmiş olur.

BİBLİYOGRAFYA

- Abdürrezzak**, Ebû Bekir (211/826), el-Musannef, Beyrut 1403/1983.
- Acar**, H. İbrahim, İslam Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi, Erzurum 2000.
- Ahmed Ferrac Hüseyin**, Ahkamu'l-Usra fi'l-İslam et-Talâk ve Hukuku'l-Evlâd ve Nafakâti'l-Ekârib, Beyrut 1991.
- Aile Hukuku Kararnamesi** (Nşr. Orhan Çeker), İstanbul 1985.
- Akgündüz**, Ahmed, "Hakem" DİA, İstanbul 1997, XV.
- Alûsî**, Şihabüddîn Seyyid Mahmud (1270/1854), Ruhü'l-Meânî fî Tefsiri'l-Kur'ani'l-Azîm ve's-Seb'el-Mesânî, Beyrut tsz.
- Ansay**, Sabri Şakir, Medeni Kanunumuzun 25. Yılı Münasebetiyle Eski Aile Hukukumuzda Bir Nazar, Ankara 1952.
- Ateş**, Süleyman, Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri, İstanbul 1997.
- Aydın**, Mehmet Akif, İslam-Osmanlı Aile Hukuku, İstanbul 1985.
- , "Aile" Türkiye, DİA, İstanbul 1989, II.
- Aynî**, Ebû Muhammed Mahmud b. Ahmed (855/1451), Umdetü'l-Kârî şerh Sahîhi'l-Buhârî, Beyrut tsz.
- Bâcî**, Ebu'l-Velid Süleyman b. Sa'd b. Eyyûb (474/1081), el-Müntekâ şerhu'l-Muvatta, Kahire 1322.
- Bardakoğlu**, Ali, "Cahiliye Döneminde Kadın", *Sosyal Hayatta Kadın*, İstanbul 1996.
- Bilmen**, Ömer Nasuhi (1971), Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu, İstanbul 1968.
- Buhârî**, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail (256/869), el-Câmiu's-Sahîh, İstanbul 1992.
- Cessâs**, Ebu Bekir Muhammed b. Ali (370/980), Ahkâmu'l-Kur'an, Beyrut 1992.
- Cevherî**, İsmail b. Hammâd (393/1003), es-Sıhah; Tâcu'l-Luga ve Sıhahu'l-Arabiyye, Kahire 1376/1956.

- Cezîrî**, Abdurrahman (1941), *Kitabu'l-Fıkh ale'l-Mezâhibi'l-Erbaa*, Beyrut 1972.
- Cin**, Halil, *Eski Hukukumuzda Boşanma*, Konya 1988.
- Cin**, Halil-**Akgündüz**, Ahmet, *Türk Hukuk Tarihi*, Konya 1989.
- Çeker**, Orhan, *Fıkıh Dersleri-I*, İstanbul 1999.
- Dalgın**, Nihat, *İslam Hukukunda Boşama Yetkisi*, İstanbul 2001.
- Desûkî**, Muhammed b. Ahmed b. Arafe (1230/1815), *Hâşiyetü't-Desûki ale'ş-Şerhi'l-Kebir*, Beyrut 1417/1996.
- Doğanay**, Ekrem, *İslamda Talakın Hükümü ve Hikmetleri*, İstanbul 1984.
- Döndüren**, Hamdi, *Delilleriyle Aile İlmihali*, İstanbul 2004.
- Ebû Dâvûd**, Süleyman b. Eş'as es-Sicistanî (275/888), *es-Sünen*, İstanbul 1992.
- Ebû Hayyân el-Endelûsî**, Ali b. Muhammed b. Yusuf (754/1668), *el-Bahru'l-Muhît*, Kahire 1328.
- Ebû Zehra**, Muhammed (1974), *el-Ahvâlü'ş-Şahsiyye*, Kahire 1950.
- Elmalılı**, Muhammed Hamdi Yazır (1942), *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul tsz.
- Eroğlu**, Selahaddin, "Talâk Hakkında Kur'an'ın Genel Tutumu", *AÜİFD*, Sayı:28, Yıl: 1986, s. 162-164.
- Esed**, Muhammed (1992), *Kur'an Mesajı (Meal-Tefsir)* (trc. Cahit Koytak-Ahmet Ertürk), İstanbul 1999.
- Firûzâbâdî**, Mecdüddin Muhammed b. Yakub (817/1415), *el-Kâmûsu'l-Muhît*, Beyrut 1415/1995.
- Görgülü**, Hasan Ali, "Cahiliye Devrinde Boşanma Çeşitleri ve İslam'ın Boşanmada Örfî İtibar Etmesi," *SÜİFD*, Sayı: 6, Yıl: 1999, s. 113.
- Güler**, Zekeriya, *Zahiri Muhaddislerle Hanefi Fakihler Arasındaki Münakaşalar ve İhtilaf Sebepleri*, Ankara 1997.
- Heysemî**, Nûreddin (807/1405), *Mecmau'z-Zevâid ve Menbau'l-Fevâid*, Beyrut 1967.
- İbn Abdilber**, Ebû Ömer Yusuf b. Abdillâh b. Muhammed (463/1071), *el-İstizkâr*, Beyrut 1993.

- İbn Âbidin**, Muhammed Emin (1252/1836), Hâşiye Reddi'l-Muhtâr ale'd-Durri'l-Muhtâr şerh Tenvîri'l-Ebsâr, Beyrut 1419/1998.
- İbn Hacer el-Askalanî**, Şihabüddin Ahmed b. Muhammed (852/1448), Fethu'l-Bârî bi Şerhi Sahîhi'l-Buharî, Beyrut tsz.
- İbn Hazm**, Ebu Muhammed Ali b. Anhmed b. Said (456/1064), el-Muhallâ bi'l-Âsâr, Beyrut 1988.
- İbn Kayyim el-Cevziyye**, Şemseddin Ebi Abdullah Muhammed b. Ebu Bekir (751/1350), Zâdü'l-Meâd fî Hedyi Hayri'l-İbâd, Kahire 1928.
- İbn Kesîr**, İmâmüddîn Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer (774/1373), Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azîm, Beyrut 1966.
- İbn Kudâme**, Muvaffakuddîn Ebu Muhammed Abdullah b. Ahmed (620/1223), el-Muğnî, Beyrut 1405/1984.
- İbn Mâce**, Ebu Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvinî (273/886), es-Sünen, İstanbul 1992.
- İbn Manzûr**, Ebü'l-Fadl Cemaluddîn Muhammed b. Mükerrerem (711/1311), Lisanü'l-Arab, Beyrut 1410.
- İbn Nuceym**, Zeynüddîn b. İbrahim (970/1562), el-Bahru'r-Râik Şerhu Kenzi'd-Dekaik, Beyrut, tsz.
- İbn Rüşd**, el-Hafîd, Ebu'l-Velîd Muhammed b. Ahmed (595/1198), Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid, İstanbul 1985.
- İbnü'l-Arabî**, Ebû Bekir Muhammed b. Abdillâh (543/1148), Ahkâmu'l-Kur'an, yy.1328.
- İbnü'l-Hümam**, Kemâlüddin Muhammed b. Abdilvâhid es-Sivasî (861/1456), Şerhu Fethi'l-Kadîr. Beyrut tsz.
- İnan**, Arı, "Son Sadrazam Tefvik Paşa ve Oğulları-I", *Tarih ve Toplum Dergisi*, Sayı 5, İstanbul, Mayıs 1984, s. 371.
- Karaman**, Hayrettin, Mukayeseli İslam Hukuku, İstanbul 1999.

- Kâsânî**, Ebû Bekir Alâüddin b. Mes'ûd (587/1191), *Bedâiu's-Sanâi' fî Tertîbi'ş-Şerâi'*, Beyrut 1974.
- Kırbaşoğlu**, Mehmet Hayri, "Kadın Konusunda Kur'an'a Yönelik Başlıca Eleştiriler", *İAD*, Cilt 5, Sayı:4, Ankara 1991, s. 281-282.
- Köten**, Akif-Döndüren, Hamdi, "Talak", *Şamil İslam Ansiklopedisi*, VII, İstanbul 1994.
- Köse**, Saffet, *İslam Hukukunda Hakkın Kötüye Kullanılması*, İstanbul 1997.
- Kuleysî**, Ali Ahmed, *Ahkâmu'l Usre fi şeriatî'l-İslamiyeti*, San'a 1413/1993.
- Kurtubî**, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed (671/1273), *el-Câmi li-Ahkâmi'l-Kur'an*, Kahire 1967.
- Kutub**, Seyyid (1966), *Fî Zıllî'l-Kur'an*, Beyrut 1405/1985.
- Malik b. Enes** (179/795), *el-Muvatta*, İstanbul 1992.
- Sahnûn b. Abdisselâm** (240/854), *el-Müdevvenetü'l-Kübra*, Mısır 1923.
- Mergînânî**, Burhanuddîn Ebu'l-Hasen Ali b. Ebu Bekir (593/1197), *el-Hidâye Şerh Bidâyeti'l-Mübtedî*, Mısır tsz.
- Mevsîlî**, Abdullah b. Mahmud b. Mevdud b. Mahmud (683/1284), *el-İhtiyâr li-Ta'li'l-Muhtar*, İstanbul 1980.
- El-Mevsûatu'l Fıkhiyye**, "Tefviz", Kahire 1408/1988, XIII.
- Meydânî**, Abdulganî el-Ganimî ed-Dimeşkî (1298/1881), *el-Lübâb fî Şerhi'l-Kitâb*, Kahire 1961.
- Muhammed Muhyiddin Abdülhamid**, *el-Ahvalü'ş-Şahsiyye fi'ş-Şeriatî'l-İslamiyye*, Beyrut 1984.
- el-Mutiî**, Muhammed Necib, *Tekmiletu'l-Mecmû*, Beyrut tsz.
- Müslim**, Haccâc b. Ebu'l-Huseyn el-Kuseyrî en-Nisaburî (261/875), *el-Câmiu's-Sahîh*, İstanbul 1992.
- Nesâî**, Ebû Abdirrahman Ahmed b. Şu'ayb (303/915), *es-Sünen*, İstanbul 1992.

Nevevî, Ebu Zekeriya Yahya Muhyiddin Şeref (678/1277), Şerhu Sahîhi Müslim, Beyrut 1972.

-----, Ravzatu't-Tâlibîn, Beyrut tsz.

Neysâbüürî, Ebu Bekir Muhammed b. İbrahim b. el-Münzir (309/922), İşrâf ala Mezâhibi ehli'l-İlm, Beyrut 1414/1993.

Râzî, Fahrüddin Muhammed b. Ömer (606/1210), Mefâtihi'l-Ğayb (et-Tefsiru'l-Kebîr), Mısır tsz.

Remlî, Şemsüddin Muhammed b. Ebu'l-Abbas Ahmed b. Hamza b. Şihabuddin (1004/1594), Nihâyetu'l-Muhtâc ilâ Şerhi'l-Minhâc, Beyrut 1414/1993.

Sadruşşeria, Ubeydullah b. Mes'ûd (747/1346), en-Nukaye (şerh: Muhammed el-Haraviyyi, Fethu Babu'l İnaye), Beyrut 1428/1997.

Serahsî, Ebu Bekir Muhammed b. Ebû Sehl (483/1090), el-Mebcut, Beyrut, 1980.

Seyyid, Sabık (2000), Fıkhu's Sünne, Beyrut 1379/1969.

Şaban, Zekiyüddin, el-Ahkâmu's-Şer'iyye li'l-Ahvâli's-Şahsiyye, Bingazi 1409/1989.

Şelebî, Muhammed Mustafa, Ahkâmu'l-Üsra fi'l-İslam, Beyrut 1977.

Şerbâsî, Ahmed (483/1982), Yes'elûneke fi'd-Din ve'l-Hayat , Beyrut tsz.

Şevkânî, Muhammed b. Ali (1250/1834), Neylü'l-Evtâr, Mısır tsz.

Şirâzî, Ebu İshak İbrahim (476/1083), el-Mühezzeb, Kahire tsz.

Şirbînî, Şemsüddin Muhammed b. Muhammed el Hatib (977/1570), Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Meânî Elfâzi'l-Minhâc, Mısır 1377/1958.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr (310/923), Câmi'ul-Beyân fî Te'vîli'l-Kur'ân, Mısır 1994.

Tahâvî, Ebu Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme (321/933), el-Muhtasar, Kahire 1370.

Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa (279/892), es-Sünen, İstanbul 1992.

Velidedeoğlu, Hıfzı Veldet, Türk Medenî Hukuku (Aile Hukuku), İstanbul 1960.

Yaman, Ahmet, İslam Aile Hukuku, Konya 2002.

Zeydan, Abdulkerim, el-Mufassal fi Ahkâmi'l-Mer'e ve'l-Beyti'l-Müslim fi'ş-Şerî'ati'l-İslamiyye, Beyrut 1994.

Zeylaî, Cemâluddin Abdullah b. Yusuf (762/1360), Nasbu'r-Râye, Beyrut 1407/1987.

Zuhaylî, Vehbe, el-Fıkhü'l-İslami ve Edilletuh, Dımaşk 1985.